

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 22 2019

ЗМІСТ

КОРОТКО ПРО ГОЛОВНЕ

Президент України В. Зеленський підписав закон у сфері захисту інтелектуальної власності3

АНАЛІТИКА

Політичні акценти

Н. Тарасенко

Головні завдання та нові лідери «Слуги народу» за результатами чергового з'їзду партії4

А. Потіха

Сучасні реалії відносин України із Західними країнами.....8

М. Дем'яненко

RE:THINK Invest in Ukraine: подробиці інвестиційного форуму в Маріуполі16

І. Рудь

Розведення військ на Донбасі: перебіг, результати та оцінки експертів23

Ю. Якименко

Ітоги офіційного візита представителів НАТО в Україну в оцінках СМІ28

С. Горова

Анбандлінг – рішучий крок та можливі складнощі33

ДО НОВИХ СТАНДАРТІВ САМОВРЯДУВАННЯ

В. Пальчук

Розвиток первинного рівня медицини в ОТГ38

НАУКА – СУСПІЛЬСТВУ

Основні напрями діяльності НАН України	45
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	49
Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України	62
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	65
Діяльність науково-дослідних установ	69
Здобутки української археології	70
Наука і влада	71

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

С. Закірова

Еволюція змісту і комунікаційної ролі публічного простору міста.....	72
--	----

ДО УВАГИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ

С. Блиндарук, А. Головащук, А. Колесніченко, П. Штих, А. Шумілова

Коцюбинський Михайло Михайлович.....	81
--------------------------------------	----

Коротко про головне

Президент України В. Зеленський підписав закон у сфері захисту інтелектуальної власності

Президент підписав закон щодо захисту інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України

Президент України В. Зеленський підписав Закон «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» № 202-ІХ, який Верховна Рада України ухвалила 17 жовтня 2019 р.

Закон має на меті наближення митного законодавства України у сфері захисту інтелектуальної власності до стандартів та практики Європейського Союзу, що є зобов'язанням нашої держави в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Реалізація закону посилить боротьбу з контрафактними товарами, прискорить переміщення через митний кордон України та митне оформлення оригінальних товарів, сприятиме розвитку міжнародної торгівлі та підвищенню інвестиційної привабливості України.

Закон вносить зміни до Митного кодексу України, зокрема дає визначення термінів: «контрафактні товари», «піратські товари», «товари, що підозрюються у порушенні права інтелектуальної власності».

Документ також передбачає, що заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності не застосовуються до оригінальних товарів, тобто товарів, що були виготовлені за згодою правовласника, або товарів, виготовлених особою, уповноваженою правовласником на виробництво певної кількості товарів, зокрема якщо їхня кількість перевищує обумовлену між цією особою і правовласником.

Крім того, закон встановлює особливості призупинення митного оформлення та знищення невеликих партій товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях.

Закон набуває чинності з наступного дня його опублікування (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 12.11).

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Головні завдання та нові лідери «Слуги народу» за результатами чергового з'їзду партії

10 листопада 2019 р., відбувся з'їзд президентської політичної партії «Слуга народу». Форум, який проходив у виставковому комплексі «Парковий» у Києві, відвідали понад 500 учасників, утім ухвалювали рішення лише 52 делегати. Всі інші перебували у статусі запрошених гостей і не мали права голосу. Для висвітлення роботи з'їзду зареєструвалися 180 журналістів (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/z-jizd-partiji-sluga-narodu-10-listopada-v-kiyevi-onlayn-translyaciya-novini-ukrajini-50052641.html>).

З'їзд «Слуги народу» вперше пройшов без участі Президента України В. Зеленського, хоча він був запрошений на форум. У партії це пояснили тим, що з'їзд позачерговий, оскільки назріли гострі питання партійного будівництва, які необхідно вирішити. Передусім це кадрові та організаційні питання, а також участь партії у виборах до об'єднаних територіальних громад наприкінці цього року.

Перед початком офіційної частини з'їзду будівлю пікетували представники малого та середнього бізнесу з вимогою скасувати нещодавно прийняті закони про обов'язкове використання касових апаратів і програмних реєстраторів розрахункових операцій для ФОП.

Напередодні з'їзду низка українських і західних ЗМІ прогнозувала, що в лавах «Слуги народу» зріє розкол, який може оформитися саме 10 листопада під час з'їзду. Одна з «ліній зламу», мовилося у публікаціях, проходить між депутатами, що пройшли за списком, і частиною «мажоритарників». Адже, через неврахування інтересів мажоритарних депутатів партію критикують А. Поляков (мажоритарник від Чернігівщини) і О. Дубінський (мажоритарник від Київщини). Так, вони наголошують у соцмережах, що мажоритарників не запросили на з'їзд і саботують їхні зустрічі з керівництвом партії. «Мажоритарники не потрібні фракції, без них можна “зливати” округи, як на парламентських виборах, наші збори їм не потрібні», – написав депутат (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zjizd-sluhy-narodu/30262935.html>).

«Партійного розколу не буде: є невеликі групи з окремою думкою, але це – нормально», – зауважив у коментарі «Радіо Свобода» лідер фракції «Слуга народу» Д. Арахамія. Зокрема, він не вважає, що від партії можуть відокремитися окремі групи, такі, як група Дубінського.

«Я не чекаю ніяких розколів у партії. Головна мета з'їзду – зміна керівника партії і створення регіональних структур, бо скоро – місцеві вибори. Група Дубінського має окрему думку. Та всі депутати мають право

мати окрему думку! Ця група маленька, просто вона є дуже медійною. Там дві-три особи, але всім здається, що вона велика і впливова. Якщо так реагувати на кожну думку, то буде важко працювати. Я вважаю, що це можна прийняти за статистичну похибку», – зауважив лідер фракції (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zjizd-sluhy-narodu/30262935.html>).

Перед початком з'їзду діючий на той час голова партії «Слуга народу» О. Разумков на запитання, чи може статися розкол в партії, порадив «виходити не з того, хто про що говорить, а з результатів роботи парламенту... Внутрішньопартійна дискусія – це нормально. Просто наразі ця дискусія є публічною», – зауважив спікер.

З'їзд розпочався зі звіту про роботу партії, з яким виступив спікер Верховної Ради України, який також з травня 2019 р. обіймав посаду голови партії «Слуга народу», Д. Разумков. За його словами, партія і фракція «Слуги народу» показала безпрецедентні результати: не лише створила найбільшу в історії України фракцію, але й продемонструвала найкращі результати роботи у парламенті.

«“Слуга народу” – партія рекордів! Протягом двох місяців роботи в парламенті ми вже розглянули 272 законопроекти й ухвалили 77. Про нас можна сказати: такого в історії України ще не було... Ми маємо створити місцеву структуру, яка б дала змогу повторити наш успіх на місцевих виборах. Щоб про нас знову казали: “Такого ще не було!”» – сказав Д. Разумков (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zjizd-sluhy-narodu/30262935.html>).

«Наступне, що нам треба буде зробити так, щоб сказати, що такого раніше не було – повторити результат президентських і парламентських виборів на місцевих виборах. Для цього потрібно створити сильну партійну структуру», – сказав Д. Разумков, звітуючи про свою роботу однопартійцям. Однак наприкінці своєї промови Д. Разумков заявив, що складає повноваження голови партії через неможливість, за його словами, поєднувати обов'язки голови партії і спікера парламенту. Кандидатом на обрання новим головою партії «Слуга народу» став перший заступник голови однойменної фракції О. Корнієнко. На виборах Президента України 2019 р. він координував штаб В. Зеленського, а на парламентських очолював виборчий штаб партії (URL: <https://www.dw.com/uk/слуги-народу-змінити-лідера/a-51190668>).

Перед голосуванням з'їзду за кандидатуру О. Корнієнка як претендента на посаду голови партії він озвучив три ключових пріоритети для політичної сили на найближчі чотири роки. «Партія має займатися конкретними речами за трьома напрямками, які я хочу запропонувати. Перше – якісна зміна політики на місцевому рівні, друге – якісно новий підхід до партійного будівництва, третє – перетворення партії в центр ухвалення головних політичних рішень в країні, підготовка нової політичної еліти для України», – заявив О. Корнієнко (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/11/10/7231537>).

Політик також заявив про зміну у найближчій перспективі офіційної ідеологічної платформи партії «Слуга народу» – з нинішнього лібертаріанства на таку, що перебуватиме між «ліберальними і соціалістичними поглядами». За його словами, цей крок буде зроблений у межах пошуку компромісу через різні ідеологічні погляди членів політсили.

«Ідеологія у нас зараз лібертаріанська. Вона буде змінюватися та доопрацьовуватися, бо ліберальні ідеї не всіма депутатами зараз підтримуються. Треба зараз шукати компроміс між ліберальними та соціалістичними. Але це точно буде людиноцентризм», – заявив новий лідер «Слуги народу» (URL: <https://www.dw.com/uk/зїзд-партії-слуги-народу-вже-без-пафосу-шаурми-та-президента/a-51192549>).

Під час презентації свого бачення розвитку партії О. Корнієнко також наголосив, що ключовим завданням для «Слуги народу» є місцеві вибори 2020 р. «Ми повинні набрати лідерів на конкурсній основі, з використанням нових технологій. Найближчим часом ми ініціюємо зміни до законодавства про політичні партії», – заявив новий лідер. Також важливим завданням він назвав розробку нових підходів для партійного будівництва, адже за його задумом, «Слуга народу» має стати своєрідним «соціальним ліфтом для прогресивних і небайдужих українців» (URL: <https://www.dw.com/uk/зїзд-партії-слуги-народу-вже-без-пафосу-шаурми-та-президента/a-51192549>).

З метою забезпечення кращої підготовки до проведення місцевих виборів новий голова партії «Слуга народу» виступив із пропозицією провести з'їзд політсили в два етапи. «Організаційний комітет пропонує провести з'їзд у два етапи. Перший етап сьогодні проходить, другий етап – не пізніше ніж 15 лютого», – сказав О. Корнієнко. Він зазначив, що «до того моменту ми зможемо провести процедуру підготовки місцевих партійних осередків і змінити морально і юридично застарілий статут нашої партії (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/11/10/7231537>).

Зміни до статуту партії розроблятиме спеціальна комісія, яку призначив з'їзд. Вона працюватиме до середини лютого: тоді має відбутися другий етап з'їзду, який зможе змінити статут. Зокрема, О. Корнієнко пропонує збільшити кількість заступників голови партії (зараз це одна особа), діджиталізувати її роботу й унормувати взаємини партії та фракції, зокрема – вплив партії на відкликання депутатів. Відповідаючи на запитання колег, О. Корнієнко пообіцяв, що до лютого комісія попрацює і над конкретизацією політичної й економічної доктрини «Слуги народу».

У контексті розбудови партії О. Корнієнко відзначив, що «місцеві організації партії мають стати місцями суспільного життя, відродженням такого забутого явища, як місцева ініціатива. Маємо переглянути підхід до відбору кандидатів до місцевих рад. Це мають бути не лідери за кількістю “заводів, газет, пароходів”, не за довжиною банківського рахунку. Це мають бути лідери, яких слухають люди і які дослухаються до людей. Патріотизм, професіоналізм і порядність. І ми не повинні перетворюватися на “КПРС”, бо

дотепер кожна партія влади в Україні, що б вона не робила, ставала як «КПРС»», – сказав він.

Щоб створити умови для розвитку політичної сили, новий лідер партії запропонував за рахунок держфінансування партії створити кілька структур, пов'язаних зі «Слугою народу»:

- аналітичний центр (розробка рішень, потрібних для майбутнього України);

- центр законотворчості (допомога депутатам у підготовці законопроектів);

- партійний (громадянський) хаб – місце, де суспільство й медіа зможуть вільно контактувати з депутатами і представниками провладної політики. Хаб планують відкрити у грудні, на другому поверсі КВЦ «Парковий».

Окрім того, лідер партії пообіцяв організувати навчання для нових членів партії, зокрема, для кандидатів на місцевих виборах. «Формат “Трускавець-2”, але зараз у Трускавці холодно. Тому краще Єгипет. Чи Буковель?» – спитав О. Корнієнко в однопартійців, викликавши сміх. Перший етап «Трускавця-2» почався вже 10 листопада: після завершення з'їзду стартує навчальний курс для кандидатів на місцевих виборах, анонсував О. Корнієнко. Усі ці моменти повинні поліпшити якісний підбір кандидатів на місцевих виборах і вплинути на їхній результат, підсумував він.

Відповідаючи на питання однопартійців щодо політики партії стосовно війни на Донбасі, О. Корнієнко відзначив, що партія притримується позиції «вирішення конфлікту на Донбасі суто дипломатичним шляхом. Що й робить зараз наш Президент. А взагалі ми з вами маємо ухвалити статут партії, який би визначив її економічну і політичну платформу і влаштував усіх нас».

Пізніше в коментарі «Радіо Свобода» О. Корнієнко уточнив, що партія «Слуга народу» має чіткі «червоні лінії» щодо припинення війни на Донбасі. «“Червоні лінії” на переговорах з Росією – незмінні: спершу безпека на Донбасі, а потім вибори», – наголосив він.

Щодо вимог російської сторони укласти угоду про пряме постачання газу до України до зустрічі в «нормандському форматі» О. Корнієнко запевнив: «Наша команда – професійна і патріотична, вона зробить усе, щоб на цих переговорах не здавати національних інтересів».

У результаті кандидатуру О. Корнієнка на посаду голови партії «Слуга народу» підтримали усі присутні у «Парковому» делегати з'їзду. Його повноваження триватимуть до 2023 р.

Наступним важливим питанням, за яке проголосували делегати з'їзду стало рішення про участь партії «Слуга народу» у виборах до об'єднаних територіальних громад. Як зазначив новообраний голова партії О. Корнієнко, політсила має намір висунути близько 1700 кандидатів у депутати та 90 кандидатів на міських, сільських та селищних голів на місцевих виборах 22 грудня в 86 громадах і 29 грудня – в 6 громадах. Щоправда, за його словами,

на поточний момент партія «Слуга народу» налічує лише близько 500 членів. Утім, на з'їзді до її лав прийняли ще 27 депутатів з парламентської фракції «Слуга народу», серед яких глава фракції Д. Арахамія, депутати О. Дубинський, М. Бужанський, М. Тищенко, О. Куницький та інші. За словами О. Корнієнка, партія робить ставку на діджиталізацію, і входження в лави партії нових членів ще більше прискориться після запуску оновленого партійного сайту, через який можуть подавати свої заявки на членство всі охочі.

Одним із почесних гостей з'їзду «Слуги народу» став депутат Європарламенту від Литви П. Ауштрявічюс. Він побажав Україні «європеїзуватися» і водночас – вистояти проти російської агресії, та зрештою – здобути мир. Але при цьому додав: Росія, на його думку, намагається здолати Україну навіть за столом мирних переговорів. Що ж до «Слуги народу», то П. Ауштрявічюс зауважив, що вона, на його думку, є політично близькою до європейських ліберальних партій.

Отже, з'їзд політичної партії «Слуга народу» ухвалив низку рішень, спрямованих на подальшу розбудову партії та забезпечення її активної участі у суспільно-політичних процесах. Новим очільником політичної сили, як і прогнозувалося, став перший заступник голови пропрезидентської фракції О. Корнієнко. Було оголошено про участь політичної сили у виборах об'єднаних територіальних громад та у місцевих виборах. Також вирішено оновити партійний статут та запустити місцеві партійні осередки. Разом з тим переважну більшість кадрових питань «слуги народу» відклали на другий етап з'їзду, який має відбутися не пізніше 15 лютого. Водночас прогноз деяких медіа про те, що все завершиться розколом, не справдився: попри суперечки у кулуарах і деякі критичні виступи, найважливіші рішення з'їзд ухвалював одногolosно.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Сучасні реалії відносин України із Західними країнами

З приходом до влади в Україні команди Президента України В. Зеленського відбуваються певні зміни у зовнішній політиці. Між Україною і Європою почала формуватися нова модель відносин, адже західні політики лише придивляються до нової української влади. Вони намагаються використати ситуацію в своїх цілях і проводять політику пом'якшення стосунків з Росією.

Як зазначав Д. Кулеба, постійний представник України при Раді Європи (а з 29 серпня 2019 р. – віце-прем'єр-міністр України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції), Україна постійно вимагала якихось нових санкцій проти Росії, а замість цього отримувала якісь нові проекти допомоги і підтримки безпосередньо Україні. «І от це, власне, ось та

нова модель стосунків, яка формується. Тобто по суті наші західні партнери кажуть дорога Україно, ти прикольна, ми тебе любимо, молодець – реформи, євроінтеграція і все таке, але не проси нас карати Росію. Давай тепер так: ми замість того, щоб карати Росію, будемо підтримувати тебе», – сказав Д. Кулеба (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/noviy-format-vidnosin-ukrajina-uevropa-royasnyuye-postpred-pri-rye-50030654.html>).

Тим часом, як відомо, 26 червня ПАРЄ прийняла рішення про підтвердження повноважень делегації РФ без обмежень, незважаючи на порушення Москвою принципів Ради Європи. Раніше ПАРЄ прийняла резолюцію, яка забезпечує повернення Росії в організацію без виконання міжнародних зобов'язань. Її підтримали 118 делегатів, 62 висловилися проти. Перед цим на засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи відхилили пропозицію делегації України розглянути поправки до резолюції по поверненню РФ в організацію.

Французький президент Е. Макрон підтримав повернення Росії до Парламентської асамблеї Ради Європи. За його словами, це дозволяє громадянам Росії захищати свої права в Європейському суді (з прав людини) проти їхнього уряду (URL: <https://www.dw.com/uk/a-50661454>).

Е. Макрон вважає, що рішення про повернення РФ до ПАРЄ в жодному разі не означає, що в Європі змирилися з тим, що не вдасться знайти вирішення заморожених конфліктів. «Це рішення абсолютно не послаблює нашу європейську рішучість покласти край “замороженим” конфліктам», – зазначив французький президент.

При цьому він наголосив, що для вирішення українського питання необхідна реалізація Мінських домовленостей, і інших варіантів для цього немає. «Щодо українського питання – це Мінські домовленості. Й тільки Мінські домовленості. Все дуже просто», – заявив Е. Макрон, виступаючи на осінньому засіданні ПАРЄ.

Він зазначив, що разом із канцлеркою ФРН А. Меркель, Президентом України В. Зеленським і президентом РФ В. Путіним працює над тим, щоб ці домовленості реалізувалися на практиці.

Щоправда, як відмічають спостерігачі, французька влада останнім часом здебільшого зосередилася на покращенні стосунків з Росією. Як інформують ЗМІ, міністри закордонних справ та оборони Франції Жан-Ів Ле Дріан і Ф. Парлі, 9 вересня відвідали Москву з метою проведення переговорів з російськими колегами – вперше з 2014 р., коли контакти між Францією та Росією були обмежені внаслідок захоплення Росією Криму. Під час зустрічі з російським міністром закордонних справ С. Лавровим очільник МЗС Франції Жан-Ів Ле Дріан заявив, що його країна прагне відновити «плідну роботу» у двосторонньому форматі з Росією. «Ми висловлювали своє бажання відновити амбітну і щільну роботу в двосторонньому форматі. Президент Франції має своє позитивне бачення двостороннього діалогу, і ми сподіваємося, що російська сторона також готова піти нам на зустріч і працювати в тому ж самому руслі», – заявив Ле Дріан (URL:

<https://tsn.ua/svit/golova-mzs-franciyi-ogolosiv-pro-bazhannya-vidnoviti-plidnu-robotu-z-rosiyeyu-1408083.html>).

Разом з тим, під час цієї зустрічі обговорювалось і «покращення» відносин між Росією і Україною після обміну кількома десятками в'язнів та полонених. «З'явилася можливість, відкрилися двері, щоб почати просування до залагодження цього конфлікту», – наголосив міністр Ле Дріан ([URL: https://ukrainian.voanews.com/a/macron-russia-reset/5075669.html](https://ukrainian.voanews.com/a/macron-russia-reset/5075669.html)).

Щоправда він вважає, що зараз ще не йде мова про скасування міжнародних санкцій щодо Москви, заявивши, що передумовою змін санкційного режиму мало б бути «просування до стабілізації в Україні».

За словами деяких спостерігачів, зокрема Б. Цюпина, європейського кореспондента Української служби «Голосу Америки», французький президент Е. Макрон вже дав зрозуміти, що сподівається на таке просування після його зустрічей з новим Президентом України В. Зеленським, 17 червня, та з президентом Росії В. Путіним, 19 серпня. Е. Макрон фактично проголосив курс припинення міжнародної ізоляції Росії, покараної за намагання вперше після Другої світової війни силою змінювати кордони у Європі. Про підтвердження цього курсу свідчить анонсований візит Е. Макрона у наступному році до РФ. За повідомленнями ЗМІ президент Франції вслід за президентом США Д. Трампом пообіцяв відвідати військовий парад у Москві з нагоди 75-ї річниці перемоги у Великій Вітчизняній війні.

На думку Б. Цюпина, прихильником покращення відносин з Росією також віддавна є президент США Д. Трамп, але його зусилля досі не знаходили повної підтримки у західних лідерів. Тепер це можливо, адже Д. Трамп не надто переймається проблемами України хоч і наголошує, що саме США найбільше допомагає Україні.

Західним країнам вигідно пом'якшення стосунків України з Росією, що дасть можливість їм покращити відносини з РФ, зокрема економічні, адже вони і так зміцнюються. Прикладом може бути «Північний потік-2» та торгівлі відносини Франції і Росії. Тим більше, що з цілком зрозумілих і природних причин спокій в Європі потрібен усім.

Тому Федеральний канцлер Німеччини А. Меркель і президент Франції Е. Макрон привітали поступ в реалізації Мінських угод, що намітився останнім часом. «Ми вітаємо недавні позитивні зміни в реалізації Мінських угод і з нетерпінням чекаємо наступної зустрічі в “нормандському форматі” в Парижі, яка повинна домогтися прогресу у врегулюванні конфлікту на сході України», – ідеться у повідомленні прес-служби уряду Німеччини ([URL: https://ua.news/ru/makron-i-merkel-poprivetstvovali-ukrainu-s-izmeneniyami-v-realizatsii-minskih-soglashenij](https://ua.news/ru/makron-i-merkel-poprivetstvovali-ukrainu-s-izmeneniyami-v-realizatsii-minskih-soglashenij)).

Разом з тим лідери Німеччини і Франції нагадали, що вважають незаконною анексію Криму Росією. У той же час вони відзначили, що підтримують продовження діалогу з РФ.

Спостерігачі звертають увагу ще на одну обставину, яка може негативно вплинути на стосунки України з Німеччиною і Францією. Це недавня розмова В. Зеленського з Д. Трампом, під час якої американський лідер критикував Німеччину, заявляючи, що вона нічого не робить для України, як і весь Євросоюз у цілому. В. Зеленський погодився з його твердженням. Згадували також президента Франції Е. Макрона. У Євросоюзі заявили, що допомога Україні була «безпрецедентною», оскільки протягом п'яти років було надано понад 15 млрд євро.

За словами глави МЗС України В. Пристайка, після оприлюднення цієї розмови з боку Заходу присутня «перебільшена емоційна складова». Керівництво Франції та Німеччини образилося після згадування їх у розмові Президента України В. Зеленського з президентом США Д. Трампом (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-napruga-vidchuvajetsja-pristajko-vidpoviv-na-pitannja-pro-vidnosini-kijeva-z-berlinom-i-parizhem-1342397.html>).

Проте за його словами, образа не вилилася в якісь радикальні форми, але певне напруження все-таки відчувається. «Скоріше, тут має місце деяка награність і певне бажання використати цей момент. ... Ми давно жартували з колегами, що наша професія вимирає, бо лідери почали спілкуватися між собою напряму, але навіть ми не думали, що так швидко деталі їхнього спілкування стануть відомі широкому загалу», – підкреслив В. Пристайко.

Слід зазначити, що західні партнери утримались від відкритого засудження подібних звинувачень і продовжують плідний діалог з українською владою. Зокрема, 30 жовтня Президент України В. Зеленський провів телефонну розмову з канцлером Німеччини А. Меркель. Лідери держав обговорили підготовку до зустрічі в «нормандському форматі». Президент України поінформував про безпекову ситуацію на Донбасі, відзначивши важливість позиції ФРН на підтримку нашої країни. А. Меркель висловила підтримку зусиль України, спрямованих на встановлення миру на Донбасі, та привітала прогрес, досягнутий у питанні розведення сил (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-zelenskij-obgovoriv-z-merkel-pidgotovku-do-zustrichi-v-normandskomu-formati-1388349.html>).

Сторони також обговорили питання транзиту російського газу територією України, зокрема у зв'язку з тристоронніми газовими консультаціями Україна – ЄС – РФ, що відбулися 28 жовтня у Брюсселі. Співрозмовники погодились з необхідністю посилення взаємодії у цьому напрямі.

За інформацією ЗМІ, Німеччина продовжує підтримувати тристоронні перемовини між Росією, Україною та Європейською комісією щодо транзиту газу. Про це заявив речник німецького уряду Ш. Зайберт, коментуючи рішення Данії надати дозвіл на будівництво російського газогону «Північний потік-2» (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/money/-v-urjadi-nimechchini-vvazhajut-shcho-tranzit-gazu-cherez-ukrajinu-povinen-zberigatisja-1387827.html>).

За його словами, у Німеччині завжди казали про необхідність зберегти транзит територією України. Він також повідомив, що А. Меркель

обговорювала це питання з президентом Росії В. Путіним і сказала, що Німеччина продовжує підтримувати тристоронні перемовини між Росією, Україною та Європейською комісією щодо транзиту газу.

Влада України, Польщі, Угорщини, Молдови, Румунії, Чехії, Словаччини, Латвії, Литви та Естонії вважає «Північний потік-2» загрозою для енергетичної безпеки Європи.

Разом з тим, як стало відомо, 30 жовтня 2019 р. Данське енергетичне агентство дало дозвіл на будівництво ділянки газогону «Північний потік-2», що проходить по континентальному шельфу Данії. Це рішення деякі спостерігачі поспішили оцінити як чергове погіршення відносин України із західними партнерами.

Голова НАК «Нафтогаз України» А. Коболев заявив, що компанія очікувала такого рішення данської влади. «Геополітичну зброю неможливо зупинити інструментами, які регулюють виключно торгові відносини», – зазначив він.

Президент України В. Зеленський заявив, що рішення Данії підтримати будівництво газопроводу «Північного потоку-2» посилює Росію і послаблює Європу. «Ви знаєте, ми з вам розуміємо, що це не просто питання будівництва “Північного потоку-2” і не тільки питання енергетичної безпеки – це питання геополітичне. Тому, я вам скажу відверто – це посилює Росію і послаблює Європу. Це моя точка зору і нашого уряду», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1833141-rishennya-daniyi-pro-dozvil-na-pivnichniy-potik-2-posilyuye-rosiyu-zelenskiy>).

Експерти пояснили, що Данія нічого немає проти України. І аж ніяк не потрібно це розцінювати як погіршення стосунків з Україною. Як зазначив президент Центру глобалістики «Стратегія XXI» М. Гончар, рано чи пізно, Данія надала б цей дозвіл. Він нагадав, що Данія заблокувала проходження «Північного потоку-2» через свої територіальні води, проте російська сторона подала повторну заявку, але вже на виняткову економічну зону. «Данці затягнули наскільки було можна, але, врешті-решт, були змушені дозволити, оскільки, згідно з конвенцією ООН з морського права, тут враховується тільки екологічний критерій», – пояснив експерт (URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/10740324-eksperti-poyasnili-chomu-daniya-dozvolila-rosiji-budivnictvo-pivnichnogo-potoku-2.html>).

За його словами, дещо раніше Данія дала дозвіл на прокладку в своїх водах газопроводу Baltic Pipe, за яким газ буде поставлятися в Польщу з Північного моря, тому відмовляти Росії далі було б складно.

Разом з тим, як зазначив експерт програми «Енергетика» аналітичного центру «Український інститут майбутнього» А. Прокіп, навіть якби Данія відмовилася видати дозвіл, «Північний потік-2» пішов би в обхід датських вод, що було б дорожче і довше, але його все одно було б добудовано.

Директор спеціальних проектів науково-технічного центру «Психея» Г. Рябцев також вважає, що ніхто не сумнівався, що Данія надасть відповідний дозвіл. «До цього все йшло, і питання було лише в тому, коли це

станеться. Безумовно, Росії хотілося, щоб це відбулося раніше», – зазначив Г. Рябцев.

В свою чергу Die Welt навіть пише, що переможцями в ситуації все одно стали Україна та США. На сторінках цього видання зазначається, що Вашингтон не зміг досягти своєї першочергової мети, яка полягала в тому, щоб зупинити будівництво «Північного потоку-2». «Втім, американській адміністрації вдалося затягнути реалізацію проекту на стільки, щоб в Україні з'явилася важлива перевага на переговорах з Росією про продовження транзиту газу. Дія поточної угоди закінчується 31 грудня 2019 року. Без додаткових домовленостей “Газпром” не зможе виконувати свої зобов’язання перед клієнтами в Західній Європі. Тому російська компанія щосили намагалася добудувати “Північний потік-2”, щоб у неї до кінця року з’явився альтернативний маршрут. Але “Газпром” зазнав невдачі в цьому», – зазначає Die Welt (URL: https://www.unian.net/world/10738578-die-welt-ukraina-vse-zhe-pobedila-v-bitve-protiv-severnogo-potoka-2.html?utm_medium=referral&utm_source=idealmedia&utm_campaign=unian.net&utm_term=1273587&utm_content=8122551).

Експерти відкидають загрозу Україні від Данії. Головна проблема, якою буде поведінка лідерів Німеччини і Франції, як учасників «нормандського формату».

Українська журналістка в Парижі А. Лазарева та французький журналіст А. Гіймоль вважають, що Е. Макрон на майбутньому саміті «нормандської четвірки» може піддатися спокусі змусити Україну піти на мирний план, який фактично означатиме повне втілення бажань Росії щодо України. У статті, опублікованій в журналі «Український тиждень» ідеться про встановлення конституційної автономії для окупованих територій за умови відведення українських військ. Донбас, по факту, ніби відновлює державну належність до України, а по суті залишається ресурсом російського впливу та механізмом для дестабілізації Києва. «Західним лідерам це допомогло б розповісти своїм виборцям історію успіху, а також відновити повнокровну співпрацю з Москвою, адже “зрушення” відбулися. Те, що Донбас за такою формулою відіграє роль троянського коня, який загальмує розвиток цілої України та паралізує її рух на Захід, розуміють у Києві, але не факт, що беруть до уваги на Заході. І не візьмуть, якщо Україна чітко не оголосить свою позицію», – наголошують автори публікації (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/macron-russia-reset/5075669.html>).

У свою чергу, А. Шандра, головний редактор порталу Євромайдан прес, яка разом з британським депутатом Р. Сілі виклала методи російської гібридної війни проти України в публікації The Surkov Leaks зазначає, що мета Росії на міжнародній арені, коли ідеться про Україну не змінилася. «Росія, використовуючи різні методи, переслідує головну мету – повернути Україну у свою сферу контролю. Абсолютно нераціонально очікувати, що раптом Росія може мати якісь добрі наміри, чи йти на поступки. Це

абсолютно суперечить всім діям Москви за останні 6 років», – заявила А. Шандра.

Вона переконана, що Україна може опинитися під тиском вимог фактично програти цю війну, припинивши її негайно на умовах Росії і зрадити усіх тих, хто загинув за незалежність за останні шість років... «Або ми вирішимо вистояти в цій нерівній битві», – заявила А. Шандра.

Разом з тим спостерігачі вважають, що Україна буде вимушена виконувати «прохання» західних партнерів. В іншому випадку може втратити і ту підтримку яку має. Україна поставила за мету, в перспективі, стати членом НАТО і ЄС, а це не так буде просто зробити. Як зазначив віцепрем'єр-міністр України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції Д. Кулеба, наразі Євросоюз не може обіцяти Україні членство в своєму співтоваристві. «Я розумію, що ми зараз не отримуємо від Європейського союзу а ні гучних обіцянок, а ні якихось великих, масштабних проектів. Тому нам потрібно зосередитися на іншому. Якщо ми не можемо відкрити двері, то давайте відкриємо всі вікна. Об'єднаємо наші економіки, об'єднаємо людей максимально... Стратегія в тому, щоб крок за кроком відкривати “вікна”, запускати більше українського бізнесу туди, залучати більше європейського бізнесу сюди. Більше лоукост-перельотів між різними містами України і ЄС. Більше міжлюдських контактів. І тоді членство в ЄС прийде саме собою», – наголосив Д. Кулеба (URL: <https://ua.112.ua/polityka/kuleba-yevrosoiuz-zaraz-ne-mozhe-obitsiaty-ukraini-chlenstvo-v-svoiemu-blotsi-514393.html>).

Він повідомив, що Кабінет Міністрів України поставив собі завдання протягом найближчих п'яти років досягти відповідності економічним критеріям вступу в Євросоюз, незважаючи на розуміння, що Україну і тоді можуть не прийняти.

Ускладнення вступу в ЄС стосується не лише України, адже ряд балканських країн також не можуть стати повноправними членами ЄС. І вони не мають таких складних стосунків з Росією. Причина в іншому: надто складна ситуація в самому ЄС.

За інформацією ЗМІ, нещодавно на засіданні Європейської ради президент Франції Е. Макрон проголосував проти початку переговорів із Північною Македонією про вступ в Євросоюз. Глави урядів Данії та Голландії проголосували проти переговорів з Албанією. Скоп'є подало заявку на вступ у ЄС в далекому 2004 р., а Тирана – у 2009 р. Влітку минулого року Північна Македонія виконала одну з умов для початку переговорів про вступ в ЄС: врегулювала історичну суперечку з Грецією навколо назви країни. Внаслідок зазначеного голосування у Північній Македонії та Албанії розгорається політична криза.

За словами політолога-міжнародника Г. Кухалейшвілі, бар'єрами на шляху євроінтеграції цих країн є не тільки позиція окремих країн-членів ЄС, але й цілий комплекс невирішених проблем. «Небажання окремих країн-членів ЄС проводити політику розширення на Західних Балканах відповідає інтересам зовнішніх гравців. Негативний приклад євроінтеграції Албанії та

Північної Македонії зайвий раз підтверджує безперспективність спроб України вступити в найближчому майбутньому до Євросоюзу. Стан справ у сфері безпеки та боротьби з корупцією в Україні ще гірший, ніж в Албанії та Македонії», – зазначив політолог (URL: <https://ua.112.ua/statji/balkanskyi-hlukhyi-kut-chomu-pivnichnu-makedoniu-ta-albaniu-ne-berut-v-yes-512263.html>).

Він вважає, що в Євросоюзі немає єдиної позиції з приводу подальшого розширення на Західних Балканах. Крім Албанії та Північної Македонії в ЄС планують вступити ще чотири балканських країни: Косово, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія. Разом з тим, чиновники з апарату ЄС налаштовані на користь прийому балканських країн.

Як інформують ЗМІ, Європейський комісар з питань розширення і політики добросусідства Й. Хан оптимістично оцінював перспективи початку переговорів з Албанією і Північною Македонією. Євроінтеграцію Скоп'є підтримує президент Європейської Ради Д. Туск. Голова Єврокомісії Ж.-К. Юнкер і верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Ф. Могеріні назвали результати саміту Європейської ради помилкою.

У свою чергу, найбільш радикальним супротивником політики розширення ЄС є президент Франції Е. Макрон. Він вважає, що для початку слід реформувати ЄС, саму процедуру прийому нових учасників, врегульовувати кризові явища, подолати наслідки Брекзиту і визначити стратегічне бачення європейцями своєї ролі, а вже потім думати про розширення. «Євросоюз переживає непрості часи. Не врегульовано міграційну кризу, не вирішені боргові проблеми Греції та Італії. Брюссель втрачає третього за величиною донора у зв'язку з виходом Великої Британії з ЄС. Не найкращий час для того, щоб інвестувати кошти в реформування Північної Македонії та Албанії для їх відповідності критеріям членства в ЄС. Ідея прийому нових країн-членів не популярна у французькому суспільстві, де сильні протестні настрої, скептичне ставлення до курсу президента Макрона», – підкреслив Г. Кухалейшвілі.

Варто відзначити, що стосунки в Європі складні і вони залежать від обставин, а не від симпатій до тієї чи іншої країни і Україна не виняток. Європі потрібен спокій і стабільність. Тому лідери впливових країн будуть робити все можливе для стабілізації ситуації, зокрема і в Україні. Питання полягатиме виключно у ціні питання і звичайно це дає можливість Росії «витискати» бажаний для неї результат.

RE:THINK Invest in Ukraine: подробиці інвестиційного форуму в Маріуполі

У Маріуполі 29–30 жовтня 2019 р. відбувся масштабний інвестиційний форум RE: THINK Invest in Ukraine. На захід ініційований президентом В. Зеленським прибуло близько 700 делегатів, ще 200 журналістів висвітлювали подію.

Зауважимо, що учасників було значно більше, ніж очікували організатори. Офіційну українську сторону представляли Президент України В. Зеленський, Прем'єр-міністр О. Гончарук та майже весь склад Кабінету Міністрів України. Окрім представників української влади та бізнесу на форумі були присутні іноземні гості. Серед них понад 20 офіційних іноземних делегацій, представники головних офісів міжнародних фінансових організацій, посольств та донорських структур, тощо. Зокрема, віце-президент Європейського банку реконструкції і розвитку А. Пію, генеральний директор з питань європейської політики сусідства і переговорів по розширенню К. Даніельсон, віце-президент ІФС Дж. Бейкер, віце-президент Європейського Інвестиційного банку В. Худак, віце-президент Світового банку по регіону Європи та Центральної Азії С. Мюллер і багато інших.

Основна мета форуму – залучити більше міжнародних інвестицій для відновлення економіки держави і перетворення Донбасу на потужний розвинутий промисловий кластер.

Маріуполь не випадково був обраний місцем проведення форуму. Ще в червні під час поїздки до Маріуполя В. Зеленський відмічав важливість розвитку інфраструктури регіону, вже тоді анонсуєчи що найближчим часом будуть «інвестиційні вливання в інфраструктуру Донбасу».

Президент України загалом так пояснив, чому інвестиційний форум провели саме в цьому місті: «Чому ми організували Форум у Маріуполі? Бо саме це місто стане стартом для нового Донбасу. Тут уже відкрили крутий ІТ-хаб з потрібними стартапами, почали покращувати екологію. Сьогодні кермував автівкою на новенькій трасі, 130 кілометрів якої збудували лише за два з половиною місяці. Скоро результатів буде ще більше, бо ми можемо працювати швидко та якісно!».

Також Президент підкреслив, що Маріуполь – уже європейське місто. «Після стількох перельотів, поїздок та зустрічей увечері все ще сповнений енергії від побаченого та почутого. Мій висновок такий: Маріуполь – уже європейське місто. Тільки треба трішки допомогти йому оговтатися від випробувань, які випали на його долю останніми роками», – заявив В. Зеленський (URL: <https://rubryka.com/2019/10/29/zelenskyj-royasnyv-chomu-forum-provely-u-mariupoli>).

Програма заходу складалася з декількох панелей, основними темами на яких були розвиток українських регіонів та інвестиційний потенціал країни.

Крім того, обговорювалися також безпекові та гуманітарні проблеми Донбасу. Та й загалом виходячи з риторики спікерів форуму, можна говорити про намагання влади налагодити процес реінтеграції регіону, в такий спосіб.

Відкрив форум Президент В. Зеленський, який у своєму виступі торкнувся кількох важливих тем. Зокрема він нагадав, що в найближчих планах «велика приватизація» десятків інвестиційно привабливих об'єктів, а також пообіцяв персональний захист кожному інвестору.

«Ми викоринимо неправомірний тиск на бізнес з боку правоохоронних органів. Я особисто обіцяю персональний захист кожному інвестору. Кожному», – сказав він та додав, що будуть прибрані обмеження в сферах бізнесу і руху капіталу.

Під час свого виступу Президент України звернувся до міжнародних інвесторів та пояснив чому потрібно інвестувати в Україну: «Ви точно чули про бізнесменів, які не повірили в Google або втратили можливість придбати WhatsApp за невелику суму. Україна – це країна можливостей... Україна стає стабільним і передбачуваним ринком зі значними можливостями для розширення бізнесу. Крім того, наша держава має сприятливі кліматичні умови, вигідне географічне положення, невичерпний сільськогосподарський та індустріальний потенціал, а українці – працьовиті й талановиті люди».

В. Зеленський у своєму виступі звернув увагу на проблему банківського сектору. За його словами чинна влада не має наміру повертати «проблемні» банки, зокрема «ПриватБанк», їх колишнім власникам.

«З ринку було виведено майже 100 банків, зокрема, “Дельта Банк”, “Надра Банк”, банк “Фінанси і Кредит”. Націоналізували “ПриватБанк”. У кожній з цих справ, я ще раз кажу, будемо захищати тільки інтереси держави Україна, інтереси кожного українця. Всі ці проблеми не повинні вирішуватися за рахунок платників податків», – сказав Президент.

Також під час свого виступу на RE: THINK Invest in Ukraine Президент України анонсував початок податкової реформи в Україні: «Ми проведемо глибинну податкову реформу в країні, яка почне діяти в 2021 році».

В контексті врегулювання конфлікту на сході країни В. Зеленський в рамках форуму також озвучив декілька тез, хоча й зауважив, що мета цього форуму не обговорення стратегій оборони і безпеки. «Ми не будемо говорити сьогодні про очевидні речі – необхідність сильної і боєздатної армії для захисту суверенітету і незалежності. Це – аксіома», – наголосив Глава держави.

Щодо майбутньої зустрічі в Нормандському форматі Глава держави зауважив: «Нам потрібен мир на наших умовах? Для цього у країни повинна бути сильна позиція. Вона можлива при збереженні санкцій. Саме тому сьогодні так важливі Мінський процес і зустріч в Нормандському форматі. Вона повинна відбутися. І ми повинні вирішувати всі питання не в телефонних розмовах, а дивлячись один одному в очі. Щоб припинити війну і повернути наші українські території» (URL: <https://blackseatv.com/uk/wau->

home-ua/yak-povernuti-krim-z-donbasom-i-reformuvati-ekonomiku-golovni-pidsumki-investforumu-v-mariupoli).

Згадав В. Зеленський і про інформаційну та гуманітарну політику щодо Донбасу і Криму. «Ці політики не існують одне без одного. Немає ніякого сенсу розповідати, як добре в Україні, якщо це не збігається з реальністю за межами КПВВ. І будь-які поліпшення не важливі, якщо наші громадяни банально не будуть про них знати, а значить, не зможуть ними скористатися. Якщо дієва гуманітарна політика – це в першу чергу завдання держави, то інформаційна політика – загальний виклик і спільна відповідальність влади, засобів масової інформації та кожного користувача соціальних мереж», – зазначив він.

Що ж стосується стратегії реінтеграції Криму і Донбасу, то тут, на думку Президента не можливо знайти єдине рішення, яке б задовольнило усіх. «Ми повинні знайти варіант, який підтримає абсолютна більшість. Суспільство має розуміти і погоджуватися з умовами реінтеграції Донбасу і Криму, з принципами перехідного правосуддя. Відсутність загального бачення паралізує наш рух... Українське суспільство має прийти до згоди щодо шляху повернення під контроль Донбасу й Криму, оскільки соціологія показує, що у суспільстві є різне бачення цього питання», – зауважив В. Зеленський.

Загалом же В. Зеленський вкотре заявив, що завершити війну можна лише дипломатичним шляхом. За його словами, дипломатичний шлях вимагає сильної позиції і підтримки України з боку союзників ([URL: https://bykvu.com/ua/bukvy/o-chem-govorili-na-forume-re-think-invest-in-ukraine-v-mariupole-kljuchevye-tezisy](https://bykvu.com/ua/bukvy/o-chem-govorili-na-forume-re-think-invest-in-ukraine-v-mariupole-kljuchevye-tezisy)).

Повертаючись до основної тематики RE: THINK Invest in Ukraine, відзначимо виступ в рамках форуму Прем'єр-міністра України О. Гончарука, який анонсував більше ніж сотню готових інвестиційних проектів.

У своїй промові очільник уряду відзначив важливість співпраці з МВФ для інвестиційної привабливості України. «Ми очікуємо, що в найближчі тижні колеги з МВФ прийдуть до України для того, щоб ще раз проговорити це (програму розширеного фінансування – EFF). І ми розраховуємо, що ми все-таки досягнемо домовленості щодо формату нової програми», – сказав він.

До речі, представників МВФ, з якими Україна зараз веде перемовини про новий транш, в Маріуполі не було. За словами Прем'єр-міністра, візит місії очікується в листопаді, а підписання нової програми стане позитивним сигналом для інвесторів.

Також О. Гончарук нагадав, що закон про фізичних осіб-підприємців (ФОП) набуває чинності через рік, і цього часу достатньо, щоб документ відкоригувати. «Ми зберемося з представниками незадоволених сторін і відпрацюємо поправки».

Звернув увагу Прем'єр-міністр і на досягнутий компроміс з тютюновими компаніями, які досить нервово відреагували на законодавчі

новації, які встановлювали маржу на сигаретах для оптової та роздрібною торгівлі. «Ми на минулому тижні з ними зустрілися і вже знайшли певне рішення, яке, як ми сподіваємося, буде реалізовано», – сказав він.

Як і Президент В. Зеленський, О. Гончарук прокоментував ситуацію з «ПриватБанком». За його словами, тема з можливим поверненням «ПриватБанку» є ключовою в питанні макростабільності країни і привабливості для інвесторів.

«Якщо у кого є чутки, що команда президента або уряду має намір повернути ці банки попереднім власникам, або вирішити ці питання за рахунок платників податків – це неправда. Ми розуміємо, що від цього залежить макростабільність країни. Якщо люди, інвестори не побачать, що правила змінилися – інвестиції сюди не прийдуть, ми дуже добре це розуміємо», – підкреслив Прем'єр-міністр.

Зауважимо, що загалом питання «ПриватБанку» є ключовим як для МФВ, так і для інвесторів. На цьому наголошує британський фінансовий аналітик Т. Еш. «Якщо нова влада не буде переслідувати минулих власників, аби ті повернули те, що втратила держава, це стане дуже негативним сигналом. Очищення банківської системи було абсолютно правильним. Скасування успіхів 2015–2017 років поставить під загрозу спроможність отримати кредит. Ми просто не прийдемо в цю країну», – пояснив фінансист та разом з цим додав: «В. Зеленський має фантастичні можливості трансформувати країну. І заплановане вашим урядом зростання ВВП на 5–7 відсотків на рік абсолютно можливе» (URL: <https://hromadske.ua/posts/pershij-mariupolskij-yak-zelenskij-shukav-yednosti-j-investicij-dlya-donbasu-reportazh>).

Тим не менше, чинна українська влада вже може записати собі до активу, низку успішних кроків, які були реалізовані в рамках форуму.

Серед іншого можемо відзначити підписання низки меморандумів. Зокрема меморандуму про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів та представниками чотирьох мобільних операторів України. Метою підписання документа є забезпечення максимального покриття території України мережами рухомого (мобільного) зв'язку четвертого і п'ятого поколінь, надання мобільного ширококуткового доступу до інтернету. Для досягнення цієї мети сторони домовилися про необхідність реалізації спільного плану заходів, які забезпечать покращення доступу до мобільного інтернету. Очікується, що реалізація положень Меморандуму сприятиме розвитку цифрової інфраструктури в Україні, буде забезпечено покриття швидкісним мобільним інтернетом на всіх міжнародних і національних автошляхах країни, і він стане доступним для більш ніж 90 % населення.

Кабінет міністрів та Європейський банк реконструкції та розвитку підписали меморандум про програму фінансування регіональних доріг в Україні. Документ підписали голова уряду О. Гончарук та віце-президент ЄБРР А. Піу. «Підписали сьогодні з віце-президентом Європейського банку реконструкції і розвитку А. Піу меморандум щодо програми фінансування регіональних доріг. Перший транш – 300 млн євро. Наші партнери з ЄБРР

будуть кредитувати обласні державні адміністрації під місцеві гарантії. Починаємо з відновлення місцевих доріг Херсонської області», – повідомив прем'єр (URL: <https://blackseatv.com/uk/way-home-ua/yak-povernuti-krim-z-donbasom-i-reformuvati-ekonomiku-golovni-pidsumki-investforumu-v-mariupoli>).

«Укрзалізниця», яка повернулася у підпорядкування Міністерству інфраструктури, підписала меморандум з цим Міністерством та Європейським банком реконструкції та розвитку про підготовку компанії до проведення IPO першого публічного продажу акцій акціонерного товариства.

Очільник «УЗ» Є. Кравцов підкреслив, що підписання меморандуму передбачає підвищення ефективності, поліпшення роботи компанії, рівня прозорості, викорінення корупції. «Завдяки IPO ми плануємо не тільки залучити кілька мільярдів доларів протягом наступних двох-трьох років, але і вивести “Укрзалізницю” на перші місця серед транспортних компаній світу», – сказав він.

Під час інвестиційного форуму в Маріуполі був підписаний Меморандум про співпрацю між ДП «Адміністрація морських портів України», ДП «Маріупольський морський торговельний порт», ТОВ «Кофка Агре Ресорсіз Україна» і ТОВ «СТТ». Документ, зокрема, передбачає реалізацію в порту Маріуполь інфраструктурного проекту, який забезпечить сумарно залучення понад 1,3 млрд грн інвестицій в розвиток інфраструктури порту і збільшить вантажопотоки на 2,3 млн тонн (URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/o-chem-govorili-na-forume-re-think-invest-in-ukraine-v-mariupole-kljuchevye-tezisy>).

Прем'єр-міністр України О. Гончарук також наголосив на важливості підписання Меморандуму з віце-президентом Міжнародної фінансової корпорації (IFC) Дж. Бейкер про взаєморозуміння між урядом України та IFC по державно-приватному партнерству. «Наші міжнародні партнери будуть інвестувати свої знання і досвід в сфері концесії», – пояснив він.

Загалом же представники уряду заявили про підписання 12 меморандумів про нові співробітництва між Україною та країнами Заходу за підсумками інвестфоруму в Маріуполі.

Окрім того у рамках інвестиційного форуму в Маріуполі, В. Зеленський і віце-прем'єр-міністр – міністр цифрової трансформації М. Федоров відкрили перший у східній Україні центр розвитку стартапів і новий простір для навчання і розвитку ІТ-ініціатив регіону «1991 Mariupol». Засновники стартап-центру розраховують, що поєднання промислового потенціалу Маріуполя і великої кількості талановитих ІТ-фахівців в регіоні сприятиме створення багатьох вдалих інноваційних проектів. Під час відкриття відразу п'ять стартапів представили свої проекти.

Ще одним вагомим здобутком форуму можна вважати відкриття у Маріуполі Проектного офісу Європейського Союзу. Дві програми ЄС, які будуть реалізовуватися в цьому офісі, – це підтримка децентралізації і боротьби з корупцією. «Обидві програми мають велике значення для

розвитку бізнесу і залучення інвестицій», – заявив В. Зеленський під час відкриття офісу ЄС.

Глава держави зазначив, що це лише невелика частина допомоги Європейського Союзу для України і східних регіонів, які найбільше страждають від війни. За словами президента, в цілому підтримка ЄС уже досягла 15 млрд євро. «Ми дуже вдячні за це. У той же час наша мета – вийти з парадигми прохача допомоги і нарешті почати на рівних спільно з міжнародними партнерами втілювати в життя великі інвестиційні проекти», – підкреслив він.

Також влада України спільно зі Світовим банком створили Фонд міжнародної партнерської підтримки для відновлення і майбутньої реінтеграції Донбасу. «Все, що стосується Донбасу – стосується України. Але природно, що Донбас інший – в ньому є пряме відображення війни. Міжнародні партнери будуть всіляко допомагати Україні в ревіталізації цього регіону. Міжнародний капітал приєднається до розвитку транспортної, медичної та соціальної інфраструктури Донбасу», – заявила регіональний директор Світового банку у справах України, Білорусі та Молдови С. Кахконен.

«Говорячи про майбутнє, разом з нашим партнером – Світовим банком ми запускаємо роботу Фонду міжнародної партнерської підтримки для відновлення і майбутньої реінтеграції Донбасу. Закликаємо всіх ставати частиною цього великого проекту», – сказав В. Зеленський.

Позитивні сигнали надійшли і від ЄБРР. Директор банку в країнах Східної Європи та Кавказу М. Патроне своєю чергою запевнив, що ЄБРР продовжить направляти в Україну мінімум 1 млрд євро на рік, а в найближчі роки обсяг фінансування скорочуватися не буде, хоча і не зміг оцінити, яка частина загального бюджету буде направлена на проекти в Східній Україні. При цьому банк вивчає потенційно цікаві напрямки для підтримки в цьому регіоні.

Власник групи DCH О. Ярославський заявив про готовність інвестувати 100 млн дол. у відновлення Донецького аеропорту. Мова йде про термінальний комплекс та злітно-посадкову смугу. Він нагадав, що його компанія має подібний досвід в Харкові, а також зараз реалізує проект в аеропорту Дніпра (URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/10-vazhnyh-messedzhej-ozvuchennyh-na-investicion-359891>).

А серед найпривабливіших для інвесторів галузей в Україні учасники виокремили сільське господарство, високі технології та альтернативну енергетику. Зокрема, посилаючись на результати опитування бізнесменів саме ці сфери назвала виконавчий директор компанії Horizon Capital О. Кошарна. До речі аналогічний перелік приводять і в Кабінеті міністрів.

І хоча, насправді меморандуми все ж не угоди, а декларації про наміри, сам інтерес зарубіжних партнерів та донорів, а також представників вітчизняного бізнесу до даного заходу вже можна вважати позитивною тенденцією. Особливо враховуючи досить амбітні плани української влади

по залученню прямих іноземних інвестицій в економіку України на найближчі п'ять років, а це безпрецедентні 50 млрд. дол. Для порівняння, в 2005–2009 рр., які загалом прийнято вважати успішними для вітчизняної економіки, Україна залучила 39 млрд. дол., в 2014–2018 рр. – 12,6 млрд. доларів. Водночас О. Гончарук вважає такий прогноз обґрунтованим, оскільки рекордний інтерес інвесторів буде обумовлений реформами, які проводить його Кабінет міністрів (URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/10-vazhnyh-messedzhejozvuchennyh-na-investicion-359891>).

Водночас окремі оглядачі, звертають увагу на ймовірні ризики щодо інвестиційної привабливості України. Зокрема йдеться про можливу реприватизацію. Політолог В. Фесенко за підсумками інвестиційного форуму в Маріуполі заявив, що інвестиційний клімат в Україні повинен бути привабливим для нових і для вже діючих інвесторів і не потрібно лякати їх реприватизацією.

«Дуже добре, що прем'єр-міністр О. Гончарук виступає категорично проти будь-якої реприватизації. Важливо, щоб такої позиції дотримувалися й керівники окремих державних інституцій та відомств. Інвестиційний клімат повинен бути привабливими як для нових, так і для діючих інвесторів», – написав він на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook.

Він також нагадав про реприватизаційну епопею, яку веде Фонд держмайна щодо «Укртелекому». На думку В. Фесенка, представникам влади не слід лякати інвесторів реприватизацією.

«Залучаючи нових інвесторів, не забувайте про інвесторів, які вже вклалися в ті чи інші активи. Не створюйте для них додаткові проблеми, не лякайте реприватизацією. Я нагадаю перелік проблемних тем (напруження навколо “Арселор-Міттал” в Кривому Розі, суди Фонду держмайна з “Укртелекомом”, проблеми у тютюнових компаній та інше)», – закликав В. Фесенко (URL: <https://ukranews.com/ua/news/663326-ne-potribno-lyakaty-investoriv-reprivatyzatsiyeyu-fesenko>).

Блогер О. Кононенко аналізуючи підсумки інвестиційного форуму в Маріуполі взагалі вважає, що в окремих епізодах наміри інвесторів і діюча політика чинної влади не співпадали.

Таке неспівпадіння він зокрема вбачає в історії з Маріупольським портом. Як зазначалося вище, 1,3 млрд на розвиток порту має намір виділити COFCO Agri Ukraine. «Але чи матиме цей порт достатні обсяги завантаження? Адже лівову частку замовлень йому дає металургія, яку В. Зеленський з кожним днем заганяє у велику яму. Частина заводів країни вже почали згортати виробництво завдяки “нововведенням” від нової влади, не за горами і масові скорочення працівників. Але при цьому всьому В. Зеленський розповідає інвесторам про те, як він хоче щоб розвивався маріупольський порт», – вважає блогер (URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/events/4156384>).

Підбиваючи підсумки можемо констатувати, що форум RE: THINK Invest in Ukraine в Маріуполі продемонстрував як зарубіжним так і вітчизняним інвесторам досить високий потенціал України, незважаючи на військовий конфлікт та корупцію, яка, на жаль, залишається актуальною проблемою в нашій країні. Натомість, з боку інвесторів також бачимо значний інтерес, що вже втілюється в низку підписаних меморандумів та інших кроків, а окремі сфери економіки визначені як пріоритетні в плані інвестиційної діяльності як українською владою так і західними партнерами, тому багатомільярдні інвестиції у вітчизняну економіку можуть стати реальними вже найближчим часом. У свою чергу українська влада також демонструє розуміння загроз, які можуть негативно вплинути на інвестиційну привабливість, однак слід розуміти, що без конкретних рішень про які, зокрема, говорилося на форумі навряд чи можна очікувати на повноцінну співпрацю.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Розведення військ на Донбасі: перебіг, результати та оцінки експертів

Як відомо за рішенням Тристоронньої контактної групи щодо врегулювання ситуації на Донбасі, у Мінську наразі робляться спроби домовитися про продовжити розведення сил і засобів на лінії зіткнення. Варто зазначити що за домовленостями ділянка розведення військ повинна бути не менше двох кілометрів у ширину. Тобто українській армії і бойовикам доведеться відповідно відійти на кілометр вглиб від лінії зіткнення. Українські військові опублікували схему з точними координатами ділянки розведення

1 листопада прес-центр штабу ООС повідомив що завершився етап розведення сил і засобів з обох сторін (дзеркально) на ділянці № 2 у районі населеного пункту Золоте-4 Луганської області. «Представники СММ ОБСЄ, зокрема і з використанням БПЛА, виконали верифікацію проведених нами заходів. Щодо загальної ситуації на лінії розмежування, вказується, що впродовж поточної доби збройні формування Російської Федерації та її найманці 5 разів порушили режим припинення вогню. Противник обстріляв позиції української армії з мінометів калібру 120 мм, а також гранатометів різних систем, великокаліберних кулеметів та стрілецької зброї. впродовж поточної доби втрат внаслідок обстрілів серед особового складу Об'єднаних сил не зафіксовано» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/11/1/7230762>).

4 листопада Президент України В. Зеленський заявив, що розведення військ розпочнеться у Петровському за умови дотримання семиденного режиму тиші. Як відомо розведення сил у Золотому і Петровському одна з

основних умов зустрічі у Нормандському форматі на найвищому рівні. Як вже повідомлялося у ЗМІ Президент України і міністр закордонних справ сподіваються, що зустріч відбудеться у листопаді.

Відповідно із планом відвести з українського боку мають 42 військовослужбовці Збройних Сил України, три бойових броньованих машини та 48 одиниць стрілецької зброї. Відійти вказані сили і засоби мають на 1 км і зайняти заздалегідь обладнані позиції. Процес відведення верифікується представниками СММ ОБСЄ та українськими військовими.

Триватиме процес загалом протягом трьох днів. Після цього відбуватиметься пошук і знищення мінно-вибухових загороджень, демонтаж фортифікаційних споруд та інших об'єктів військового призначення в межах визначеної ділянки (URL: <https://tsn.ua/ato/yak-vidbuvayetsya-rozvedennya-viysk-na-donbasi-v-shtabi-oos-rozkrili-podrobici-1440489.html>).

На теперішній час розведення сил в Петровському завершилося і з 12 листопада має розпочатися етап розмінування територій. Про це заявив в коментарі начальник прес-центру штабу операції Об'єднаних сил А. Агеєв. За його словами, залишилося тільки отримати підтвердження від ОБСЄ.

«На ділянці розведення № 3 в районі населених пунктів Богданівка і Петровське сьогодні о 12:00 завершилася третя доба з початку розведення сил і засобів – сили і засоби розведені. Сьогодні українська сторона повідомить МЗС і ОБСЄ про те, що завершили. Вони проведуть верифікацію за допомогою квадрокоптера та інших засобів. з завтрашнього дня планується початок наступної фази – розмінування ділянки розрахунками Державної служби з надзвичайних ситуацій», – сказав Агеєв.

Як раніше повідомляли ЗМІ, 9 листопада в Петровському почалося розведення сил. Українська сторона відвела на запасні позиції 42 військовослужбовців, три бойові броньовані машини і 48 одиниць стрілецької зброї. Бойовики «ДНР» заявили, що відвели в районі Петровського 14 чоловік особового складу, а також один автоматичний гранатомет і один крупнокаліберний кулемет.

У свою чергу міністр оборони України А. Загороднюк зазначив, що українська сторона робить усе за планом (URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/voyska-v-petrovskom-razvedeny-v-oos-soobshchili-detali-1358366.html>).

Як заявив командувач операції Об'єднаних сил генерал-лейтенант В. Кравченко після розведення сил у Петровському і Золотому розведення планують розпочати у районі Богданівки, далі – ще на чотирьох ділянках та вздовж усієї лінії зіткнення. Загалом у ООС виділяють близько 30 населених пунктів, де мають провести розведення.

Сам процес відведення займатиме 30 діб і розпочнеться, коли впродовж 7 діб зберігатиметься режим тиші. За попереднім планом на безпосереднє відведення сил і засобів дається три доби. Відведення має відбуватися на відстань близько 2 км. Розведення має проводитися у три етапи: підготовчий, безпосередній і завершення.

Після 7-денного дотримання режиму припинення вогню українська сторона СЦКК сповіщає СММ ОБСЄ про те, з якого рубежу, який склад сил і засобів буде відводитися і на який рубіж вони мають бути відведені.

На наступну добу українська сторона сповіщає СММ ОБСЄ про те, що ми готові почати розведення. На третю добу, після 7-денного режиму тиші, з 12:00 розпочинається переміщення особового складу і військової техніки.

Далі здійснюється пошук і знищення мінно-вибухових загороджень, демонтаж об'єктів військового призначення в межах визначеної ділянки.

На 29-ту добу доповідається про те, що усі заходи виконали і на 30-ту добу представники СММ ОБСЄ проводять верифікацію виконаних заходів.

В усіх цих населених пунктах працюватимуть представники Нацполіції, Нацгвардії та Державної прикордонної служби.

Процес відведення ЗСУ будуть контролювати представники СММ ОБСЄ, а контроль за дотриманням режиму припинення вогню здійснюватиме українська сторона СЦКК. Хто здійснюватиме контроль за відведенням збройних формувань Росії, окрім СММ ОБСЄ, наразі ще невідомо (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/28/7230308>).

Разом з тим на лінії зіткнення продовжується застосування зброї. Протягом доби, 10 листопада, збройні формування Російської Федерації 11 разів порушили режим припинення вогню на Донбасі. Про це повідомляє штаб операції Об'єднаних сил на сторінці у соцмережі Facebook.

Противник обстрілював позиції підрозділів Об'єднаних сил із заборонених Мінськими домовленостями мінометів калібру 82 мм, зенітних установок, гранатометів різних систем та стрілецької зброї, з великокаліберними кулеметами включно.

В районі відповідальності оперативно-тактичного угруповання «Схід» ворог здійснив 7 обстрілів: двічі поблизу Новогнатівки – з протитанкового ракетного комплексу; два рази біля Красногорівки – з мінометів калібру 82 мм, автоматичних гранатометів та великокаліберних кулеметів; у районі Пісків – з мінометів калібру 82 мм; поблизу Березового – зі станкових протитанкових гранатометів; неподалік Лебединського – з великокаліберних кулеметів та іншої стрілецької зброї; 4 обстріли російські окупаційні війська здійснили в районі відповідальності оперативно-тактичного угруповання «Північ»: біля Майорська та Південного – із зенітної установки ЗУ-23-2, станкових протитанкових гранатометів та великокаліберних кулеметів; неподалік Новотошківського – з гранатометів різних систем і стрілецької зброї; поблизу Луганського – з ручних протитанкових гранатометів та великокаліберних кулеметів.

10 листопада, внаслідок обстрілів, мінно-вибухові травми отримали чотири військовослужбовці Об'єднаних сил. Пошкоджено автомобіль. Загрози життю наших захисників немає (URL: https://tsn.ua/ato/terroristi-strilyali-11-raziv-chetvero-biyziv-oos-poraneni-1440921.html?utm_source=page&utm_medium=lastnews).

Як заявив військовий оглядач М. Жирохов розведення сил на Донбасі пов'язане з низкою ризиків, адже є неофіційні дані, що бойовики концентрують свої сили саме поблизу цих ділянок. За його словами, українській армії потрібно готувати нові фортифікаційні споруди на місці своїх майбутніх позицій. «Я не дуже здивуюся, якщо під час зустрічі в “нормандському форматі” відбудеться локальне загострення. Так само було і в лютому 2015-го, коли Дебальцеве воювало, а на цьому тлі йшли Мінські переговори. Володимир Путін вважає, що, якщо це спрацювало з Петром Порошенком, то спрацює і з нинішнім президентом», – вважає М. Жирохов. На його думку, є великий ризик, що розведення буде продовженням повзучої окупації. «Бойовики зараз вішають собі наклейки СЦКК – Спільного центру контролю за припиненням вогню. Раніше він був українсько-російський, але з 2017-го росіяни вийшли з нього, їх місце зайняли так звані ДНР і ЛНР. Але Україна не визнає їх участі в СЦКК, вони самі все вирішили замість росіян, вивішують блакитний прапор з білими буквами, мовляв, ось ми знаходимося в якості буфера між сторонами», – наголосив експерт ([URL: https://www.unian.ua/war/10743096-ekspert-rozpoviv-pro-riziki-rozvedennya-sil-na-donbasi.html](https://www.unian.ua/war/10743096-ekspert-rozpoviv-pro-riziki-rozvedennya-sil-na-donbasi.html)).

Слід зазначити, що більшість експертів зазначають, що питання розведення військ на сьогодні є одним з найбільш складних і таких, що отримує неоднозначну оцінку і іноді занадто бурхливу реакцію окремих політиків і громадських діячів.

Так, прокоментував ситуацію з розведенням військ на Донбасі і глава Ради Всеукраїнського об'єднання «Союз учасників миротворчих операцій» С. Грабський. За словами військового експерта, навіть якщо спробувати обґрунтувати розведення сил Мінськими угодами, то документ передбачає відповідальність двох сторін.

«Після відведення військ біля Станиці Луганської та Золотої хіба припинилися обстріли? Україна не втрачає своїх військових? Ні. Це говорить про те, що нинішня політична влада йде на незрозумілі жести доброї волі, ставлячи під загрозу насамперед нашу безпеку», – підкреслив С. Грабський.

Експерт акцентував, що розведення сил у Станиці Луганській можна було пояснити бажанням влади продемонструвати Заходу акт доброї волі та готовність України політично сприяти вирішенню конфлікту. Але потрібно вчасно зупинитися, зазначив експерт.

«Одного разу – випадковість, двічі – збіг, а тричі – закономірність. Якщо при розведенні у Петровському за деякий час керований реактивний снаряд влучає в наш автомобіль, який розташований далеко за зоною відведення, навіщо Україна далі демонстрував свою добру волю? Для кого?» – прокоментував С. Грабський.

На думку експерта, продовжуючи після Станиці Луганської розведення сил на інших ділянках Україна тільки нашоує РФ на подальші агресивні ходи. С. Грабський звернув увагу, що надходження військ на території

ОРДЛО не припинилося, перекидання військових підрозділів і посилення угруповань триває.

З військової точки зору співрозмовник також пояснив, що лінія фронту формувалася не один тиждень. «Можна припустити, що було вжито додаткових заходів, щоб не допустити серйозних змін оперативної обстановки на деяких ділянках фронту. Однак ми все одно за свій рахунок відводимо війська та за свій рахунок повинні зробити переконцентрацію переднього краю нашої оборони. Навіщо?» – прокоментував С. Грабський.

На його переконання, виправдовувати розведення на всіх трьох ділянках бажанням зустрітися у Нормандському форматі недоречно. Для переговорів досить було відведення в районі Станиці Луганській. Він уточнив, що, якби обстріли припинилися, Україна мала б моральне право продовжувати процес, маючи абсолютні домовленості з противником. «Проте інтенсивність бойових дій не знизилася. Прикриватися Мінськими угодами або Нормандським форматом недоречно. Це туман. На якій підставі ми підставляємо свою спину, в яку тут же стріляють? Логіки в цьому рішенні немає», – резюмував С. Грабський (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/11/pogljad/bezpeka/rozvedennya-vijsk-petrivskomu-zminytsya-ta-yak-proces-rozczinyat-rf>).

Військовий експерт О. Жданов заявив що на його думку розведення військ з військової точки зору не дає нічого, адже це більше політичне рішення. Натомість на думку експерта є ймовірність втрати контролю над територією, а українські військові можуть опинитися під обстрілами. За його словами, це маніпуляція. «Справа у тому, що прописано про сім діб тиші, які мають бути на всій лінії розмежування. Це політичне рішення президента Зеленського, наскільки я розумію», – пояснив експерт. «Що це нам дає у військовому плані? Ми втрачаємо контроль над територією. Безпеки для наших військовослужбовців ми не отримуємо. Чому? Тому що відступ на один-два кілометри – це запобігання обстрілу наших позицій зі стрілецької зброї. Я нагадаю, що снайперська гвинтівка б'є на чотири кілометри, міномет 82-го калібру – на чотири кілометри, 120-го – на сім кілометрів», – наголосив О. Жданов (URL: https://24tv.ua/mi_vtrachayemo_kontrol_nad_teritoriyeyu__ekspert_pro_rozvedennya_viysk_n1231571).

У свою чергу, політолог, глава центру політичних досліджень «Пента» В. Фесенко зауважив: «У розв'язанні подібних конфліктів можна провести аналогію з сімейними – обидві сторони мають взяти на себе частину провини. Кроки на зустріч мають бути з обох сторін. Для того, щоб відбулася реінтеграція має бути активна політична, психологічна, інформаційна комунікативна робота... До речі, дуже добре, що про це згадав Президент Володимир Зеленський, коли виступав у Маріуполі. От ті три етапи подолання конфлікту і реінтеграція там остання. Другий – подолання внутрішнього конфлікту і це стосується не тільки Донбасу. У нас розкол всередині країни. У нас частина суспільства налаштована проросійськи. Вона

менша – десь 15–20 %. Частина категорична налаштована проти будь-яких угод з Росією, неважливо про що. Це приблизно 25–30 % населення» (URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119)

Отже, на думку експертного середовища ситуація доволі складна. З одного боку розведення військ на Донбасі є одною із умов проведення зустрічі у Нормандському форматі для врегулювання конфлікту на сході України. З іншого боку у суспільстві немає одностайної позиції щодо шляхів врегулювання конфлікту. Супротивник також займає неоднозначну позицію. На даний момент процес розведення проводиться з доволі значними затримками і періодичними провокаціями. Спостерігачі зауважують, що гостра дискусія в українському суспільстві може мати не передбачувані результати. Проте, вирішення такого складного завдання і не може бути легким. Але усім учасникам процесу треба мати на увазі відоме прислів'я «дорогу здолає той що їде».

Ю. Якименко мл. научн. сотр. ФПУ НБУВ

Итоги официального визита представителей НАТО в Украину в оценках СМИ

30–31 октября 2019 г. Украину с официальным визитом посетила делегация НАТО во главе с генеральным секретарем организации Й. Столтенбергом. Представители Альянса провели встречи с руководством страны, обсудив ход реформ и актуальные вопросы партнерства Украины с НАТО, а также ситуацию с безопасностью в Восточной Европе, в частности, пути решения конфликта на Донбассе и возвращения под контроль Украины временно оккупированных территорий.

Некоторые эксперты, комментируя итоги визита представителей НАТО в Украину, отметили, что он стал не «визитом вежливости», а демонстрацией серьезной поддержки Украины со стороны Альянса. «Если бы не было четкого курса украинской власти на членство в НАТО и Европейский Союз, то очевидно, что сегодня Североатлантический совет не посещал бы Украину», – заявил председатель Общественной лиги «Украина – НАТО» С. Джердж (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/gensek-nato-v-kievi-scho-oznachae-vizit-stoltenberga-dlya-ukraini.htm>).

По его мнению, состоявшийся визит стал возможен после того, как Украина дала четкий сигнал о желании углублять сотрудничество с Альянсом. «После инаугурации Президент Владимир Зеленский нанес свой первый визит в Брюссель и первую структуру, которую он посетил, это была штаб-квартира НАТО, а после этого он поехал в структуры Евросоюза. Потому на такой сигнал Североатлантический совет четко сформировал свою политику и позицию», – говорит эксперт (URL:

<https://glavcom.ua/ru/articles/yens-stoltenberg-nato-nikogda-ne-priznaet-nezakonnyu-anneksiyu-kryma-rossiey-636598.html>).

По итогам визита была обнародована совместная декларация Украины и НАТО, в которой визит был назван «мощным сигналом неизменной поддержки со стороны НАТО суверенитета и территориальной целостности Украины в пределах ее международно признанных границ».

Отметим, изначально на документ было наложено вето со стороны Венгрии, глава МИД которой указывал на притеснения прав венгерского национального меньшинства, проживающего на западе Украины. Премьер-министр Венгрии В. Орбан выступил с заявлением, что совместная декларация будет блокироваться Венгрией, пока в документ не будут внесены гарантии защиты прав венгерского национального меньшинства в соответствии с международным правом. Позже руководитель внешнеполитического ведомства Венгрии П. Сиярто сообщил, что Будапешт решил прекратить блокирование декларации, поскольку предложения Венгрии в последний момент были все-таки учтены.

Главные тезисы декларации были озвучены в ходе заседания комиссии Украина – НАТО с участием генерального секретаря Альянса и президента Украины. Как заявил Й. Столтенберг, НАТО не признает аннексии Крыма, а все члены Альянса едины в осуждении действий России. Также НАТО ожидает выполнения Россией обязательств, предусмотренных Минскими договоренностями, и поддерживает усилия украинского руководства, направленные на решение конфликта на Донбассе дипломатическими средствами, а также приветствует прогресс в разведении сил в Станице Луганской и других направлениях.

«Мы подтвердили нашу поддержку решению конфликта дипломатическими средствами в соответствии с Минскими соглашениями, которые должны быть полностью соблюдены всеми сторонами; Россия как сторона, подписавшая Минские соглашения, несет в этом плане особую ответственность. Мы поддерживаем усилия “нормандского формата”, Трехсторонней контактной группы и ОБСЕ. Мы призываем Россию прекратить политическую, финансовую и военную поддержку военизированных формирований и прекратить осуществление военного вмешательства в Донецкой и Луганской областях, отозвать войска, технику и наемников с территории Украины и вернуться в Совместный центр по контролю и координации. Мы подчеркиваем важность полного, безопасного и беспрепятственного доступа Специальной мониторинговой миссии ОБСЕ к территории, включительно с российско-украинской государственной границей», – говорится в совместной декларации (URL: https://24tv.ua/ru/nato_ozvuchilo_sovmestnuju_deklaraciju_po_ukraine_vengrija_peredumala_ee_blokirovat_n1227339).

Й. Столтенберг также сообщил, что на заседании комиссии Украина-НАТО был пересмотрен комплексный пакет помощи НАТО Украине через 10 трастовых фондов, и напомнил, что союзники НАТО выделили более 40

млн евро для поддержки Украины в таких сферах как боевое командование и контроль, кибероборона, медицинская реабилитация. Также глава Альянса подчеркнул, что НАТО увеличивает поддержку Украины в Черноморском регионе.

«Страны-члены НАТО приветствуют развитие диалога и сотрудничества между НАТО и Украиной относительно безопасности в Черноморском регионе. Согласно решению министров иностранных дел НАТО в апреле 2019 года, страны-члены НАТО усилили свою практическую поддержку Украины, включая сотрудничество с ее военно-морским флотом, ситуационную осведомленность, портовые визиты, обучение и обмен информацией», – отмечается в документе (URL: https://24tv.ua/ru/nato_ozvuchilo_sovmestnuju_deklaraciju_po_ukraine_vengrija_peredumala_ee_blokirovat_n1227339).

Что касается хода реформирования оборонной сферы Украины, то, как гласит принятая декларация, «страны-члены НАТО приветствуют уже полученные достижения и надеются на дальнейший прогресс в реформировании сектора безопасности и обороны Украины, включая имплементацию Закона о национальной безопасности 2018 года. Положения закона “О гражданском контроле и демократическом надзоре за сектором безопасности и обороны” являются ключевой евроатлантической нормой. Страны-члены НАТО призвали Украину принять и внедрить вторичное законодательство, обеспечивающее введение Закона о национальной безопасности, в том числе законы о Службе безопасности Украины, о новом комитете по парламентскому надзору, о разведке, о государственной тайне и об оборонных закупках. Страны-члены НАТО остаются преданными дальнейшему оказанию постоянной поддержки повестки дня реформ в секторе безопасности и обороны, в том числе с помощью Комплексного пакета помощи, чтобы Украина могла лучше обеспечить собственную безопасность» (URL: https://24tv.ua/ru/nato_ozvuchilo_sovmestnuju_deklaraciju_po_ukraine_vengrija_peredumala_ee_blokirovat_n1227339).

Накануне визита в Украину, Й. Столтенберг заявлял, что для того, чтобы приблизиться к членству в НАТО, Украине следует сфокусироваться на реформах. При этом, по его словам, о конкретных сроках вступления страны в Альянс говорить пока невозможно. «Украина будет членом НАТО. Об этом союзники заявляли несколько раз. Но нужно сфокусироваться на реформах. Это хорошо для Украины независимо от членства в НАТО, но это продвинет вас быстрее к членству в НАТО» (URL: <https://glavred.info/politics/10118369-ukraina-v-nato-stoltenberg-poobeshchal-ukraine-chlenstvo.html>).

Президент Украины в своем выступлении на заседании комиссии Украина-НАТО предложил, в свою очередь, рассмотреть вопрос о присоединении Украины к программе расширенных возможностей НАТО; заявил, что украинская сторона ожидает поддержки предложения Украины в

отношении практических шагов по имплементации Черноморского пакета НАТО; сообщил, что Украина и НАТО продолжают совместное укрепление безопасности и стабильности в Черноморском регионе, а также заявил, что Украина готова ускорить подготовку к членству в НАТО, не снимая с повестки дня возможность присоединения Украины к Плану действий по членству в организации.

Наблюдатели напоминают, что намерения Украины относительно получения ПДЧ были зафиксированы в 2008 г. на Бухарестском саммите НАТО и отражены в его итоговой резолюции. Как отмечает политолог В. Фесенко, подача еще одной заявки от Украины ситуацию не изменит, но при этом несет в себе риск снова получить отказ.

По сообщению вице-премьер министра по вопросам европейской и евроатлантической интеграции Д. Кулебы, что Украина не будет подавать заявку на ПДЧ, поскольку считает действующей представленную на Бухарестском саммите в 2008 году. Вместо этого, полагает вице-премьер, Украине стоит сосредоточиться на реформах в Вооруженных силах и углублении взаимодействия с Альянсом, в частности, по отработке совместных действий с армейскими подразделениями НАТО.

«Украина исходит из того, что заявка на получение Плана действий по членству в НАТО, поданная в 2008 году на саммите в Бухаресте, остается действующей. Если мы вернемся к первоисточникам, а именно к решению Бухарестского саммита, то мы прочитаем в нем, что участники саммита поддержали заявки Украины и Грузии и поручили своим министрам иностранных дел принимать дальнейшие решения о предоставлении ПДЧ», – подчеркивает Д. Кулеба (URL: https://24tv.ua/ru/pochemu_rukovodstvo_nato_priezzhalo_v_ukrainu_i_kogda_na_m_rasschityvat_na_polnopravnoe_chlenstvo_n1228199).

«ПДЧ – это лишь механизм, который нас приближает к членству в НАТО. Мы уже 11-й год работаем на наших годовых национальных программах, которые в принципе сделаны так, как годовые национальные программы, которые выполняют страны с ПДЧ. Это – наш сигнал НАТО о том, что мы реформируемся, мы готовимся к нашему членству, как раз используя те механизмы, которые есть в ПДЧ», – комментирует проблему министр иностранных дел Украины В. Пристайко (URL: https://24tv.ua/ru/pochemu_rukovodstvo_nato_priezzhalo_v_ukrainu_i_kogda_na_m_rasschityvat_na_polnopravnoe_chlenstvo_n1228199).

По словам заместителя генерального секретаря НАТО по политическим вопросам и политике безопасности Б. Каденбах, представители Альянса не хотят спекулировать на теме временных рамок получения Украиной ПДЧ. «Относительно плана действий по членству, я не знаю, я не могу прогнозировать будущее. Я не могу спекулировать относительно временных рамок, поскольку вы знаете, для этого нужен консенсус среди членов НАТО... Когда мы смотрим в будущее, мы должны принимать это пошагово», – заявила Б. Каденбах (URL:

https://24tv.ua/ru/pochemu_rukovodstvo_nato_priezzhalo_v_ukrainu_i_kogda_na_m_rasschityvat_na_polnopravnoe_chlenstvo_n1228199).

Как подчеркивает генсек НАТО Й. Столтенберг, если Украина подаст новую заявку на план действий относительно членства, то это не повредит ей, но вряд ли будет иметь практический смысл. «Внимание как Альянса, его государств-членов, так и Украины сейчас и должно быть сконцентрировано не на дате получения ПДЧ, а на обеспечении того, чтобы государство отвечало стандартам НАТО. Именно это является самым быстрым путем, чтобы укрепить ваши институты и получить членство», – сообщил генсек НАТО. Кроме того, по его словам, многие элементы сотрудничества Украина и НАТО были включены в план действий государств, которые ранее становились членами Североатлантического альянса. «Речь идет о годовой национальной программе, комплексном пакете помощи, различной активности, программе поддержки реформ – это все полезно для подготовки Украины к членству в Альянсе. Правда и то, что для многих стран эти элементы были включены в ПДЧ», – отмечает Й. Столтенберг (URL: https://24tv.ua/ru/stoit_li_ukraine_podavat_novuju_zajavku_na_pdch_v_nato_otvet_genseka_stoltenberga_n1228165).

По сообщениям СМИ, ожидается, что конкретный ответ по поводу предоставления Украине ПДЧ или включения в Программу расширенных возможностей Альянс сможет дать после саммита НАТО 3–4 декабря.

Некоторые эксперты отмечают при этом, что сегодня НАТО по ряду причин не слишком заинтересовано в своем расширении на восток. «Есть вопросы по ряду балканских стран, которые им нужно решить. В самом НАТО возникла внутренняя напряженность из-за конфликта США и Турции вокруг Сирии. Для них это намного приоритетнее. А кроме этого, в НАТО нет четкого понимания, чем может завершиться война на Донбассе», – говорит политолог О. Саакян.

«Зеленский не подает заявку на ПДЧ, чтобы не нарваться на публичный отказ, что принесет определенные имиджевые потери как для страны, так и для него самого. Россия не преминет этим воспользоваться для своих пропагандистских целей. Какой смысл подавать заявку на ПДЧ в НАТО, если нет сигнала со стороны Альянса к готовности ее предоставить? А кроме этого, у Зеленского нет электоральной мотивации для вступления в НАТО. Если электорат Порошенко был сторонником вступления в Альянс, то Зеленский балансирует в этом вопросе. У него есть как сторонники вступления в НАТО, так и противники. То есть ему эту тему желательно обходить и быть очень осторожным в вопросе вступления в Блок», – заключает эксперт (URL: <https://kp.ua/politics/651044-vstuplenye-ukrainy-v-nato-otkaz-aliansa-yly-nezhelanye-kyeva>).

Политолог О. Лисный, комментируя визит представителей НАТО в Украину, называет его инерцией сотрудничества предыдущей власти со структурами Альянса.

«Сегодня мы услышали сигнал о том, что НАТО нас поддерживает, и мы надеемся, что ситуация в войне с Россией пройдет, скажем так, в европейском русле. Это сигнал о том, что у нас есть время и шанс приблизиться к реальному вступлению в НАТО» – говорит эксперт. «В Евросоюз и НАТО принимали некоторые страны не столько за выполнение условий, а по политической необходимости. Но с другой стороны, на нынешнем этапе, я не вижу готовности НАТО сделать такой шаг в отношении Украины или сделать это в пику России очень быстро», – говорит эксперт (URL: <https://glavcom.ua/ru/articles/yens-stoltenberg-nato-nikogda-ne-priznaet-nezakonnuyu-anneksiyu-kryma-rossiey-636598.html>).

По мнению председателя Общественной лиги «Украина – НАТО» С. Джерджа, «нужно учитывать, что не все страны НАТО на все сто процентов совместимы с отработанными критериями и стандартами НАТО. Важно политическое решение о присоединении к Организации, а требования, которые будут появляться, могут доделываться “на марше”» (URL: <https://glavcom.ua/ru/articles/yens-stoltenberg-nato-nikogda-ne-priznaet-nezakonnuyu-anneksiyu-kryma-rossiey-636598.html>).

Ожидается, что вопросы дальнейшего развития отношений Украины с Североатлантическим альянсом будут обсуждаться 11 декабря на последнем в текущем году заседании комиссии Украина – НАТО, где будет представлен отчет о выполнении Годовой национальной программы под эгидой комиссии Украина – НАТО за 2019 г. Также на этом заседании будут рассмотрены и вопросы подготовки аналогичной программы на следующий год. Таким образом, можно отметить, что процесс сближения Украины и НАТО будет сохранять и в дальнейшем сложившуюся позитивную динамику.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Анбандлінг – рішучий крок та можливі складнощі

Верховна Рада України прийняла 31 жовтня у другому читанні й в цілому законопроект № 2239-1 (про анбандлінг), необхідний для відділення від НАК «Нафтогаз України» діяльності з транспортування природного газу, сертифікації нового незалежного оператора газотранспортної системи (ГТС) і створення умов для укладення транзитного контракту з «Газпромом» за європейськими правилами. Це означає, що транзитний оператор, який буде керувати трубою, буде незалежним від «Нафтогазу». За відповідне рішення проголосував 341 народний депутат. «Це історичний момент в області охорони українських інтересів. Дуже довго ми не могли побудувати законодавчу базу, що відповідає європейським нормам, щоб нас більше не шантажували і ми могли забезпечити довгострокове транспортування газу через територію України, використання української ГТС, а також стабільні доходи від цих основних фондів», – сказав міністр енергетики та захисту

навколишнього середовища О. Оржель у ході виступу в парламенті (URL: https://censor.net.ua/news/3157144/rada_vo_vtorom_chtenii_progolosovala_za_ra_zdelenie_funktsiyi_naftogaza_anbandling).

Новим оператором буде ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» (ОГТСУ, 100 % «дочка» АТ «Укртрансгаз»), яка з 1 липня 2019 р. здійснює функції з технічної експлуатації ГТС і має відповідний персонал.

ОГТСУ буде передано у власність АТ «Магістральні газопроводи України» («МГУ»), 100 % акцій якого Кабмін передав в управління Міністерству фінансів. Одночасно держава передасть новому оператору в управління газотранспортну систему терміном на 15 років. Новий оператор зможе повноцінно запрацювати з 1 січня 2020 р.

Прем'єр-міністр О. Гончарук написав у Facebook: «Нарешті ми відокремили транспортування природного газу від його видобування та постачання. Це надважливо, бо анбандлінг – це, у першу чергу, запровадження європейських газових правил. І в жодному разі не приватизація стратегічних активів!».

Глава уряду переконаний, що анбандлінг сприятиме залученню інвестицій в українську ГТС та створенню незалежного оператора у повній відповідності до європейського законодавства. Більше того, прийнятий законопроект є виконанням міжнародних зобов'язань України. Це гарантує енергетичну безпеку Європи й українська газотранспортна система залишається у державній власності на 100 %.

Керівник «Нафтогазу» А. Коболев пояснював, що закон потрібен для завершення процесу відокремлення оператора ГТС від «Нафтогазу» (URL: <https://tsn.ua/groshi/rada-uhvalila-zakon-pro-anbandling-naftogazu-chim-chenyevigidno-rosiyi-1435989.html>)

При цьому, глава правління НАК «Нафтогаз України» заявив, що Україна повинна завершити процес відділення газотранспортної системи до початку 2020 р. «Якщо ми не зможемо завершити анбандлінг до кінця року, Україна буде звинувачена в тому, що у всіх потенційних проблемах наступної зими винні саме ми», – сказав він.

Глава правління НАК «Нафтогаз України» заявив, що Україна не має для реорганізації чотирьох місяців. «Ми повинні отримати повністю сертифікованого, повністю юридично коректно оформленого оператора до кінця цього року», – додав він (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/kobolev-predupredil-posledstviyah-provala-1570610317.html>).

Дискусії про анбандлінг велися у парламентському комітеті кілька тижнів. Народні депутати і звинувачували один одного у спробах продати трубу за безцінь, і оперували підтримкою з боку ЄС. Потім шукали компроміс, але знайшли його не у всіх питаннях. Прийнятий закон повинен збільшити доходи від транспортування російського газу в Європу. Проте, деякі депутати впевнені: те, що врахували не всі поправки, призвело до помилок, які тепер важким тягарем можуть лягти на плечі українців. «Ми ще не встигли цей закон проголосувати у другому читанні, а вже знову оператор

ГТС встиг провести слухання, де він порахував тариф на транспортування газу в 3,5 рази більше. Це додатково приблизно 50 копійок на один куб», – говорить народний депутат О. Кучеренко (фракція ВО «Батьківщина») ([URL: https://www.segodnya.ua/politics/popravku-k-zakonu-ob-otdelenii-gts-mogli-ne-prinyat-iz-za-lobbirovaniya-chastnyh-interesov-deputaty -1354276.html](https://www.segodnya.ua/politics/popravku-k-zakonu-ob-otdelenii-gts-mogli-ne-prinyat-iz-za-lobbirovaniya-chastnyh-interesov-deputaty -1354276.html)).

Пізніше, у Верховній Раді України був зареєстрували законопроект № 2239-1-П про скасування рішення Верховної Ради України про прийняття у другому читанні та в цілому проекту Закону «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з відокремленням діяльності з транспортування природного газу». Автором законопроекту зазначений народний депутат від фракції «Батьківщина» О. Кучеренко.

Як зазначається у пояснювальній записці, текст законопроекту, який переданий на підпис голові парламенту, не відповідає тексту, який був ухвалений під час засідання комітету та пленарного засідання Верховної Ради України ([URL: https://zik.ua/news/2019/11/04/u_radi_zablokuvaly_pidpysannya_zakonu_pro_anb_andling_1683443](https://zik.ua/news/2019/11/04/u_radi_zablokuvaly_pidpysannya_zakonu_pro_anb_andling_1683443)).

Згідно з регламентом, у разі такого роду невідповідності, народний депутат у дводенний термін може письмово звернутися до голови парламенту з пропозицією до внесення уточнень формулювань прийнятого закону. У такому разі, підписання закону неможливе, поки не буде розглянутий документ про його скасування або про внесення необхідних уточнень.

Слід зазначити, що тема анбандлінгу «Нафтогазу» досить обговорювана в експертних колах, хоча, очевидно, могла б мати й більший резонанс. Фахівці підкреслюють, що сертифікація оператора ГТС необхідна для того, щоб вести переговори з «Газпром» про підписання нового транзитного контракту. «Дані зобов'язання Україна взяла на себе в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Тепер же “Газпром” заявляє: якщо Україна взяла на себе зобов'язання, то повинна виконувати. Ось така якась пастка виходить. Але, враховуючи, що відповідний закон прийняли, нам є з чим виходити на нові переговори про транзит газу», – говорить співголова Фонду енергетичних стратегій Д. Маруніч, підкреслюючи, що це абсолютно не гарантує успішного результату до 31 грудня, коли закінчується термін попереднього контракту.

Спеціаліст з державної політики у паливно-енергетичному комплексі, кандидат технічних наук Г. Рябцев звертає увагу на те, що умовою, яку висунула українська сторона для підписання нової угоди про транзит російського газу (термін попереднього, чинного десять років, закінчується в кінці 2019-го, – прим. авт.), було його підписання за європейськими правилами. «А необхідною умовою дотримання європейських правил було виділення зі структур НАК «Нафтогаз» незалежного та кваліфікованого оператора ГТС, сертифікованого за європейськими правилами. До створення такого оператора висувати вимоги про підписання угоди на європейських

умовах, було з нашого боку, щонайменше, дивно, – підкреслює експерт. – І російська сторона не пропускала можливості нагадати про це. Мовляв, вони б і готові підписати угоду, але з ким її підписувати, якщо в Україні не існує такого оператора».

Крім цього, створення оператора ГТС є одним із зобов'язань України в рамках угод з європейськими партнерами (в тому числі – про приєднання до договору про заснування європейського енергетичного співтовариства). «Для виконання цих зобов'язань уряд України затвердив план дій, відповідно до якого всі роботи в цьому напрямку повинні бути завершені до 31 грудня, – продовжує Г. Рябцев. – Розробка законопроекту про анбандлінг за обраною схемою, його прийняття ВРУ, є лише одним з пунктів цього плану. Так що шлях до підписання угоди з “Газпромом” ще не відкрито. Багато буде залежати від того, наскільки добре і швидко буде реалізований прийнятий закон. На жаль, дії попередніх органів влади свідчать, що, як правило, ми зупинялися на півдорозі й не завершили розпочатих реформ. Досить згадати, що реалізація рішення про анбандлінг була намічена ще на 2013 рік».

Експерти звертають увагу також і на те, що найбільш обговорюване положення Третього енергопакету ЄС – це структурне реформування вертикально-інтегрованих нафтових компаній (ВІНК) з метою відокремлення (unbundling – анбандлінг) природних монополій (транспортування) від конкурентних видів діяльності (виробництво, продаж). «Це необхідно, щоб уникнути дискримінації інших, які не афілійовані з TSO компаній. Сертифікацію всіх TSO передбачалося завершити ще в березні 2013 року, проте і зараз цей процес ще не завершений, – говорить член Біржового комітету Української енергетичної біржі (УЕБ) І. Щербина. – Для України отримати незалежного оператора ГТС до кінця року є стратегічно важливим завданням. Це питання отримання нового контракту з Росією на умовах європейських директив. І в цьому випадку російська сторона не зможе сказати, що Україна не готова працювати за європейськими правилами».

Що стосується самої моделі ISO, то це варіант, який вибрала меншість європейських країн, пояснює експерт УЕБ. Але саме він може бути й перевагою при проходженні сертифікації, оскільки, наприклад, при моделі OU в Єврокомісії часто буває багато претензій, що стосуються структури власності та недостатнього контролю (URL: <https://comments.ua/news/money/public-sector/638222-anbandling-po-ukrainski-eksperty-dali-ocenku-novomu-zakonu.html>).

При цьому, деякі експерти вважають, що відділення газотранспортної системи України від «Нафтогазу України» не дасть швидкого ефекту. У тому числі й тому, що створений в результаті анбандлінгу оператор газотранспортної системи (ГТС) ще повинен пройти сертифікацію у профільній нацкомісії, а це тривала процедура. «За великим рахунком, це займає шість місяців. А у Європі цей процес триває мінімум рік. Це перевірка всіх документів, матеріалів, обладнання, технічних ресурсів, працівників. ... Формально ми не встигаємо», – вважає член наглядової ради Інституту

енергетичних стратегій Ю. Корольчук (URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/uteryano-mnogo-vremeni-eksperty-ocenili-znachenie-anbandlinga-v-gazovyh-peregovorah-1355112.html>).

Схожої точки зору дотримується і експерт у сфері енергетики, керівник спеціальних проєктів науково-технічного центру «Психея» Г. Рябцев, який вважає, що за час, що залишився до 1 січня 2020 року Україна не встигне завершити процеси виділення зі структури НАК «Нафтогаз України» компанії ТОВ «Оператор ГТС України» (URL: <https://golos.ua/i/714255>).

При цьому, експерт з енергетичних питань Г. Кобаль вважає, що на даному етапі про незалежність від «Нафтогазу» може йтися лише формально. «Звичайно ж, зараз оператор є підконтрольним «Нафтогазу», і навряд чи там буде йти мова про якісь кадрові зміни ... Спочатку ми зробимо це формально, а потім, можливо, будуть якісь більш реальні кроки для того, щоб зробити нового оператора дійсно незалежним», – заявив Г. Кобаль.

Звертає на себе увагу й точка зору деяких експертів про те, що вигоди від анбандлінгу для кінцевих споживачів будуть швидше опосередкованими, ніж прямими. До того ж, вони так і можуть залишитися в теорії, якщо не будуть супроводжуватися іншими змінами.

Звертає на себе увагу також і те, що українська ГТС переважно несе в собі транзитну функцію – постачання російського газу в Європу. Коли ця система вийде з «Нафтогазу», вона залишиться один на один з усіма вже своїми проблемами, зокрема і з можливою відсутністю завантаження.

Деякі експерти також звертають увагу й на те, що умови нового контракту на транспортування газу будуть «не на руку Києву», оскільки РФ має козир – отримане від Данії «добро» на будівництво «Північного потоку – 2» в обхід України (URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/uteryano-mnogo-vremeni-eksperty-ocenili-znachenie-anbandlinga-v-gazovyh-peregovorah-1355112.html>).

Слід нагадати, що раніше в Росії неодноразово пояснювали, що готові підписати з Києвом новий договір про транзит газу в ЄС за європейськими правилами, якщо українська сторона до кінця року встигне прийняти відповідні норми. В іншому випадку Москва готова на рік продовжити існуючий контракт.

За підсумками що відбувся 28 жовтня у Брюсселі четвертого раунду тристоронніх консультацій (Росія – Європейський союз – Україна) про продовження транзиту газу через українську ГТС після 31 грудня 2019 р., коли закінчиться діючий контракт, міністр енергетики РФ О. Новак повідомив, що всі сторони переговорів налаштовані на те, щоб транзит російського газу через українську територію продовжився після 2020 р. До того ж Київ не виключив відновлення прямих закупівель палива у «Газпрому».

Між тим, пізніше виконавчий директор «Нафтогазу» Ю. Вітренко заявив, що готує новий позов проти «Газпрому». Оцінюючи дії української компанії, прес-секретар президента Росії Д. Пєсков підкреслив, що судових

претензій не повинно бути на порядку денному, якщо сторони хочуть домовитися з газових питань. У свою чергу, російський лідер В. Путін закликав «позбутися абсурду» і «обнулити всі вимоги по обидва боки».

Голова комітету Держдуми з енергетики П. Завальний зауважив, що Росію повністю влаштує варіант, при якому «Нафтогаз» встигне провести цю реорганізацію і транзит газу через Україну почне працювати за європейськими правилами (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/683121-naftogaz-argument-anbandling-peregovory-grossiya>).

Дійсно, при всьому при цьому, необхідно підкреслити, що складний сам по собі процес накладається на завершення контракту на транзит російського газу в Європу по території України, а також на проблему збереження транзиту після завершення будівництва другої гілки Північного потоку. Однак, анбандлінг повинен посилити позиції Києва у тристоронніх переговорах між Україною, РФ і ЄС щодо транзиту газу. Вихід ГТС зі структури «Нафтогазу» є дуже хорошим знаком для ЄС і доказом того, що реформи в Україні відбуваються, незважаючи на втрачений раніше час та потрібні темпи.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Розвиток первинного рівня медицини в ОТГ

У рамках реформи з децентралізації влади реалізується реформування медичної галузі. Усі комунальні заклади первинної допомоги перейшли на фінансування за принципом «гроші йдуть за пацієнтом»: вони отримують кошти за послуги, які надають пацієнтам. Дохід залежить від обсягу роботи. У закладах первинної допомоги, які долучилися до трансформації, зарплати медичних працівників зросли у два-чотири рази. Для багатьох лікарів, медсестер та медбратів «первинки» це відображається в зарплаті в понад 10, 15 і 20 тис. грн.

Реформування медичної галузі передбачає «наближення якості медичної послуги в сільській місцевості». Так, у сільських амбулаторіях уже проведено близько 1 тис. 900 телемедичних консультацій. У п'яти пілотних областях телемедична послуга запрацювала в 905 амбулаторіях, у яких працює 1 тис. 400 сімейних лікарів. Лідерами цього процесу є Харківська, Кіровоградська та Полтавська області. Уже долучилися до впровадження телемедицини Луганська, Донецька, Івано-Франківська, Рівненська, Миколаївська, Київська області.

В областях здійснюють заходи щодо підтримки реформування медичної галузі. Області визначають пріоритетні кроки в цьому процесі. Так, Харківський район Харківської області став першим, де презентовано

Стратегії розвитку центрів первинної медико-санітарної допомоги. Стратегії підготовлено в рамках проекту «Ефективна первинна медицина в громаді» та реалізується за програмою ЄС «Підтримка громадянського суспільства, місцевих влад та прав людини» і фінансується Європейським Союзом.

Проект координується Харківською обласною радою, втілюється саме для того, щоб проводити медичну реформу не тільки у великих містах, а й у селах. Так, у рамках упровадження проекту сформовано чотири навчальні групи для управлінських команд ЦПМСД області. З початку року експертами проведено 19 тренінгів для 90 учасників з 19 закладів первинної медичної допомоги таких районів, як Балаклійський, Борівський, Валківський, Вовчанський, Первомайський, Чугуївський, Краснокутський, Кегичівський, Нововодолазький, міст обласного значення Ізюм, Куп'янськ, а також Нововодолазької та Золочівської ОТГ.

Чотири управлінські команди центрів первинної медико-санітарної допомоги Харківського району після успішного проходження навчання, що включало питання стратегічного управління, фінансів, роботу з персоналом та управління комунікаціями, презентували присутнім головні складові плану розвитку медичних закладів району. У свою чергу експерти надали поради щодо збільшення ефективності впровадження проектів.

Це перший публічний захист, що дає можливість медичним закладам обмінятися досвідом, а керівникам територіальних громад, місцевим депутатам, громадським організаціям подивитися на управлінські команди медзакладів з точки зору підвищення ефективності їхньої роботи.

Крім того, в області зазначають, що стратегічний план є необхідною умовою для участі в конкурсі міні-грантів на розвиток первинної ланки медицини в громадах області. Сума одного міні-гранту становитиме не більше 300 тис. грн, до того ж обов'язковою умовою є співфінансування в розмірі не менше 10 % від загального бюджету проекту.

Конкурс міні-грантів проводиться у два етапи: перший – у 2019 р., другий – у 2020 р. На першому етапі до участі в конкурсі запрошуються: заклади первинної медико-санітарної допомоги та органи місцевого самоврядування. На другому етапі до конкурсу долучаться лікарі приватної практики сімейної медицини.

Об'єднані територіальні громади за своїми повноваженнями та фінансовими можливостями організовують на своїй території надання муніципальних послуг, використовуючи всі можливості реформи децентралізації та урядової підтримки секторальних реформ. Зокрема, надання медичних послуг.

Дуже часто утворення закладів первинної допомоги в ОТГ, у яких існують філії районних центральних лікарень, супроводжується необґрунтованими спробами районної влади передати на баланс громадам і місцеві лікарні, які обслуговували мешканців усього району, а іноді й сусідів. Необґрунтованими такі вимоги є насамперед тому, що громада у своїх

повноваженнях має забезпечувати надання мешканцям у першу чергу первинної медичної допомоги, а не спеціалізованої.

Власне така ситуація і склалася з приміщенням Бібрської лікарні, що на території Бібрської міської ОТГ Львівської області. Застаріле обладнання, занедбані приміщення стали причиною того, що здебільшого мешканці громади спеціалізовані медичні послуги отримують у Львові. У I кварталі 2019 р. кількість пацієнтів, які пройшли лікування в умовах стаціонару Бібрської лікарні, була настільки низькою, що зaledве перевищувала чисельність персоналу лікарні. Платити двічі за медичні послуги нікому не вигідно, утримувати за власні кошти громади приміщення та персонал і водночас віддавати їх в інші заклади, куди звертаються мешканці, не витримає жоден бюджет. Тому керівництво Бібрської міської ОТГ одразу вирішило, що при отриманні повноважень у сфері медичного обслуговування перейме виключно первинну ланку, а не цілу лікарню. Ретельно вивчивши всі проблеми, пов'язані із закладом, уже на другій сесії у лютому 2019 р. новостворена Бібрська міська ОТГ прийняла рішення про створення комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги». Залучившись підтримкою колективу Львівського ЦРМС, який розтлумачив необхідність надання виключно первинної медичної допомоги на рівні ОТГ, керівництво громади зайняло однозначну позицію щодо отримання повноважень медичної допомоги первинного рівня.

Щоб допомогти органу місцевого самоврядування відстояти позицію та зменшити невдоволення серед мешканців та медичного колективу, у березні 2019 р. директор і радники Львівського ЦРМС провели ряд просвітницьких та роз'яснювальних заходів серед медичного персоналу й мешканців про перебіг реформи первинної медицини. Під час таких зустрічей експерти пояснювали, яким чином медична реформа пов'язана з процесом децентралізації, як наслідки реформи позначаються на ефективності надання послуг населенню та про переваги реформ.

Профільний радник з юридичних питань А. Гнида супроводжував ОТГ з правовими підставами рішень, оформленням документів та проведенням конкурсу на зайняття посади головного лікаря підприємства. На запит КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги» Бібрської міської ради у Львівському центрі розвитку місцевого самоврядування підготували письмове роз'яснення, у якому пояснили вимоги чинного законодавства щодо створення підприємства первинної медицини ОТГ, питання прийняття на роботу персоналу такого підприємства, правовідносини з Перемишлянською районною лікарнею, обов'язком створити ефективну медичну мережу тощо.

У результаті проведених заходів громада перейняла на себе повноваження з управління первинною ланкою медицини. Новостворене КНП взяло на роботу виключно той персонал, який має змогу будувати ефективну мережу надання медичних послуг. На останній сесії Бібрської міської ради щодо бюджету ОТГ виділили 1,5 млн грн на ремонт приміщень

та закупівлю необхідного обладнання амбулаторії сімейної медицини. За цей час провели аналіз мережі ФАП, розробили план оптимізації, уклали угоду з Національною службою охорони здоров'я.

За словами головного лікаря КНП ЦПМСД Бібрської міської ради О. Гориня, чітка позиція громади під час створення підприємства дає змогу приймати ефективні рішення. «Ми вже частково провели оптимізацію мережі ФАП, адже деякі з них узагалі є непотрібні, а інші, навпаки, потрібно зберігати через популярність послуг та вкладати кошти у їхній розвиток. Завдяки належним стартовим можливостям, поступово ми приведемо до ладу роботу цілої мережі», – підкреслив О. Горинь.

Для забезпечення функціонування первинної ланки медико-санітарної допомоги громади будують спеціалізовані будівлі. Так, у Степанецькій ОТГ розпочали будівництво медичної амбулаторії загальної практики сімейної медицини. Загалом цього року на території громади заплановано поточні ремонти у трьох ФАП (с. Попівка, Беркозівка, Малий Ржавець) та амбулаторії в с. Мартинівка. У цьому селі також запланували відкрити культурно-дозвіллевий центр і вже готують проектну документацію для реконструкції нежитлової будівлі з використанням енергозберігаючих технологій.

У Ганнівській ОТГ відкрили амбулаторію, збудовану в рамках ініціативи «Доступна медицина». Амбулаторія надаватиме послуги мешканцям восьми населених пунктів, які входять до складу ОТГ: Ганнівки, Громухи, Григорівки, Караказелівки, Острівки, Шишкиного, Шутенького, Юр'івки. Вартість будівництва амбулаторії становить 6 млн 200 тис. грн на умовах співфінансування. З місцевого бюджету було виділено 10 % від загальної суми вартості будівництва амбулаторії. Для оснащення лікарської амбулаторії у 2018 р. закуплено медичне обладнання, меблі та апаратуру (кушетки, шафи, столи та стільці, холодильник, сухожарову шафу, ЕКГ апарат, фізіотерапевтичну апаратуру та ін. на суму 646 тис. 944 грн, з них 96 450,02 грн – кошти, виділені радою сільгоспвиробників. У 2019 р. на доукомплектування амбулаторії за рахунок субвенції було придбано меблі на суму 100 тис. 378 грн. Також придбано автомобіль Renault Duster, вартістю майже 500 тис. грн.

Заболотівська ОТГ єдина в Івано-Франківській області прийняла на баланс районну лікарню та утворила комунальне некомерційне підприємство (далі – КНП). На сьогодні до Заболотівської лікарні їдуть за послугами жителі всього Снятинського району. Водночас, за словами голови ОТГ І. Танюка, збереженню та успішній діяльності лікарні передували непопулярні рішення щодо звільнення працівників.

Лікарня обслуговує 15 тис. населення громади, але насправді пацієнтів є набагато більше. Села, які межують з ОТГ, але не увійшли до неї, уклали договори на обслуговування. Загалом, за словами головного лікаря, у Заболотівській громаді є дві діючі амбулаторії, третя будується та 10 ФАП. «Багато людей за межами ОТГ уклали договори з нашими лікарями. Тож ми

як обслуговували 30 тис. до об'єднання, так і лишилося. Якщо люди уклали договори з нашими лікарями, то ми не беремо гроші за обслуговування, хто не уклав, платять 100 грн благодійного внеску. Загалом у лікарні шість відділень, у яких 85 ліжок», – пояснює головний лікар І. Палійчук.

У Кіптівській об'єднаній територіальній громаді, що на Чернігівщині, у серпні 2018 р. відкрили амбулаторію загальної сімейної практики. Проект передбачав, крім лікувальних кабінетів, квартиру для лікаря, а також автомобіль. У громаді проживає близько 3 тис. 200 жителів. Станом на 1 липня декларації з лікарем сімейної практики підписали 450 пацієнтів. В ОТГ функціонує амбулаторія та п'ять ФАП, які громада утримує за власні гроші: виплачують зарплати фельдшерам і медсестрам. Пацієнти в амбулаторії можуть отримати консультацію сімейного лікаря, рецепт на ліки, тут можуть виміряти тиск, зробити кардіограму, поставити крапельниці, зробити щеплення, уколи. Є кабінет фізіотерапії та два ліжка денного стаціонару. У віддалених від центральної садиби селах лікар сімейної практики проводить виїзні прийоми та консультації згідно з графіком.

Медичний заклад обладнаний визначеним набором інструментів та устаткуванням, законодавством встановлено табель оснащення амбулаторії – йому потрібно відповідати. Тому громада докладає всіх зусиль, щоб відповідати вимогам. Тут працюють над забезпеченням жителів якісними медичними послугами.

У Жданівській сільській ОТГ Вінницької області відкрили амбулаторію загальної практики сімейної медицини Жданівського центру первинної медико-санітарної допомоги. У минулому році ОТГ увійшла до переліку громад, які було включено в державну програму розвитку системи охорони здоров'я в сільській місцевості. У листопаді 2018 р. розпочалося будівництво, і вже влітку поточного року мешканці громади отримали сучасну амбулаторію із широким спектром медичних послуг.

Як повідомила голова Жданівської ОТГ С. Ядвіжина, амбулаторія обслуговуватиме понад 4 тис. мешканців усіх населених пунктів громади. Заклад забезпечили сучасним медичним обладнанням, спеціалізованими кабінетами. Тут працюватимуть два сімейні лікарі та 13 осіб медперсоналу. Крім того, громада подбала також і про соціальні стимули для медиків та забезпечила їх житлом.

Вартість будівництва амбулаторії становила близько 10 млн грн, 10 % коштів виділили з місцевого бюджету Жданівської ОТГ. За словами керівника Жданівської ОТГ, у реалізації проекту допомогу надали департамент охорони здоров'я та департамент архітектури й містобудування Вінницької ОДА. «Нам допомагали органи влади, спонсори, працювали наші комунальні підприємства, ми мали відповідальних підрядників, фінансування – і от сьогодні такий результат. Лікар у нас молодий, працює один рік, але він допомагав створювати первинну ланку медицини в громаді. Маємо ще й автомобіль, який теж був закуплений за державні кошти на умовах

співфінансування. У приміщенні на 300 кв. м є всі умови для того, щоб працювати медикам, зручно і пацієнтам», – зазначила С. Ядвіжина.

Жданівська громада активно включилася в процеси оновлення первинного рівня медицини. За рекомендаціями експертів Вінницького центру розвитку місцевого самоврядування та Програми «U-LEAD з Європою» громада створила власний Центр первинної медико-санітарної допомоги, провела декларування та оформила співпрацю з Національною службою охорони здоров'я. Відтепер громада має комунальний медичний заклад. Відкриття сучасної амбулаторії сприятиме покращенню послуг в ОТГ. Крім того, громада може залучати додатково лікарів, розширювати пацієнтську базу та збільшувати надходження до місцевого бюджету.

У Малинівській ОТГ Харківської області відкрили нову амбулаторію. Це одна з 30 амбулаторій, які будують в області в рамках проекту зміцнення сільської медицини. «Ця амбулаторія збудована коштом державного, обласного та місцевого бюджетів. Це абсолютно нові умови надання первинної медичної допомоги. Зміни відчують як лікарі, які працюватимуть у гідних умовах, так і пацієнти, які почуватимуться набагато комфортніше, звертаючись за допомогою. Первинна медицина – це сьогодні приклад відчутних та зрозумілих змін на краще», – зазначив заступник голови Харківської ОДА М. Черняк.

За словами директора Малинівської амбулаторії С. Крюкова, заклад забезпечено всім необхідним для роботи обладнанням, лікар матиме службовий автомобіль. «Тут є всі необхідні меблі, нове устаткування: техніка для телемедицини, кардіограф, стерилізаційне обладнання тощо», – зазначив він. Також у будівлі амбулаторії розташовано службову двокімнатну квартиру для сімейного лікаря. Житло стало важливим фактом, який впливає на рішення лікарів залишатися працювати в селищі.

Проект «Ефективна первинна медицина в громаді» реалізується Харківською обласною радою (координатор проекту), ГО «Агенція змін “Перспектива”», ГС «Українсько-німецька медична асоціація», Асоціацією органів місцевого самоврядування Харківської області.

Проект створено задля розбудови ефективної первинної медико-санітарної допомоги в громадах Харківської області шляхом підвищення обізнаності громадськості про медичну реформу, навчання та консультування лікарів, керівників медзакладів і представників місцевого самоврядування, надання міні-грантів для покращення медичних послуг та вивчення кращих місцевих і міжнародних практик.

Зокрема, 12 громад Харківщини отримали гранти на розвиток первинної ланки медицини. За словами координатора програми міні-грантів Г. Пронькіної, на конкурс було подано 54 проектні заявки: 26 від центрів первинної медичної допомоги та 28 від органів місцевого самоврядування області, на території яких функціонують заклади первинної ланки медицини.

За підсумками роботи конкурсної комісії було відібрано 12 проектів, які реалізовуватимуться в Харківській області. Загальна сума на підтримку

цих проектів становить 2 999 104 грн. «Згідно з результатами оцінювання та рекомендаціями експертів, проекти, які ми підтримуємо цього року, стосуються модернізації медичних закладів та придбання нового обладнання, що дасть змогу мешканцям територіальних громад області отримати більш доступну та якісну медичну допомогу», – зазначила Г. Пронькіна.

Переможцями конкурсу стали: КНП Балаклійської районної ради «Балаклійський районний центр первинної медико-санітарної допомоги»; Старосалтівська селищна рада Вовчанського району; КП «Чугуївський міський центр первинної медико-санітарної допомоги» Чугуївської міської ради Харківської області; Красноградська міська рада; Безлюдівська селищна рада Харківського району; КНП Харківської районної ради «Центр первинної медичної допомоги № 5» Харківського району; КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Шевченківського району» Шевченківської районної ради; КНП «Борівський районний центр первинної медико-санітарної допомоги» Борівської районної ради; Нововодолазька селищна рада Нововодолазького району; Малоданилівська селищна рада Дергачівського району; КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Барвінківського району» Барвінківської районної ради; П'ятигірська сільська рада Балаклійського району.

Наступним кроком буде укладання угод на виконання проектів між координатором проекту – Харківською обласною радою та конкурсантами-переможцями конкурсу. Команди реалізовуватимуть проекти з червня по листопад 2019 р.

Таким чином, громади активно включаються в процеси розвитку первинного рівня медицини, створюють власні центри первинної медико-санітарної допомоги. Некомерційні комунальні медичні заклади громад, оснащенні амбулаторії громади створюють для того, щоб покращити медичні послуги в ОТГ. Крім того, громада отримує можливість залучати додатково лікарів, розширювати пацієнтську базу та збільшувати надходження до місцевого бюджету (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua>); Міністерство охорони здоров'я України (<https://moz.gov.ua>); Харківська ОДА (<https://kharkivoda.gov.ua>); Харківська обласна рада (<http://oblrada.kharkov.ua/ua>); Кіровоградська ОДА (<http://www.kr-admin.gov.ua/start.php>); Черкаський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/22>); Чернігівський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/24>); Бліц-інфо (<http://www.blitz.if.ua>).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Привітання президента Національної академії наук України, академіка Б. Патона з нагоди Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку

Дорогі друзі та колеги, аматори науки і вчені!

Напередодні цього загальнопланетарного свята незайвим було б згадати, власне, про його «винуватицю», а саме – науку і ту незбагненно важливу цивілізаційну роль, яку вона відігравала завжди та продовжує відігравати в сучасному світі.

Поріг «входження» до деяких наукових галузей доволі високий, питома частка охочих та спроможних займатися дослідженнями професійно не така вже й велика і переважна більшість людей на нашій планеті примудряється жити, навіть не здогадуючись, чим завдячує науці та її подвижникам. А завдячує всіма вигодами, які подарував нам інтелектуальний і технологічний прогрес, – від світла й тепла в наших оселях до GPS-навігаторів, мобільного зв'язку й Інтернету. І ці, на перший погляд, «побутові» здобутки – лише верхівка велетенського айсберга. Чи, точніше, дрібка з тих багатющих скарбів (як фундаментальних знань, так і прикладних технологій), якими наука збагатила людство.

Наукові досягнення рятують нам життя, збільшують його тривалість і підвищують якість. Лише цього достатньо, щоб навіть не посвяченим у закони термодинаміки та теорію еволюції збагнути, наскільки життєво важливою є наука – у прямому сенсі. До того ж, наше майбутнє теж залежить від неї. Наука і тільки наука здатна допомогти нам упоратися з глобальними викликами – вирішити продовольчу проблему, запобігти поширенню небезпечних захворювань, мінімізувати негативні наслідки кліматичних змін. Наукові поради стануть у пригоді і в умовах повсякдення. Наука завжди підкаже навіть і як правильно заощаджувати енергоносії, сортувати сміття і збалансовано харчуватися. Якщо коротко, в епоху новітнього обскурантизму та постправди наука – це єдиний твердий ґрунт під нашими ногами. З одного боку, може здатися, що науковці «розчакловують» світ, але з іншого – позбавляють нас інфантилізму та його вірних супутниць – ілюзій.

Безумовно, щоб побачити красу принаймні загального плану наукової картини світу (не кажучи вже про деталі, які нерідко доступні для розуміння виключно вузьким спеціалістам), слід зробити над собою зусилля. Як писав відомий польський мислитель і афорист С. Єжи Лець, до глибокої думки потрібно піднятися. Та, повірте, результат того вартий.

Насамкінець не втримаюся, щоб не процитувати К. Сагана, американського вченого і популяризатора науки. У своїй знаменитій і настільній для багатьох його колег на різних континентах книзі: «Світ, повний демонів. Наука, як свічка у пільмі», він стверджував: «Подобається

нам це чи ні, але наука увійшла в саму плоть людської цивілізації, тож краще розумно скористатися її плодами. Примирившись із наукою, усвідомивши її красу і силу, ми побачимо, що вона дуже вигідна нам і в практичному сенсі, й у духовному». Навряд чи можна сказати краще. Саме усвідомлення цієї невідворотності поступу завдяки розуму є підставою для обґрунтованого оптимізму на шляху від хиби до істини, від припущення до відкриття.

Вищенаписаним я хотів показати й переконати чому свято, яке припадає на 10 листопада, справді стосується кожного на Землі. Сподіваюся, мені це вдалося. Дозвольте від усього серця привітати всіх із Всесвітнім днем науки в ім'я миру та прогресу! Слава вченим!

P. S. І, будь ласка, не забудьте цього чудового дня привітати своїх знайомих науковців. Якщо ж таких у вашому колі наразі немає – неодмінно приходьте на осінні «Дні науки» і познайомтеся!

З глибокою повагою, президент Національної академії наук України, академік НАН України Б. Патон (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 08.11).

6 листопада 2019 р. під головуванням президента Національної академії наук України, академіка Б. Патона відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Учасники зібрання заслухали дві доповіді.

З питання **«Про концептуальні засади провадження видавничої діяльності в НАН України»** виступив голова Науково-видавничої ради НАН України, академік **Я. Яцків**.

У своїй доповіді Я. Яцків порушив деякі гострі питання видавничої діяльності і публікаційної активності, а також її централізованого забезпечення...

В обговоренні доповіді академіка НАН України Я. Яцківа виступили директор Видавничого дому «Академперіодика» НАН України **О. Вакаренко**, експерт з інформаційно-аналітичних ресурсів Міжнародної компанії Clarivate Analytics, кандидат біологічних наук **І. Тихонкова**, академік-секретар Відділення біохімії, фізіології та молекулярної біології НАН України, директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, академік **С. Комісаренко**, голова Північно-Східного наукового центру НАН України та МОН України та голова Ради директорів Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України, академік **В. Семиноженко**.

З науковою доповіддю **«Математична теорія керування: нелінійна динаміка та інженерні застосування»** виступив завідувач відділу Інституту прикладної математики і механіки НАН України, доктор фізико-математичних наук **О. Зуєв**.

Доповідь була присвячена розвитку методів математичної теорії керування та стійкості для оптимізації та стабілізації руху складних

інженерних систем. Цей напрям досліджень є сучасним розвитком тематики наукової школи з аналітичної механіки, заснованої членом-кореспондентом НАН України П. Харламовим.

Результати зазначених досліджень сьогодні є актуальними та відповідають сучасному науковому рівню. Зокрема, розроблені математичні методи вже реалізовано в алгоритмах керування наддовгими пожежними драбинами, пружними оболонками, лабораторними хімічними реакторами у рамках спільних досліджень з німецькими фахівцями.

Розвиток досліджень у галузі конструктивного синтезу функцій керування також дозволяє розв'язувати задачі стабілізації та навігації мобільних роботів та робототехнічних систем у середовищах з перешкодами.

Фундаментальні дослідження та прикладні розробки Інституту прикладної математики і механіки здійснюються у тісній співпраці з провідними науковими центрами Австрії, Німеччини, Польщі.

В обговоренні доповіді О. Зуєва виступили завідувач відділу Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України, академік **А. Мартинюк**, завідувач відділу Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, академік **А. Чикрій**, провідний науковий співробітник Інституту математики НАН України, доктор фізико-математичних наук **О. Мазко**.

Присутні розглянули також низку **кадрових і поточних питань** (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 07.11).

21 листопада 2019 р. о 19:00 у підземеллі Гарнізонного храму (м. Львів, вул. Театральна, 11, вхід з просп. Свободи) відбудеться лекція наукового співробітника Інституту народознавства НАН України, кандидата історичних наук М. Байдак.

...На лекції йтиметься про різні простори воєнного Львова і про місце в них жінок. Місто очима жінок суттєво відрізнялося від того, як ми звикли його бачити крізь призму усталених історичних описів.

Лекторка – член Української асоціації дослідників жіночої історії, науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, кандидат історичних наук М. Байдак (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.10).

29 жовтня 2019 р. під керівництвом представника Уповноваженого з дотримання соціальних та економічних прав О. Степаненко відбулося перше засідання робочої групи в рамках міжнародного проекту «Просування поваги прав людини у сфері бізнесу через імплементацію Цілей сталого розвитку в Україні» за участі вчених Інституту економіко-правових досліджень НАН України.

...У заході взяли участь працівники Секретаріату Уповноваженого, представники Міністерства юстиції, Міністерства соціальної політики, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Федерації професійних спілок України, Спільного представницького органу роботодавців на національному рівні, Інституту економіко-правових досліджень НАН України, Асоціації вчених – внутрішньо переміщених осіб.

У вступній промові О. Степаненко акцентувала увагу на пріоритетності забезпечення та захисту прав людини в політиці не лише держави, але й приватних компаній у контексті економічного та соціального розвитку країни.

Під час засідання обговорювалися питання впровадження Україною міжнародних стандартів поваги до прав людини в аспекті ведення підприємницької діяльності, важливість обачного ставлення бізнесу до прав людини та шляхи підвищення рівня корпоративної соціальної відповідальності підприємств.

Учасники зустрічі дійшли висновку, що лише практичні результати спільної роботи матимуть стійкий, позитивний ефект. З огляду на це, робочою групою було узгоджено план заходів щодо реалізації проекту та досягнуто домовленостей щодо подальшої плідної співпраці (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.10*).

24–25 жовтня 2019 р. Інститут технічних проблем магнетизму (ІТПМ) НАН України та Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ») провели Міжнародний симпозіум «Проблеми електроенергетики, електротехніки та електромеханіки SIEMA'2019», у якому взяли участь 315 науковців з 57 наукових та промислових організацій України, в тому числі 106 – з інших міст України, а також Польщі, Ірану, Алжиру, Канади, Німеччини, Росії. Учасники симпозіуму представляли 57 установ, в тому числі 38 навчальних закладів, 3 науково-дослідні інститути та 16 підприємств і фірм з 26 міст.

Пленарне засідання симпозіуму відкрили проректор НТУ «ХПІ», доктор технічних наук **Г. Хрипунов** та директор ІТПМ НАН України, член-кореспондент НАН України **В. Розов**. У пленарному засіданні взяли участь такі відомі вчені-електротехніки як: ректор Кременчуцького національного університету, доктор технічних наук **М. Загірняк**, координатор симпозіуму, доктор технічних наук **Б. Клименко**, доктор технічних наук **В. Мілих**, доктор технічних наук **С. Толмачов**, а також представники промислових підприємств електротехнічної галузі України – компаній E.NEXT-Україна та АВМ АМПЕР.

На 7 секціях симпозіуму («Теоретична електротехніка», «Проблеми теорії і практики електричних машин», «Проблеми теорії і практики електричних апаратів», «Техніка сильних електричних та магнітних полів», «Електроізоляційна, кабельна та оптоволоконна техніка», «Передача

електричної енергії, автоматизація та кібербезпека енергетичних систем», «Електричний транспорт») було представлено 109 секційних та 89 стендових доповідей, присвячених важливим науковим та прикладним проблемам сучасної електротехніки. З доповідями виступили як досвідчені, так і молоді вчені, аспіранти, студенти, заслухано, схвалено і рекомендовано до захисту матеріали 18 кандидатських та 7 докторських дисертацій.

За результатами роботи симпозіуму прийнято рішення, в якому вважається доцільним розвиток фундаментальних досліджень за напрямками «Електромашинобудування» та «Електроапаратобудування», відмічено роботи здобувачів наукових ступенів доктора і кандидата технічних наук, які пройшли повну або часткову апробацію на секціях симпозіуму, відмічено роботи, які мають високий рівень фундаментальних досліджень, роботи прикладного характеру, а також роботи, які впроваджуються в виробництво, дано рекомендації щодо залучення провідних спеціалістів виробництва та науково-дослідних установ, аспірантів, магістрів і студентів, а також продовження обміну інформацією в галузі навчально-методичної роботи (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 31.10*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Інтерв'ю кандидата біологічних наук О. Лівінської (Інститут мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного НАН України) на радіостанції «Радіо НВ».

Про те, хто такі мікроби, де вони живуть, чим харчуються та які функції виконують в ефірі науково-популярної програми «Академія наук» радіостанції «Радіо НВ» розповіла засновниця інтернет-платформи «Мікроб і Я», науковий співробітник відділу фізіології промислових мікроорганізмів Інституту мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного НАН України, кандидат біологічних наук О. Лівінська. Нижче пропонуємо Вашій увазі головні тези цієї розмови.

«...Дуже мало місць, де мікробів немає, – вони живуть майже всюди. Протягом тривалого часу вважалося, що у дитини з'являється мікробіота аж під час народження. Проте останні дослідження показують, що невелика частина мікроорганізмів присутня ще в навколоплідних водах і вони також впливають на становлення мікробіоти людського організму.

Не варто розглядати мікроби лише в рамках розуміння слів “добре” чи “погано”. Мені здається, стереотип про їхню абсолютну шкідливість багато в чому нав'язаний рекламою мийних засобів. Наявність мікробів у нашому організмі – цілком нормальне явище. Вони там виконують надзвичайно важливі функції, не тільки синтезуючи вітаміни та борючись із патогенною мікробіотою, а й беручи участь у метаболізмі та взаємодіючи з вищою нервовою системою. Завіса таємниці над цими питаннями почала

відхилитися лише нещодавно – великою мірою завдяки міжнародному дослідницькому проєкту “Мікробіом”.

Найчастіше мікробів вивчають зонально. У цьому плані найбільша увага приділяється мікробіоті нашого кишківника. Мікробами вкрито всю поверхню нашої шкіри, а також верхні дихальні шляхи.

Навіщо мікробам кишківник? Є таке прислів'я: гарне місце порожнім не буває. Так от, кишківник є дуже комфортною для мікроорганізмів еконішею – там стабільна температура і туди постійно надходять різноманітні поживні речовини. Мікробіом кишківника також постійно оновлюється завдяки новоприбулим із їжею бактеріям...

Якщо говорити про воду, то тривожним сигналом може бути підвищений вміст органіки у ній. Це – передумова для розмноження мікроорганізмів. Вода із високим вмістом органіки може в цілому бути придатною для споживання, проте швидко псується через розмноження мікробів. Норми якості питної води було встановлено марно – їх потрібно враховувати і не споживати воду, яка їм не відповідає...

Мікроби дуже нам потрібні, оскільки виконують надзвичайно велику кількість важливих функцій, про які науці наразі відомо ще далеко не все. Перша і головна функція – захисна – здійснюється завдяки так званій колонізаційній резистентності: якщо певні мікроорганізми вже живуть у вашому тілі, іншим (зокрема, і патогенним) важче там прижитися. Присутні в нашому тілі мікроорганізми задіюють і активну складову захисту, продукцію протимікробних речовин. Вони можуть робити це самі або стимулювати до відповідної діяльності наші власні клітини. На людській шкірі, наприклад, живе така бактерія як епідермальний стафілокок. Багато кого це лякає, проте саме він впливає на розташовані близько до поверхні нашого тіла імунні клітини, стимулюючи їх виробляти протимікробні пептиди, які захищають нас уже від золотистого стафілокока.

Крім того, мікроорганізми беруть участь у нашому метаболізмі. Їхня роль у цьому процесі активно досліджується. Сьогодні достеменно відомо, що вони задіяні у метаболізмі жовчних кислот та обігу гормонів. Мікроорганізми допомагають нам перетравлювати їжу, тому що й самі здатні продукувати ферменти. Іншими словами, якщо наш власний організм не зможе повністю перетравити спожиті харчі, з цим частково упораються мікроби.

Зараз стало “модним” досліджувати вплив мікроорганізмів на мозок. Останнім часом з'явилося чимало наукових публікацій, які показують, що мікроби, наприклад, вивільнюють серотонін і допомагають робити це клітинам нашого тіла. Проте крім серотоніну в головному мозку й загалом нервовій системі людини задіяні тисячі сполук, на синтез та метаболізм яких може впливати наша мікробіота. Вивчення цих процесів потребуватиме не одного десятиліття роботи.

Аби мікроорганізми, які живуть у нашому тілі, почувалися комфортно і продовжували виконувати свої корисні функції, ми повинні належним чином

харчуватися. Наблизитись до своєрідного “мікробного дзену” допоможе споживання клітковини – найкращої їжі для бактерій. Вони продукують із неї коротколанцюгові жирні кислоти й завдяки цьому підтримують свою популяцію. Велику кількість клітковини містять овочі (капуста, броколі, морква, буряк), цільнозернові продукти, каші. Водночас клітковина як харчова добавка – це свого роду приклад рафінованої та незбалансованої їжі. Коли ми споживаємо продукти, що містять клітковину, то отримуємо також і інші цінні нутрієнти: білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мінерали. Споживання цих продуктів у цілісному вигляді, а не частинами, значно корисніше та дешевше.

На стан нашої мікробіоти позитивно впливає і споживання кисломолочних продуктів. Вони є гарним джерелом білку, вітаміну D і добре засвоюваного кальцію, а також містять молочнокислі бактерії, котрі поповнюють лави корисної мікробіоти нашого кишківника.

Чудова складова раціону – квашена капуста й інші ферментовані овочі (але важливо відрізнити саме квашені продукти від просто маринованих сіллю та оцтом). При ферментації бактерії вивільнюють із рослинного субстрату фенольні речовини, що мають антиоксидантні властивості.

Загалом раціон впливає на склад нашої мікробіоти – мікроби селекціонуються за тими харчовими продуктами, які ми споживаємо найбільше. Наприклад, у м’ясоїдів зростає протеолітична мікробіота, тобто бактерії, які їдять білок. І це не завжди добре, бо за певних умов вони можуть “під’їдати” і нас самих».

«Незбалансований раціон, антибіотики й антибактеріальні засоби трохи таки підпсували наші стосунки з мікробами. Нам необхідно вчитися приятелювати з ними, тому що проти них у нас немає шансів. Ми ніколи не зможемо винайти суперантибіотик, який вибірково знищить усі мікроорганізми, які ми вважаємо шкідливими для себе. На якомусь етапі він нас, звичайно, порятує, проте мікроби завжди будуть на крок, навіть десятки, сотні кроків попереду, бо існують на цій планеті вже мільярди років (тоді як наш вид – *homo sapiens* – якусь сотню тисяч років) і за цей час вони бачили все. Їх нічим не здивуєш – ні пеніциліном, який ми виділили з мікроскопічних грибів, ні антибіотиками, які ми створили штучно, адже за цей тривалий час еволюції у мікробів була нагода пристосуватися практично до всього.

Крім того, що мікроби значно довше існують на нашій планеті, у них колосальна швидкість еволюціонування: наприклад, поки чиясь дитина піде до школи, у бактерій зміниться більше поколінь, ніж у людей за весь час існування нашого виду.

До речі, мікроби володіють ще й такою надзвичайною властивістю, як здатність передавати генетичну інформацію навіть без процесу розмноження (тобто передача генів у них може бути не тільки вертикальна, а й горизонтальна). Наприклад, одна бактерія, підбираючи нуклеїнову кислоту, котру викинула інша (навіть іншого виду), набуває тих же характеристик, що

й джерело генетичної інформації. Так відбувається, наприклад, із набуттям стійкості до деяких антибіотиків. Це приблизно те саме, якби людина навчилася стрибати, як кенгуру, просто з'ївши шерсті цієї тварини.

Отже, потрібно працювати над тим, як зменшити застосування антибіотиків (передусім самовільне) та засобів дезінфекції. Адже у відповідь на наші “недружні” дії мікроби щоразу стають стійкішими. Це надзвичайно важливе питання – важливе, в першу чергу, для нашого ж добробуту.

Цікавий спосіб боротьби з мікробами – застосування бактеріофагів, тобто вірусів, які вбивають бактерій. Уже зараз створені та використовуються препарати, що містять бактеріофаги і є дуже специфічними (діють лише проти певного виду бактерій). У разі, якщо невідомо, з яким збудником ми маємо справу, це може бути суттєвим недоліком, однак такі препарати, особливо багатокomпонентні, можуть справді допомогти знизити надмірне вживання антибіотиків. Це може бути актуально також для маленьких дітей чи людей з алергічними реакціями. Це – досить ефективна біологічна зброя проти інфекцій.

Що ж стосується пробіотиків – препаратів для відновлення мікробіоти, то їх застосування справді цілком обґрунтоване, проте часом з цього приводу можуть виникати дискусії. Наша мікробіота доволі індивідуальна, іноді важко гарантувати, що конкретний пробіотичний штам точно приживеться в організмі конкретної людини. Іноді можна зустріти думку про те, що пробіотики начебто не мають доведеної дії. Таке уявлення може існувати тому, що корисний ефект одних штамів бактерій доведено, інших – ні. ...Надмірна чистота зовсім не корисна. Все, що можна помити без мийних засобів, слід мити без мийних засобів. І без дезінфектантів. Коли ми намагаємося максимально позбутися мікроорганізмів на поверхні свого тіла та у своїх оселях – їхнє місце займають інші мікроорганізми, стійкіші до засобів, якими ми користуємося під час прибирання.

Те, чим і як довго митись у душі, залежить, ясна річ, від способу життя конкретної людини та від рівня забрудненості її тіла. Зовсім не одне й те ж – весь день просидіти в офісі чи 20 км продиратися крізь хащі й болота. Напевно офісному працівникові недоцільно щодня по півгодини митися під душем, тим більше використовуючи спеціальні гелі. До речі, на сьогодні вже відомо: що більше людина користується антиперспірантами, то частіше стикається з проблемою неприємного запаху, адже постійно порушує бактеріальну рівновагу на поверхні своєї шкіри.

Питання дотримання помірної чистоти особливо актуальне для осель, де мешкають маленькі діти, у яких своя мікробіота якраз формується. У перші роки життя відбувається своєрідне “калібрування” імунної системи людини, успішність якого великою мірою забезпечує контакт із непатогенними мікроорганізмами. Зрозуміло, що на підлозі, вимитій потужним дезінфектантом, їх може не бути. І якщо вони постійно відсутні – в подальшому у дитини можуть розвиватися різноманітні алергії, імунні порушення тощо. Узагалі періоди формування й трансформації патерну

мікробіоти (у дорослому віці вона може змінюватися під впливом звичок, способу життя, гормонального фону й інших чинників) – цікава для науковців тема, яка зараз активно досліджується».

Більше дізнавайтеся з відеозапису інтерв'ю: <https://youtu.be/DyN63vgpBq4> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2019. – 28.10).

Інтерв'ю члена-кореспондента НАН України Т. Гундорової радіостанції «Українське радіо “Культура”»

Про книги, які справили відчутний вплив на інтелектуальне середовище незалежної України загалом і про розвиток вітчизняної гуманітаристики зокрема вона розповіла в інтерв'ю програмі «Книжкова лавка» (спецвипуск «Книжковий топ-7») радіостанції «Українське радіо “Культура”». Пропонуємо Вашій увазі головні тези цієї розмови.

1. Терапія національних неврозів.

З. Фройд. Вступ до психоаналізу. – Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 1998.

«Фройд був одним із тих, хто сформулював один із дуже важливих фокусів для цілого ХХ століття, який має значення не тільки для України чи, ширше, Європи, а й для всього світу. Він поставив досить складні для осмислення питання про індивідуальність і комплекси, котрі є, з одного боку, ознакою хворобливого стану, а з іншого – росту: переборюючи їх, особистість і спільнота дорослішає, змінюється. Саме тому відкриття ідей Фрейда стало знаменною подією для українського інтелектуального дискурсу 1990-х. ...».

2. Високий модернізм.

В. Домонтович. Доктор Серафікус. Без ґрунту. – Київ : Видавництво «Критика», 1997.

«“Доктор Серафікус” В. Домонтовича конкурує з “Доктором Фаустусом” Томаса Манна. ...»

Публікація творів Домонтовича (справжнє прізвище – Петров) в Україні у 1990-х роках стала не просто важливою, а ключовою подією, зокрема, у контексті повернення з небуття великого пласту нашої літератури 1920-х років. Це надзвичайно цікавий (життєво, психологічно, художньо, естетично) письменник, науковець, фігура світового рівня, сам по собі цілий культурний пласт. В. Домонтович – так він підписував свої художні твори – представник високого модернізму, причому модернізму європейського типу. Ми в Україні звикли страждати через те, що в нас такого модернізму не було, що ми не мали своїх Джойса, Кафки, Пруста. Та насправді це не зовсім так: кожна література має свої гучні імена, є вони і в нашій літературі. І Домонтович, без сумніву, один із них.

Він – інтелектуал, науковець, іроніст, людина парадоксального мислення й загадкової біографії. Його особисту інтригу все ще не розв'язано

– дотепер не відомо, чи справді він був подвійним (або навіть потрійним) агентом спецслужб. Не розгадана і загадка його викрадення (точніше, зникнення) з Мюнхену, а потім загадкової появи у Москві. Як мислитель Домонтович стоїть у ряду таких мислителів, як Освальд Шпенглер, Арнольд Тойнбі, пізніше Мішель Фуко. Усі вони сповідували ідею нелінійної історії, бачили останню не з перспективи прогресу і не односпрямованим процесом, а перервною та циклічною, апелювали до епох, а не до процесів. Зокрема Петров стверджував, що в кожному поколінні людина несе в собі сліди різних епох – барокової, ренесансної, модерної – й любив аналізувати характери на межі різних епох...

Українці – молода постколоніальна нація. Ми дещо інфантильні і легко піддаємося чужому впливові. У той же час ми нарцисичні, любимо говорити про те, які ми унікальні і хороші. Думаю, нам пішла б на користь самокритичність. І раціональний Домонтович міг би нас цього навчити, допомогти нашому дорослішанню й інтелектуальному визріванню.

Творчість Домонтовича, безперечно, позначилася на сучасній українській прозі. Не певна, чи можна тут говорити про прямі впливи, але щодо впливів культурного рівня немає жодних сумнівів. Його інтелектуалізм простежується в Оксани Забужко, іронічна парадоксальність – у Юрія Андруховича та бубабістів. Але, схоже, ми знаємо про Домонтовича не так уже й багато: нещодавно з'явилась інформація про віднайдення не відомої раніше другої частини “Доктора Серафікуса”. Тож попереду, гадаю, ще чимало пов'язаних із ним відкриттів та сюрпризів».

3. Іронічна раціональність.

Юрій Шерех-Шевельов. Поза книжками і з книжок. – Київ : Видавництво «Час», 1998.

«У випадку Шевельова вплив на сучасну українську літературу та гуманітаристику – прямий і очевидний. На мою думку, в повоєнному українському контексті його постать є ключовою. Фактично, Шевельов у своїй особі з'єднав різні історичні епохи – довоєнну і повоєнну. Він також ставав мостом між різними гілками української спільноти в часи незалежності – в Америці та в Україні. В одній зі своїх книг на початку 1990-х років він писав, що нарешті зустрілися дві України – материкова й діаспорна, – і дуже з цього тішився. Шевельов охоче контактував із молодого покоління українських літераторів і дослідників – між іншим, іще до 1991 року вітав народження нової (“бубабістської”) української літератури – романтичної, грайливої, незалежної, надзвичайно цікавої літератури пострадянського періоду...

Ще один здобуток, який він нам залишив, – його “Щоденник” (до речі, досі лишається відкритим питання про те, чи має цей щоденник продовження). ... Своїм “Щоденником” він допомагає нам зрозуміти його покоління і, що надзвичайно важливо, говорить про все відверто. Згадуваний уже Фройд підкреслював необхідність висловитися, “висповідатися”, щоб подолати свої комплекси та неврози. Шевельов був одним з дуже небагатьох,

хто відкрито заговорив на таку складну тему, як колабораціонізм в умовах війни. Мені видається, що українське суспільство досі не готове говорити про неї відкрито, зокрема й через невміння вислухати іншого. Шевельов писав про це ...».

«Наприкінці життя Шевельов мав намір заповісти Батьківщині свою бібліотеку – саме як іменну. Він вів перемовини щодо цього з кількома нашими громадськими та політичними діячами, але вирішення питання затягувалося. Тоді Мирослава Знаєнко підказала Шевельову, що в м. Саппоро на о. Хоккайдо (Японія) відкрито новий потужний славістичний центр, який уже встиг зажити собі доброї слави в наукових колах і може бути зацікавлений у тому, щоб отримати в дарунок книгозбірню одного з провідних славістів світу. Тож, урешті-решт, ця бібліотека поїхала на Хоккайдо. Варто було бачити, як обережно і дбайливо японці її транспортували, як охайно і надійно пакували кожен одиницю зберігання – книгу, журнал, документ, стос паперів. Мені довелося побувати в цьому центрі та попрацювати там із бібліотекою Шевельова. Маю сказати, що для України вона зовсім не втрачена і дбайливо зберігається, – і це ще один безцінний подарунок Юрія Володимировича для нас».

4. Жіночий голос.

О. Забужко. Польові дослідження з українського сексу. – Київ : Видавництво «Згода», 1996.

«Ця книга, напевно, перший український бестселер, до того ж – зразок високоінтелектуальної прози (дається взнаки ґрунтовна філософська освіта Оксани Забужко). Успішність цього роману та його авторки, не в останню чергу пов'язана з тим, як у наш публічний і науковий дискурс у 1990-х роках входили гендерні питання й, ширше, поняття гендерної свідомості...

Роман Оксани Забужко цікавий тим, що героїня в ньому чи не вперше в українському красному письменстві розповідає про себе гранично відверто, не мімікуючи, як це нерідко траплялося раніше, під “чоловічий стиль письма”. До того ж і сама героїня не є одноплановою – вона говорить різними голосами і має кілька іпостасей: інтелектуалки, коханки, відьми, поетеси, патріотки. Авторка подає саме суб'єктивний жіночий погляд на речі, яких чоловіки не знають, або не бажають обговорювати, або бачать цілком інакше, ніж жінки. Новим виявився і стиль – фрагментарний, розкутий, з довгими монологами і переплетенням голосів, де поетичні рядки сусідять із лайливими словами та вкрапленнями іншомовних слів. До того ж цей роман розкриває серйозну постколоніальну тематику, а саме – як деформується стать в умовах колоніальної підпорядкованості, як викорінюється маскуліність, а жінка з жертви перетворюється на месницю...

Саме жіноча література (не “жіноча белетристика”, як її колись зневажливо охрестили) стала однією з найпотужніших тенденцій нашої сучасної літератури».

5. Переосмислення минулого.

Е. Саїд. Орієнталізм. – Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001.

«Ця праця визначила цілий напрям досліджень, який дістав назву постколоніалізму, або ж постколоніальних студій, що є гостроактуальними для нашого суспільства. ... А між тим на Заході вже досить давно вироблено понятійний апарат для постколоніального аналізу. Україна – нація з колоніальним минулим, за часів СРСР діяли практично ті самі, що й у Російській імперії, механізми колонізації. Проте ми досі говоримо про це минуле однобоко, лише з боку національних втрат і тиску імперії. Та залежність колонії від метрополії описується не лише в категоріях тиску, а й мімікрії, спротиву, “загравання” з імперією. З цим пов’язана гібридизація та поява особливої групи опосередкованих носіїв – “міметичних людей” (умовно кажучи, креолів), як їх назвав Гомі Баба, котрі одночасно і належать до локальної, національної культури, й обслуговують інтереси імперії.

Нам не завадило би скористатися зі здобутків світових постколоніальних студій і зробити з них висновки. Бо ми зараз живемо так, ніби відрізали від себе минуле, розірвали з ним зв’язки, і думаємо, що разом із радянським спадком позбулися своїх національних комплексів. Насправді цей спадок є і стосується він не тільки старших людей, котрі, мовляв, “ностальгують за Союзом”, що є досить поверховим враженням, а й молодшого покоління, дитинство якого припало на останні радянські роки, або яке навіть народилося пізніше. Усе це нам неминуче належить переосмислити».

6. Двері на Захід.

А. Мельничук. Що сказано. – Київ : Видавництво «Комора», 2017.

«...Роман “Що сказано” став бестселером у США завдяки тому, що звертається до дуже потужного художнього модусу (до речі, популярного і серед західних письменників) – оповіді про маленьке поліетнічне (в даному випадку – українське) містечко з його старими і новими конфліктами, традиціями й очікуваннями. Тут поєднується локальне і глобальне, родинна історія – з національною та всесвітньою історією. Власне, Мельничук показав, як, використовуючи локальний топос, можна творити велику літературу. В цьому, як на мене, й полягає секрет його приголомшливого письменницького успіху».

7. Молода класика.

С. Жадан. Господь симпатизує аутсайдерам (збірник). – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015.

«Незалежна Україна – ще доволі молода держава, проте наша література вже має своїх класиків. Це, без сумніву, Оксана Забужко, Юрій Андрухович і Сергій Жадан. Кожен із них пройшов складний і цікавий шлях, який не може не вражати, й кожен із них уже підбиває певні підсумки своєї праці.

Жадан цікавий тим, що творить літературу про Іншого – не про “стабільного” й абсолютно позитивного героя, а про маргіналів, невдах, диваків, які теж є частиною нашого суспільства. Він привертає увагу до мігруючих людей, людей, що “в дорозі”, аутсайдерів, до того, що в сучасному світі є “дім буття”. Але він далекий від апології безгрунтянства – у романі “Ворошиловград” дім є місцем, за яке хтось (а це ти!) відповідає і яке повинен захищати. Важливо також те, що його розповіді не бруталні й безнадійні, поруч його бездомних і маргіналів є хтось, котрий співпереживає і “симпатизує”. Ця культурологема дому (дороги, кордону) набула особливого значення з початком війни на сході України...».

Більше дізнавайтеся з аудіозапису радіопередачі: <http://ukr.radio/schedule/play-archive.html?periodItemID=2300777> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 29.10).*

26 жовтня 2019 р. на сайті «Радіо Свобода» було опубліковано інтерв'ю зі старшим науковим співробітником Інституту історії України НАН України, кандидатом історичних наук О. Бажаном, присвячене тому, як відбувалися західноукраїнські збори та що їм передувало.

80 років тому – 26-28 жовтня 1939 р. у Львові відбулися Народні збори Західної України, які легітимізували введення радянських військ на цю територію. Невдовзі аналогічні Народні збори Західної Білорусі відбулися в Білостоку. Львівські збори ухвалили рішення «Про входження Західної України до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки та до СРСР»; збори в Білостоку ухвалили відповідне рішення щодо Західної Білорусі.

Історик пояснює: «Це увійшло в історію як “золотий вересень” – так подавала ці події радянська пропаганда. Разом з радянськими військами кордон перейшли оперативні чекістські групи. Їх створили в Києві понад п'ять. Вони захоплювали стратегічні об'єкти, пошти і телеграфи, банки, редакції газет і архіви. Також у цей час відбувався моніторинг думки українців як Східної, так і Західної України – на звернення Молотова. Він виступив по радіо із заявою про те, що радянські війська хочуть допомогти Західній Україні, позбавити її гніту панської Польщі. Реакція була неоднозначною. Було багато схвальних відгуків, що це дійсно братерська допомога Західній Україні. Дехто пригадав, як у 1920 році був похід на Польщу, щоб роздмухати світову революцію і сприйняв це як чергову спробу світової революції. Дехто реагував панічно, бо вважав, що Радянський Союз втягується у війну з Німеччиною. Були люди, які вважали, що за Західною Україною наступною стане Бессарабія, яка потрапить під контроль Радянського Союзу».

О. Бажан розповідає хто і як ухвалив курс на проведення Народних зборів Західної України: «Це була ініціатива з Кремля. Саме 1 жовтня 1939

року побачила світ постанова ВКП(б), яка була присвячена питанням Західної України та Західної Білорусі. Саме там було рішення, що львівське тимчасове управління повинне виступити з ініціативою про проведення цих зборів. Ще не було затверджено органів радянської влади, і вся влада попервах перейшла до Червоної армії. І саме армія, особливо Військова рада, мала право проводити трибунал, розстрілювати, вирішувати господарські та інші питання. Невдовзі створили так звані тимчасові управління, які насичувалися або армійськими політпрацівниками, або членами КП(б)У, які приїздили зі Східної України і ставали довіреними особами в цьому регіоні. Так звані тимчасові управління насичувалися або армійськими політпрацівниками, або членами КП(б)У, які приїздили зі Східної України. Отже, 1 жовтня у Кремлі ухвалили рішення, що потрібно легітимізувати радянську владу у Західній Україні та Західній Білорусі шляхом проведення Народних зборів. І там навіть зазначили, що вибори повинні відбутися як калька виборів до Верховної Ради СРСР, але у спрощеному вигляді. Тому що для цього надавалося дуже мало часу. Це все було прописано й було прийнято положення про проведення виборів до Народних зборів. Формально було зазначено, що кандидатів у депутати мали право висувати тимчасові управління, селянські комітети, комітети робітників, комітети так званої робочої гвардії – міліція, а також інтелігенція. Насправді, ці вибори відбувалися на безальтернативній основі. Чому? Тому що оперативно-чекістські групи, про які ми згадували, відразу почали здійснювати репресії. Відбулася певна зачистка цього регіону. Нейтралізовували членів польських, а також українських партій. Арештували близько 4 тисяч осіб. Серед них не тільки представники буржуазії, а й українських політичних партій. Таких як УНДО – Українське національне демократичне об'єднання – найпопулярніша партія в регіоні. Також відбулася зачистка серед членів Організації українських націоналістів. Тому вибір був дуже вузьким».

Історик розказує далі про те, кого обрали, наскільки представницькими вийшли ці Народні збори, навіщо їх скликали і чим це закінчилось (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.10*).

На сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 40, 26 жовтня – 1 листопада 2019 р.) вийшла друком стаття провідного наукового співробітника Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, кандидата економічних наук І. Новак, присвячена тому, яким буде нове трудове законодавство.

Автор статті пояснює: «Термін “лібертаріанець” (libertarian) вперше було використано в 1789 р. як похідну від слова “свобода” (liberty) американським філософом Вільямом Белшамом. Етимологічний онлайн-словник характеризує лібертаріанця як “того, хто дотримується доктрини вільної волі (особливо в крайніх формах; протиставляється необхідності)”, а

також “політичне почуття особи, яка відстоює якомога більше свободи в думках і поведінці”. В сучасному значенні термін “лібертаріанство” стали використовувати в 1940-х роках. Саме тоді лібертаріанці відмежувалися від лібералів, частина яких виступила за державне регулювання економіки. До останніх належав 32-й президент США Франклін Д. Рузвельт, який запровадив політику соціально-економічних реформ під назвою “Новий курс”. Лібертаріанці вважали її значною мірою соціалістичною і такою, що дискредитувала ліберальну ідею. Нагадаємо, що саме за часів “Нового курсу” в США було створено інституціональні засади трудового права та механізми регулювання колективних трудових відносин... Лібертаріанство має праві та ліві течії, серед яких найвідомішими є анархістські (анархо-капіталізм і лібертарний соціалізм), а також мінархізм (або концепція мінімальної чи обмеженої держави). Старший економіст центру CASE-Ukraine В. Дубровський вважає, що нова українська влада налаштована здійснювати реформи саме на засадах мінархізму як ідеології помірною лібертаріанства. (...) Сучасна Україна за політичним устроєм є ліберальною демократією і соціальною державою згідно з Конституцією, якою громадянам гарантовані основні трудові права і свободи – на працю і своєчасне одержання винагороди за неї, заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, належні, безпечні і здорові умови праці, відпочинок, соціальний захист, свободу об’єднання для колективного захисту своїх прав. Відомий український правознавець у галузі трудового права Галія Чанишева наголошує, що ці основні трудові права і свободи людини є найважливішою складовою принципів і норм міжнародного права та визначають рамки національного трудового права будь-якої демократичної країни. Доцільно нагадати, що Україна з 1954 р. послідовно здійснює імплементацію норм міжнародного права у національне трудове законодавство, зокрема шляхом ратифікації більш як 70 конвенцій Міжнародної організації праці. З останніх – ратифіковані у 2015–2016 рр. Конвенції № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення та № 117 про основні цілі та норми соціальної політики. (...) Влада аргументує необхідність “лібертаризації” трудових відносин прагненням свободи працівниками, які обирають так звані гнучкі (flexible) форми зайнятості, без жорсткої регламентації присутності на певному фізичному робочому місці у визначені години робочого часу. Зокрема, часто наводить як приклад працівників ІТ-сектора. Однак скільки таких працівників сьогодні зайняті за нормами чинного законодавства про працю? Адже відомо, що багато з них дистанційно працюють на іноземні компанії та далеко не завжди сплачують хоча б мінімальні податки у себе в країні».

І. Новак пояснює головну проблему лібертаріанства: «Вона полягає в тому, що повною мірою ця ідеологія не реалізована в жодній країні світу. Відтак, розраховувати на запозичення міжнародного досвіду не варто. Як класичний приклад втілення мінархістської форми держави наводиться Велика Британія ХІХ ст. – модель соціальних відносин ранньої

індустріальної доби, за якої ще не існувало трудового права в його сучасному розумінні. При цьому представники помірною напрямку лібертаріанства визнають, що певну частину їхніх ідей реалізовано в ліберальному західному суспільстві. (...) За даними звіту Організації економічного співробітництва та розвитку Tax Policy Reforms 2019, ситуація в сфері оподаткування в світі не змінюється: хоча прямі податки (на доходи фізичних осіб, нерухомість тощо) знижуються, але натомість непрямі (на продаж, додану вартість, з обігу та ін.) – підвищуються. В багатьох країнах залишаються високими внески на соціальне забезпечення, а Греція, Угорщина, Італія і Туреччина у відповідь на податкові виклики, пов'язані з цифровою економікою, вже почали впроваджувати заходи з оподаткування певних доходів від цифрових послуг. (...) У сучасному світі праці існує багато викликів, пов'язаних із глобалізацією, мобільністю, демографічними та кліматичними проблемами. Обличчя зайнятості та її характер надзвичайно швидко трансформуються під впливом розвитку штучного інтелекту, віртуальної реальності, великих даних і цифрової економіки. В Україні певні прояви цих викликів мають ознаки затяжних хвороб, інші є цілком новими, але «пацієнт» точно не одужає, якщо лікувати їх з допомогою такого радикального засобу, як гільйотина» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.10*).

На сторінках журналу «Вісник НАН України» (№ 10, 2019 р.) вийшла стаття старшого наукового співробітника Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» Г. Монастирської, в якій проаналізовано наявну в наукових установах Національної академії наук України систему оплати праці. Розглянуто закордонний досвід винагородити науковців. За результатами проведеного аналізу запропоновано можливі шляхи вдосконалення та реформування системи оплати праці працівників наукових установ НАН України.

Пропонована стаття є реакцією на неадекватну політику в оплаті праці українських науковців, які працюють у наукових установах Національної академії наук України. Недостатнє фінансування академічної науки (так званий «бюджет вимирання») призводить до неможливості виплати заробітної плати працівникам наукових установ НАН України в повному обсязі. У свою чергу, низький рівень зарплат науковців зумовлює інтенсивний відплив кваліфікованих кадрів в інші сфери економіки та за кордон. Майже дві третини наукових установ НАН України у 2018 р. працювали в режимі неповного робочого часу, оскільки для нормальної роботи не вистачало фонду оплати праці. Загалом за роки незалежності України в Академії спостерігається стійка негативна динаміка чисельності науковців, унаслідок чого кадровий склад Національної академії наук у період 1991–2019 рр. скоротився більш ніж утричі.

Відсутність стимулів і умов для проведення досліджень призводить до зниження зацікавленості науковців у результатах своєї діяльності, змушує їх шукати додаткові джерела доходів, різні способи підробітку, що заважає основній роботі. Сьогодні престиж наукових професій істотно впав, однією з головних причин чого є низький рівень оплати праці (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.10).

9 жовтня 2019 р. на сайті медійної платформи «Йод.Медіа» було опубліковано інтерв'ю з українським генетиком, завідувачем відділу загальної та молекулярної патофізіології Інституту фізіології імені О. О. Богомольця НАН України, доктором медичних наук В. Досенко, який розповів що відбувається у мозку під час найсильніших почуттів.

В. Досенко пояснює що таке кохання з точки зору науки та що в цей момент відбувається з нашим мозком, і чому в стані закоханості хочеться поводитися необдуманно та робити дивні речі: «Це найпотужніший афект, який може відбутися в нашій голові, у нашому мозку. Прекрасна емоція. Адаже у цей момент відбувається звуження всіх сексуальних партнерів у світі до однієї найкращої для вас людини. У певних ділянках мозку відбуваються події, які формують відчуття певної винагороди. Нам приємно перебувати у цьому стані, адже певними ядрами мозку відбувається передача інформації, що він або вона на правильному шляху – скоро буде репродукція, скоро нас стане більше. Саме для цього кохання і існує. Мозок просто каже нам: перестань думати та роби, як тобі справді подобається. Ця думка далека від сексизму, але жінки відчувають, що відбувається у нашій голові, як би ми не намагалися тримати свої почуття у таємниці. Вони відчувають це за вашими безглуздими вчинками...».

Учений також відповідає на питання що відбувається у нашому мозку, коли людина чогось боїться: «Страх – це захисна реакція. Якщо я чогось боюся, цього треба позбуватися. Людина має зрозуміти, чому так відбувається і пояснити це своєму мозку. Наприклад, страх висоти – це наш найглибший еволюційний страх втратити опору. Ти летиш, падаєш у прірву, там невідомість і темрява. Усвідомте це і вам стане значно легше отримувати насолоду від життя».

На думку вченого, якщо з голови не йде якась безглузда пісня, необхідно постаратись отримати від цього задоволення: «Ваш мозок добре сприймає все, що ви бачили та чули взагалі. Популярними стають речі з комбінацій слів, які нам уже знайомі. Мозок – це орган для задоволення. Може страждати або боліти наше серце, печінка, руки, ноги. Від того, що там є якась пісенька, треба отримувати задоволення, а не намагатися її вигнати звідти. У цьому немає нічого поганого. Завантажте туди Ріхарда Вагнера та Амадеуса Моцарта – і вам полегшає».

В. Досенко пояснює наскільки важко пересадити людині чужий мозок: «Фантасти вже видали книгу про голову професора Доуеля, тому ви

приблизно знаєте, чим ця історія закінчується. Фантастика приваблива, але така ж безглузда, як і більшість наукових міфів. Якщо серйозно, вперше пересадити голову вдалося на території України. Це була голова собаки, а не людини. І в принципі вона собі жила, але. Діяльність мозку і всіх систем можна підтримувати, якщо вдало приєднати судини – їх обмежена кількість, і з цим у хірургів немає жодних проблем. Клітини будуть жити, голова буде отримувати кисень, глюкозу та все те, що так любить наш мозок. Чому ж тоді насправді це так важко? Проблема полягає у з'єднанні нервових волокон, тисяч відростків, які тягнуться з головного мозку у спинний до всього тіла» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.10*).

Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України

22–25 жовтня 2019 р. у Виставковому центрі «КиївЕкспоПлаза», який нещодавно переїхав на нову локацію – в с. Березівка Макарівського району Київської області, – відбулася XXIV міжнародна виставка індустрії безпеки «Безпека 2019», в межах якої наукові установи Національної академії наук України представили близько 60 розробок, які можуть використовуватися для забезпечення безпеки й обороноздатності держави.

«БЕЗПЕКА» – провідна галузева виставка, котра демонструє на єдиному майданчику повний спектр інновацій для забезпечення безпеки держави, підприємств, приватних осель і громадян.

Тематика виставки:

- технічні системи та засоби безпеки;
- системи і технічні засоби відеоспостереження;
- системи і засоби протипожежної безпеки;
- системи і засоби охорони периметру;
- ІТ-технології: телекомунікації, інформаційна безпека, ЦОД;
- автоматизація і безпека будівель;
- активне мережеве обладнання;
- пасивне мережеве обладнання;
- безпечне електроживлення;
- агробезпека.

Щорічно виставку відвідують понад 6200 фахівців з усіх регіонів України. Більшість учасників виставки представляють готові рішення, майже 35 % учасників виставки – українські виробники, які гідно конкурують із відомими закордонними брендами.

З огляду на реалії та виклики сьогодення у сфері безпеки, тематика виставки постійно змінюється і доповнюється постійно, розробляються й охоплюються нові ринки й сегменти економіки, залучаються до участі нові компанії та запрошуються до відвідування потенційні клієнти і споживачі.

На церемонії урочистого відкриття виставки, яку провів президент компанії «Євроіндекс» **В. Пекар**, виступили представники багаторічних учасників і партнерів цього заходу.

Так, народний депутат України **М. Величкович** розповів, що відвідує виставку вже не перший раз, і відзначив, що навіть порівняно з минулим роком на ній значно побільшало українських розробок. «Це можна тільки вітати й тішитися з цього. Адже Україна – держава з великим інтелектуальним потенціалом. Про цікавість до неї свідчить, зокрема, присутність серед учасників колег із Польщі й інших країн. Найближчим часом можуть статися кардинальні зміни з ринком землі. Тож актуальності набудуть розробки, котрі стосуються не лише приміщень, а й великих площ», – зауважив парламентарій і побажав учасникам виставки «Безпека 2019» знайти надійних партнерів.

«Цю міжнародну виставку, що відбувається вже у двадцять четверте, Національна академія наук України відкриває разом з Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, іншими організаціями, які займаються проблемами безпеки. Відвідувачі заходу мають змогу ознайомитися з новітніми досягненнями в галузі індустрії безпеки і дуже правильно, що в межах виставки працюють круглі столи та семінари, на яких фахівці докладніше інформують про свої напрацювання, на яких обговорюються нові цікаві ідеї та перспективні розробки, відбувається обмін досвідом», – підкреслив радник президента НАН України, кандидат технічних наук **В. Іванов** і висловив сподівання на те, що «Безпека 2019» послугує, в тому числі, налагодженню тісніших контактів між ученими й представниками інших організацій-учасників – задля подальшої плідної співпраці...

Як уже зазначалося, відвідувачі виставки мали змогу оглянути стенди наукових установ НАН України й ознайомитися з понад 60 академічними розробками, які можуть використовуватися для забезпечення безпеки й обороноздатності держави.

Так, *Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України* експонував такі розробки, як: система дистанційного моніторингу об'єктів; інтелектуальна система відеоспостереження; захищена і завадостійка спеціальна мережа для групової роботи рухомих роботизованих систем; засоби аналізу потокових шифрів; система представлення зорових образів.

Інститут проблем штучного інтелекту МОН і НАН України представив інтелектуальний шолом для корекції психофізіологічного стану людини в екстремальних умовах та інтелектуальну технологію відеоспостереження спеціального призначення.

На стендах *Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН та МОН України* експонувались інформаційна технологія супроводу повітряних об'єктів за відеозображенням; технологія високоточного знімання земної поверхні з космосу; технологія інтелектуального управління багатofункціональним

автономним мобільним роботом; системи комп'ютерного зору; інтелектуальна інформаційна технологія обробки текстів природною мовою; програмно-апаратний комплекс «Тренар» для лікування наслідків травм і поранень військовослужбовців; система та програмний засіб швидкого дистанційного радіологічного контролю; інформаційна технологія визначення концентрації важких металів у ґрунтах, рослинах і продукції тваринництва.

Інститут проблем міцності імені Г. С. Писаренка НАН України презентували системи прозорого бронювання засобів технічного укріплення огорож та броньованих комплексів.

Інститут фізики напівпровідників імені В. Є. Лашкарьова НАН України привіз на виставку мобільні сонячні електростанції для використання в польових умовах; мобільну комбіновану фотоелектричну/вітрову електростанцію для автономного живлення електронної апаратури; аналізатор газових сумішей «ГАЗ-2У»; колориметричний детектор газових сумішей «КД»; оптоелектронні блоки до течешукачів аміаку; багатоелементний оптоелектронний газоаналізатор; кремнієві датчики тиску типу ПТТ; кремнієві датчики тиску з розділяючою мембраною.

На стенді *Інституту радіофізики та електроніки імені О. Я. Усикова НАН України* було представлено оптичну локаційну систему виявлення безпілотних літальних апаратів; лазерний далекомір півторамікронного діапазону довжин хвиль; автоматизовану систему відеоспостереження «Горизонт-15ДН»; радіолокаційну систему «ПРОЗОР» для спостереження за переміщенням об'єктів за стінами.

Інститут прикладних проблем фізики і біофізики НАН України експонував носимий монітор функціонального стану отруєних чадним газом та шкідливими випарами; лазерні пристрої і методи дистанційного детектування зміщення поверхні і поперечних коливань будівель, мостів, інших об'єктів з контрольованим моніторингом зміщення.

На стенді *Інституту проблем матеріалознавства імені І. М. Францевича НАН України* відвідувачі могли ознайомитися з броньованою плитою 6-го класу захисту; бронезахисною конструкцією додаткового захисту; титановою бронепластиною; технологією реакційно-спеченого карбиду кремнію та силіційованого графіту; еластичними блискавковідводами; захисними протирозрізними виробами; вогнестійкою тарою з композиційних базальтоволоконистих матеріалів для забезпечення складів зброї; вогнестійким гнучким ущільнювачем вузлів конструкцій техніки.

Інститут надтвердих матеріалів імені В. М. Бакуля НАН України експонував жаростійкі і жароміцні керамічні композити для соплових лопаток, корпусів турбін та жарових труб камер згорання; технологію плазмохімічного осадження захисних та просвітлювальних алмазоподібних вуглецевих плівок для оптичних деталей; технологію створення конструкції

кераміко-композиційних бронеелементів для додаткового захисту легкоброньованого транспорту; промислову технологію формоутворення ствола каналу ствола гармат підвищеної живучості; технологію створення керамічних куль підшипників для безпечної роботи редукторів вертольотів в екстремальних умовах експлуатації.

Модульні багатощарові сховища різної геометрії та споруди для захисту від радіаційного випромінювання, хімічних речовин, вибуху представив *Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАН України*.

Фізико-механічний інститут імені Г. В. Карпенка НАН України презентував вихрострумові дефектоскопи, портативний прилад SKOP-8 для неруйнівного контролю виробів та конструкцій; технологію поверхневого зміцнення титанових сплавів; технологію зміцнення деталей машин.

Експозицію *Інституту хімії поверхні імені О. О. Чуйка НАН України* склали нетоксичне, термо-, водостійке антикорозійне мастило «Силар»; мобільні та стаціонарні радіопрозори укриття для радіолокаційних станцій наземного і морського базування; авіаційні обтічники бортових радіолокаційних станцій; збірно-розбірні екрановані приміщення для захисту інформації; великогабаритні конструкції з полімерних композитів, армованих скляними й іншими волокнами; НВЧ-поглинаючі, звуко- і теплоізоляційні матеріали; захисне радіаційностійке локалізоване покриття для лавоподібних паливовмісних мас (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 31.10).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

10–12 жовтня 2019 р. в Інституті металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України відбулася німецько-українська конференція German-Ukrainian Technology Transfer University Partnership Conference. **Захід пройшов у рамках міжнародного проекту GUTT.UP (German Ukrainian Technology Transfer University Partnership), що реалізується Університетом імені Ю. Максиміліана (Julius-Maximilians-Universität) міста Вюрцбург (ФРН) спільно з українськими партнерами – Київським академічним університетом НАН України та МОН України (КАУ) і Львівським національним університетом ім. І. Франка – за підтримки програми DIES Німецької служби академічних обмінів (Deutscher Akademischer Austauschdienst, DAAD).**

У перший день конференції, **10 жовтня**, працював **круглий стіл «Трансфер технологій: можливості співпраці науки та бізнесу»**. Від української сторони у ньому взяли участь директор КАУ, завідувач відділу надпровідності Інституту металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України, член-кореспондент НАН України **О. Кордюк**, директор Інституту металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України, член-кореспондент НАН

України **В. Татаренко** та заступник директора КАУ з питань розвитку та інновацій, заступник директора з наукової роботи Інституту математики НАН України, доктор фізико-математичних наук **О. Антонюк**, а також професор кафедри менеджменту Львівського національного університету ім. І. Франка доктор економічних наук **З. Юринець** і доцент цієї ж кафедри, кандидат економічних наук **А. Гришук**. Німецьку сторону представляв керівник проекту від Університету ім. Ю. Максиміліана, завідувач Центру досліджень та трансферу технологій доктор **Л. Воршех**. Темою круглого столу був обмін досвідом і перспективи співпраці в частині запровадження механізмів та інструментів, які сприятимуть активнішому залученню вчених до інноваційної діяльності, а бізнесу – до інвестування у наукові дослідження.

11 жовтня КАУ разом із Асоціацією підприємств промислової автоматизації (АППАУ) та Українською технологічною платформою «Нові матеріали та перспективні технології виробництва» і за підтримки Інституту металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України організували **нетворкінг-сесію «Інноваційні рішення в матеріалознавстві»**.

У фокусі цієї зустрічі перебували питання щодо нових матеріалів, інновацій у металургії, технологій 3D-друку й інших сучасних трендів, пов'язаних із цифровізацією та впровадженням в Україні концепції «Індустрія 4.0». Потреби бізнесу окреслили у своїх виступах генеральний директор АППАУ **О. Юрчак**; керівник R&D-напрямку компанії Metinvest Digital **О. Решетняк**; радник компанії LG Electronics в Україні, завідувач відділу фізики кристалів Інституту фізики НАН України, доктор фізико-математичних наук, професор **В. Назаренко**; керівник групи планування дирекції з трансформації бізнес-процесів ООО «Менінвест Холдинг» **К. Макаров**; менеджер з інновацій енергетичного холдингу ДТЕК **О. Костін**; директор ТОВ «НВК «Ювіт-XXI» **В. Костиця**; керівник напрямку 3D-технологій компанії «Іматек-Еско» **Д. Приходько**.

Керівник Національного контактного пункту програми Horizon 2020 за напрямом «Наноматеріали, сучасні матеріали та передові промислові виробництва», завідувач відділу інформаційних систем в матеріалознавстві та євроінтеграції Інституту проблем матеріалознавства імені І. М. Францевича НАН України, кандидат фізико-математичних наук **І. Білан** розповіла про пріоритети програми Horizon 2020 з розвитку інновацій у матеріалознавстві та представила Українську національну технологічну платформу з сучасних матеріалів. Учений секретар Інституту економіки та прогнозування НАН України, кандидат технічних наук **В. Хаустов** розповів про потенціал активності українських винахідників і розрив між країнами у володінні активами промислової власності та їх використанню.

Керівник лабораторії трансферу технологій КАУ, старший науковий співробітник відділу інформатики навколишнього середовища Інституту проблем математичних машин і систем НАН України, кандидат технічних наук **В. Ночвай** здійснив огляд цифрових сервісів НАН України та розробок

на основі ІКТ, які можуть використовуватись у металургії. Нові матеріали й технології Інституту металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України представив заступник директора з наукової роботи цього Інституту доктор фізико-математичних наук **Г. Фірстов**, перспективні розробки Інституту проблем матеріалознавства імені І. М. Францевича НАН України – заступник директора Інституту член-кореспондент НАН України **А. Рагуля**.

Про актуальні проблеми й перспективи розвитку металургії розповіли вчені Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України – завідувач відділу фізико-металургійних проблем електрошлакових технологій, доктор технічних наук, професор **Л. Медовар** і провідний науковий співробітник цього ж відділу, доктор технічних наук, професор **Г. Стовпченко**.

Низку цікавих розробок представили **молоді вчені** наукових установ НАН України.

Останній день конференції – **12 жовтня** – повністю присвячувався **молодим ученим**, для яких було організовано низку цікавих заходів, а також надано можливість представити свої наукові результати й обмінятися досвідом у неформальній атмосфері.

Загалом, конференція та нетворкінг-сесія засвідчили готовність науковців і бізнесу до співпраці у формуванні відкритих інноваційних систем. Уже заплановано низку робочих зустрічей для поживлення такої співпраці. Зокрема, пропонується створити на базі Інноваційного центру КАУ при Інституті металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України простір для спілкування – так званий Coworking Place, – де наукова молодь (включно зі студентами й аспірантами) матиме можливість регулярно й неформально спілкуватися із представниками бізнесу та досвідченими науковцями (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>).* – 2019. – 08.11).

3 жовтня 2019 р. в Інституті всесвітньої історії НАН України відбулася зустріч дирекції Інституту та наукового колективу з відомим німецьким ученим А. Айсфельдом.

Доктор А. Айсфельд, експерт з історії та культури німців, а також автор численних історичних наукових праць. Він є одним із упорядників презентованого в Інституті під час зустрічі збірника документів «“Великий терор в Україні”: німецька операція 1937–1938 рр.», який містить матеріали, більшість з яких були раніше засекречені. Опрацювання та публікація цих унікальних документів стали можливими завдяки співпраці Архіву СБУ з Інститутом культури та історії німців Північно-Східної Європи при університеті м. Гамбург, ФРН.

Документи, які були опрацьовані та опубліковані, походять з фондів Архіву СБУ та Політичного архіву МЗС ФРН. Книга включає 258 документів про перебіг та наслідки репресій за етнічною ознакою. Видання містить

матеріали, які у хронологічній послідовності висвітлюють процес підготовки і проведення органами НКВС УРСР масової «німецької операції» – складової великого терору в СРСР у 1937–1938 рр. Окрім того, збірник документів містить дві оглядові статті, авторства доктора А. Айсфельда та українського історика С. Кокіна, в яких розкриваються деталі роботи над збірником документів. Видання було спонсоровано Уповноваженою Федерального уряду Німеччини з питань культури та ЗМІ на підставі рішення Бундестагу Німеччини.

Під час презентації цього видання доктор А. Айсфельд розкрив історичні обставини появи наказу НКВС СРСР № 00439 від 25 липня 1937 р. та особливості його виконання в УРСР у контексті «національних операцій», охарактеризував методику відбору «ворогів народу» німецької національності, розкрив специфіку технології проведення «німецької операції» та масовий характер репресій, методи допитів тощо. До обговорення тематики розсекречення документів, актуальності публікації важливих історичних джерел, проблематики терору на території України в роки радянської влади долучилися представники наукового колективу Інституту всесвітньої історії НАН України. Доктор А. Айсфельд відповів на чисельні питання присутніх.

Символічно, що ця цікава і змістовна зустріч відбулася у День німецької єдності (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 31.10).

15 жовтня 2019 р. в м. Циндао (КНР) відбулася церемонія відкриття офісу спільного Українсько-Китайського підприємства «Китайсько-українські ядерно-енергетичні технології Сянчу», засновниками якого є китайська корпорація Qingdao Xianchi Energy Development Group, Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України та Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки Держатомрегулювання України.

... Українська делегація відвідала територію вільної зони техніко-економічного розвитку та ознайомилась із земельною ділянкою, на якій вже навесні 2020 р. почнеться будівництво офісного та промислово-лабораторного корпусу спільного Українсько-Китайського підприємства «Китайсько-українські ядерно-енергетичні технології Сянчу».

У ході візиту було проведено друге засідання Ради директорів спільного підприємства, на якому розглянуті кадрові питання та Звіт генерального директора Чжао Синьхуа про роботу підприємства.

Також українські вчені відвідали Міжнародну виставку обладнання для ядерної енергетики 2019 China International Nuclear Power Industry & Equipment Expo, в якій взяли участь майже всі китайські підприємства, що виготовляють обладнання у сфері ядерної енергетики. Виставка проходила в Китайському міжнародному виставковому центрі у місті Пекіні...

З метою освітлення основних компетенцій, послуг, досліджень і розробок в ядерній галузі та всебічної демонстрації результатів співпраці та майбутніх напрямів діяльності на виставковому стенді представники спільного підприємства продемонстрували технології, які були розроблені для проведення науково-дослідних робіт на об'єкті «Укриття» Чорнобильської АЕС та можуть застосовуватися для ліквідації наслідків ядерних аварій, а також спільні українсько-китайські розробки в галузі робототехніки. Стенд спільного підприємства «Китайсько-українські ядерно-енергетичні технології Сянчу» викликав зацікавленість у багатьох відвідувачів виставки *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 30.10).*

Діяльність науково-дослідних установ

У Інституті археології НАН України засновано науково – методичний міждисциплінарний семінар «Біоархеологія» на базі відділу біоархеології Інституту.

Семінар діятиме на постійній основі на громадських засадах і є заходом, який включає теоретичні лекції і доповіді учасників та запрошених науковців, а також практичні заняття для студентів, аспірантів й фахівців. Тематика семінару охоплює дисципліни біологічної археології, зокрема фізичну антропологію, археозоологію, археоботаніку, остеоархеологію, археотанатологію тощо.

Заняття та лекції відбуваються в Інституті археології з періодичністю один раз на тиждень. Раз на місяць передбачається проведення теоретичної лекції за тематикою семінару. Програма лекцій, занять та заходів буде розміщена на сторінці семінару... *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 30.10).*

7 жовтня 2019 р. Національний науково-природничий музей святкував 100-річчя Зоологічного музею Української академії наук (нині відділ зоології Національного науково-природничого музею [ННПМ] НАН України).

Створення Зоологічного музею УАН пов'язано з формуванням Української академії наук. У статуті Української академії наук 1918 р. було передбачено створення Зоологічного музею одночасно з іншими академічними інститутами. Для розбудови академії було створено спеціальні комітети. Так, з ініціативи професора Київського університету С. Ю. Кушакевича 1919 р. почав роботу Фауністичний («Комітет для виучування фауни України») за головування М. Кашенка. Саме рішенням цього комітету 1 травня 1919 р. були виділені кошти та призначений куратор колекцій, що надходять до Зоологічного музею. Сам М. Кашенко керував Зоологічним

музеєм в цілому, а колекціями опікувався відомий ентомолог В. Караваєв. У штаті музею на той час працювали 22 особи... *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 28.10).*

Здобутки української археології

27 жовтня 2019 р. на сайті інформаційного агентства України «УКРІНФОРМ» було опубліковано інтерв'ю зі старшим науковим співробітником Інституту археології НАН України, кандидатом історичних наук О. Комаром, присвячене світові готів і гунів – народів, які населяли Україну протягом тривалого часу.

Археолог пояснює, коли саме племена східних германців почали рухатись на територію сучасної України: «Ми, археологи, помічаємо цей рух лише у другій половині другого століття. Саме тоді відбулося помітне пересування балтійських племен у пониззі Вісли, де з'явилися окремі специфічні поховання із використанням каменю. А це була ніяк не місцева традиція, а принесена, наприклад, із острова Готланд (шведський острів в Балтійському морі), звідки Йордан (готський історик VI століття; ? –550) або Кассіодор (487–578; видатний римський письменник епохи правління Теодоріха Великого, короля остготів Італії) й виводять готів... Ось вам приклад, як ми бачимо перенесення якоїсь північної традиції: спочатку – у пониззя Вісли, а далі – на інші землі. (...) На наших землях готи з'явилися наприкінці другого століття нової ери. Щоправда, спочатку прийшли інші германці, які відрізнялися від носіїв черняхівської культури (археологічна культура, яка існувала в 100–500 рр. н. е. і була поширена на території лісостепової України між Сіверським Донцем на сході та Дністром, Прутом і вздовж Бугу на заході, а також на південному сході Польщі, у Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії, Болгарії) - пізній пласт пшеворської культури (археологічна культура залізної доби, поширена на території південної і центральної Польщі; II ст. до н. е. – IV ст.). Трошки пізніше з'явилася вельбарська культура. Від черняхівської вельбарська культура (археологічна культура залізної доби, поширена на території сходу нинішньої Польщі, заходу Білорусі та північного-заходу України, яку ідентифікують з готами; 20-й р. н. е. I–V ст. н. е.) відрізнялася тим, що ці племена у вжитку використовували широкий набір посуду – грубого і некрасивого. Свідомо їхні гончарі ліпили саме такий посуд, а витончений і гончарний посуд черняхівської культури зневажали. І все це синхронно, і все це в один і той самий час. (...) Вельбарці жили в землянках, а черняхівці споруджували наземні будинки, часом великі, так звані “довгі споруди”. Отже, ми бачимо, що це були абсолютно різні племена. Тому потрібно говорити, що на наші землі зайшли не лише готи, а різні германці. Очевидно, з-поміж них домінували готи».

Далі вчений веде мову про те, чи були вельбарці включені в ареал черняхівської культури, коли відбувся поділ слов'янських і скандинавських мов, чому готську державу можна брати за модель соціальної рівності, яким був вождь Германаріха (також – Ерманаріха) із династії Амалів і як розглядають період гото-гунських війн тодішні історики – римлянин А. Марцеллін та гот Йордан (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.10).

Наука і влада

Представники Національної академії наук України взяли участь у засіданні Національної ради України з питань розвитку науки і технологій

5 листопада 2019 р. під головуванням Прем'єр-міністра України **О. Гончарука** відбулося засідання Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. У засіданні також взяли участь Міністр освіти і науки, голова Адміністративного комітету Нацради **Г. Новосад**; голова Наукового комітету Нацради **О. Колежук**; голова Національного фонду досліджень, академік НАН України **Л. Яценко**.

Засіданню Нацради передували засідання Наукового та Адміністративного комітетів. На засіданні Адміністративного комітету від Національної академії наук України були присутні перший віце-президент НАН України академік **В. Горбулін** та начальник Науково-організаційного відділу Президії НАН України **О. Кубальський**.

У засіданні Національної ради з питань розвитку науки і технологій від академії участь взяли перший віце-президент НАН України, академік **В. Горбулін**; віце-президент НАН України, академік **А. Загородній**; головний учений секретар НАН України, академік **В. Богданов** та начальник Науково-організаційного відділу Президії НАН України **О. Кубальський**.

Під час цього засідання були обговорені питання формування засад державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, пріоритетів державної підтримки розвитку науки у закладах освіти, забезпечення діяльності Національного фонду досліджень України та утворення робочих груп Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

В обговоренні питань порядку денного взяв участь перший віце-президент НАН України, академік **В. Горбулін**.

Він зазначив, що ключові пропозиції щодо реформування науки, підготовлені Науковим комітетом Національної ради, були обговорені в наукових колективах установ Національної академії наук, її відділеннях і регіональних наукових центрах. Чимало пропозицій було підтримано, водночас, до окремих положень висловлено серйозні зауваження та заперечення. Зокрема, це стосується створення самоврядної бюджетної

організації «Національна система дослідників», створення окремого центрального органу виконавчої влади з питань науки, перетворення окремих національних галузевих академій наук у громадські організації.

В. Горбулін висловив підтримку з боку НАН України створення робочих груп Національної ради. Проте запропонував внести зміни в назву робочої групи Національної ради з підготовки пропозицій щодо змін до законодавства для забезпечення реформи Національної академії наук та національних галузевих академій наук – слова «Національної академії наук та національних галузевих академій наук» замінити на слова «системи організації наукової діяльності в Україні».

Також, за словами академіка, доцільним було б створення ще двох робочих груп Національної ради – робочої групи з підготовки пропозицій щодо заходів з підтримки та залучення в наукову сферу талановитої молоді та робочої групи з підготовки проекту державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності.

Національна рада ухвалила протокольне рішення, в якому зокрема доручила головам Наукового та Адміністративного комітетів до 29 листопада ц. р. сформуванню персональні склади відповідних робочих груп. Результати їхньої роботи будуть розглянуті на наступному засіданні Національної ради України з питань розвитку науки і технологій (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 06.11).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

С. Закірова, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Еволюція змісту і комунікаційної ролі публічного простору міста

Важливим трендом сучасного наукового дослідження виступає міждисциплінарність. Відповідно до таких підходів дуже привабливим з наукової точки зору об'єктом вивчення виступає місто. Наукове поняття «місто» має багатовимірну природу, що дозволяє йому бути предметом дослідження істориків, географів, архітекторів, інженерів тощо. Натомість сьогодні все актуальнішим у нових методологічних парадигмах виступає необхідність вивчення міста як елемента, інструмента і системи комунікаційних процесів. Місто як об'єкт наукового пошуку досліджували ще класики гуманітаристики М. Вебер, Г. Зіммель, Р. Парк, З. Бауман. При вивченні міста комунікація розглядається науковцями не просто як тип взаємозв'язку між людьми, що передбачає обмін інформацією, а як складна, комплексна, різнопланова соціально-інформаційна взаємодія.

Питання аналізу філософського, соціологічного і територіального аспектів розвитку міського середовища, еволюції інформаційних процесів та формування публічного простору міста, формування нових видів і проявів

масової комунікації досліджують українські й зарубіжні вчені Я. Грицак, О. Мусієздов, І. Прибиткова, Г. Фесенко, Н. Павлов, О. Чернявська, Д. Локтіонова, І. Сидоренко та ін. Проте різноманітність аспектів означеної проблематики на сучасному етапі, зважаючи на загальний урбанізаційний тренд розвитку суспільства і піднесення технологій та активізацію соціальних комунікацій, потребує подальших досліджень. Метою статті є висвітлення особливостей еволюції публічного простору міста під впливом змін комунікаційних процесів.

На думку О. Пічугіної, передумовою до комунікації у будь-якому просторі виступає наявність відносин між чим-небудь і ким-небудь, виникнення зв'язку і взаємодія на основі цих відносин. Інтерації, що виникають, розуміють як дії учасників комунікації один на одного, взаємозалежність, зміну їхніх станів. Комунікація у такому разі виконує перетворювальну функцію, вона створює і репрезентує світ, у якому мешкають люди [1]. Місто в історичній ретроспективі стає тією локацією, де зміни в економічному і соціальному житті мешканців зумовлюють загальну трансформацію способу життя, свідомості і поведінки, що згодом стає спонукальним мотивом для діяльності людей у процесі облаштування і перетворення самого поселення.

Як зауважує доктор історичних наук, професор Я. Грицак, міста є порівняно недавнім винаходом людськості, оскільки довгий час їх не існувало. Були різні за розмірами й укріпленнями селища, але невелика кількість поселень мали специфічні ознаки міста. Найстаріші міста відомі ще з часів Стародавнього світу, найдавнішим вважають м. Ур у Месопотамії. Серед міст, що залишаються безперервно заселеними від архаїчних часів дотепер, лідерство впевнено утримує місто Єрихон на Західному березі р. Йордан, в якому близько 8000 р. до н.е. мешкало близько 2 тис. жителів [2, с. 158].

Бурхлива поява міст як особливих видів поселень в Європі припадає на XI–XIII ст. Аналізуючи специфіку підходів до визначення міста, Я. Грицак зазначає, що найбільш поширеними вважаються критерії розмірів поселення та кількості його мешканців. Натомість, на думку українського вченого, обидва ці критерії досить умовні. Він підкреслює, що є багато випадків, коли великі населені пункти, які по суті були містами, тривалий час не мали такого статусу. А що до кількості жителів, то у різних країнах навіть у той самий час цей показник дуже різнився. Наприклад, якщо для Австрії, Німеччини чи Франції 2 тис. мешканців було достатньо, щоб населений пункт вважати містом, то у Нідерландах, на північній території, де були великі агломерації, цей критерій був удесятеро більший – 20 тис. Тож історики вживають середній показник – 5 тис. осіб [3, с. 4].

На думку професора Я. Грицака, важливішим критерієм є інше. Це так звана креативність (creativity), якою є навіть не творчість, а здатність створювати середовище, обставини для творчості. У зв'язку з цим український науковець наводить думку Аристотеля, який писав, що у місто

приходять для того, щоб торгувати, а залишаються для задоволення. Тобто, вважає Я. Грицак, місто – це те, що дає особі змогу отримати відчуття чогось якісно інакшого, це місце, де відчувається добра якість життя [3, с. 5–6]. В основі цієї креативності, вважає Я. Грицак, лежить фактор міста як простору зустрічі дуже багатьох людей, які приходять з різних причин, переважно для того, щоб покращити шанси свого життя чи виживання і там залишаються.

Дуже співзвучною висунутим українським вченим критеріям визначення міста є ідея лідера Чиказької школи соціології Р. Парка, який звертав увагу на те, що «сформувавшись, місто ... стає великим сортувальним механізмом, котрий безпомилково добирає із загальної маси населення індивідів, найкраще пристосованих до життя в конкретному регіоні або конкретному оточенні» [2, с. 158].

Тобто, з одного боку, люди формують своє уявлення про місто і тим самим визначають міський статус поселення, а з іншого боку – вже саме місто як самостійний соціальний організм «обирає» собі мешканців, які зможуть далі розвивати його своїми зусиллями. У цих взаємозв'язках і взаємодії проявляється та перетворювальна функція комунікації, на яку ми звертали увагу вище. Певним проявом такої взаємодії і відповідним приводом для комунікації виступає усвідомлення спільності загальних інтересів мешканців міського поселення. На підставі такого усвідомлення відбувається самоідентифікація мешканців міста.

Певну ідентифікуючу особливість міста відзначав ще класик соціології М. Вебер. Він вважав місто союзом мешканців, які перебувають в однаковому правовому становищі й утворюють громадську організацію офіційного характеру з особливими органами. В основі існування такого союзу лежить критерій, визначений М. Вебером як «корпоративний характер» (*verbandscharakter*). На думку доктора соціологічних наук О. Мусієздова, це може бути інтерпретовано як розуміння мешканцями єдності міської громади, що виникає із загальних умов існування, тобто, по суті, мова йде про міську форму ідентичності [4, с. 31].

Традиційно ідентифікацію визначають як один з найважливіших механізмів соціалізації особистості, що виявляється в ототожненні індивідом себе з певною групою або спільністю. Вона сприяє активному освоєнню зразків і стереотипів поведінки, властивих членам цієї групи, прийняттю групових норм, цілей, соціальних ролей, установок, ідеалів як власних. В умовах міста ототожнення себе з групою таких само міських мешканців передбачає розуміння норм, прагнень, пріоритетів спільного, можливих власних ролей у групі жителів. Перебуваючи у суспільному просторі, містяни починають формувати фізичний простір міста. Нова територія вибудовується жителями вже з урахуванням потреб взаємодії і взаємозв'язків мешканців поселення, спрямовує зміст комунікацій, сприяє їх активізації та інтенсифікації в межах міста.

Формування спільноти містян відбувається через усвідомлення зростаючих потреб міста, які можуть задовольнятися завдяки появі нових

економічних, політичних чи соціальних ролей мешканців поселення або за рахунок нових членів. Відповідні ідеї висловлював англійський філософ і соціолог польського походження професор Університету Лідса З. Бауман. Він вважав, що місто певним чином «зацікавлене» у тому, аби залучати до міського співтовариства нових членів [5, с. 27]. Їх умовно можна поділити на дві групи. Одна з них – це ті мешканці міста, які з різних причин поки не співвідносять себе з міським співтовариством, свої інтереси – з інтересами міста, які не відчують свою включеність у міський простір. Інша група – це потенційні мешканці міста, які вважають його привабливим місцем для життя, своєї економічної, соціальної і культурної активності.

О. Мусієздов наводить думку одного з класиків урбанізму Л. Мамфорда про те, що місто являє собою сукупність груп людей, які мають власні цілі. У цьому сенсі місто виступає як символ раціональності епохи і лише інструмент для досягнення власних, приватних цілей, позбавлений будь-якої сакральності. Але водночас місто виявляється ще й умовою, майданчиком, носієм можливостей для досягнення цих цілей – цінним саме тим, без чого ці цілі взагалі не могли б бути не тільки досягнуті, а й поставлені.

Український науковець наголошує, що міська ідентичність формується, у тому числі, на основі відчуття належності до міста як осередку, втілення і символу цінностей свободи, індивідуалізму, раціональності і тим самим – досягнень, успіху, мобільності, сучасності тощо. Сама неоднорідність міської спільноти розуміється не стільки як перешкода, скільки як важливий фактор досягнення бажаного [4, с. 36].

Певною ознакою нового міського загального простору виступає взаємодія двох складових. Публічний простір міста формується політичною, соціальною, економічною реальністю, але зі свого боку ця реальність починає конструюватися й контролюватися суспільним простором міста. Зокрема, саме суспільним простором з часом починають обумовлюватися характерні риси контактів, комунікації, взаємодії мешканців міста, виникають традиції та сталі форми поведінки містян, які чітко ідентифікують їх порівняно з представниками інших спільнот.

Історія розвитку міста свідчить про те, що процес взаємодії територіального й публічного простору з комунікацією має певну циклічність. На перших етапах становлення міського простору в умовах роз'єднаності жителів міста і відсутності сталих каналів інформації про інших жителів комунікативним простором стають локальні простори поселення, до яких частіше за все відносять вулицю, площу або ринок. Вони ставали і центром публічного простору, і головним каналом комунікації, і ядром суспільного життя. Вулиця ранньоісторичного міста виступала центром обговорення сільськогосподарських робіт – сівби, жнив, випасу худоби тощо. На вулиці відбувалися загальні сходи жителів, весілля й похорони, святкові гуляння й обговорення новин. Поява нових людей на вулиці, транзитних пересувань не знижували, а навпаки, підвищували

публічну комунікаційну роль, наочно пов'язуючи місцеве співтовариство з життям інших вулиць міста, регіону і всієї держави [6, с. 3]. Головним каналом комунікації на цьому етапі вважалася особиста комунікація.

Середньовічне місто певним чином змінило конфігурацію взаємодії простору і комунікації. Вулиці і площі починають відігравати особливу роль лише в межах окремих районів поселення. У середньовічному місті формується чітка професійна структуризація, яка відображається як на просторовому – окремі вулиці чи райони, так і на комунікаційному рівнях, оскільки виникають специфічні громади – цехи ремісників, які встановлюють власні правила – статuti (устаui), що регламентують не тільки професійну, а й інші сфери життя співтовариства. Головним каналом спілкування і передачі інформації у громаді залишається особиста комунікація.

Натомість специфіка доіндустріального міста, зважаючи на його професійну структуризацію, поки і не вимагала наявності загальноміської комунікації. На думку Я. Грицака, середньовічне місто одразу після утворення мало забезпечувати власну безпеку, для чого створювалися великі мури, які водночас передбачали і певну замкнутість середньовічних містечок. Така замкнутість існувала іноді й у межах одного поселення, яке було поділене стінами і мурами на окремі частини. Середньовічне місто складалося з окремих, багато у чому самостійних і самоврядних анклавів, центрами яких виступали ремісничі або торговельні слободи, монастирі, феодалські садиби. Вулиці міста виступають знову ж таки комунікаційними каналами, однак тепер вони являють собою простір поза окремими районами, оскільки часто доходили лише до воріт слободи, монастиря чи садиби, а внутрішні провулки знаходилися начебто за межами цих загальноміських комунікаційних транспортних систем.

Як вважає доктор економічних наук, професор І. Прибиткова, невисокий рівень суспільного поділу праці та його корпоративна організація, домінантна роль родини у життєдіяльності середньовічних городян і недиференційованість праці, побуту, відпочинку й навчання, чітко увиразнена у просторі роз'єднаність окремих соціальних груп та їхня культурна однорідність, нерозвиненість транспорту та інших засобів зв'язку – все це спричиняло перевагу саме особистої комунікації на ґрунті територіальної або родинної близькості [7, с. 363].

Утім, неможливість повністю ігнорувати прагнення сусідів спонукала містян посилювати комунікативні ресурси. Якщо праця на землі дозволяла дистанціюватися від справи сусідів, бо це практично не впливало на розмір врожаю, то торговець чи ремісник на ринковій площі мав обов'язково враховувати інтереси сусіда аби збільшити розмір власного виробництва чи продажу, зважаючи на конкуренцію товарів і послуг.

Серед науковців доволі поширеним є погляд на урбанізацію як на процес комунікаційних змін через проникнення міського укладу до поселень, які раніше існували як сільські. Зокрема, І. Прибиткова звертає увагу на те, що інтенсивна комунікація мешканців поселення виступає обов'язковою

умовою того, щоб місто могло існувати як єдине ціле і не розпалося на конгломерат громад, мало пов'язаних між собою. Вона зазначає, що крик герольда, сурма, барабан, дзвін виступали певними передумовами появи засобів масових комунікацій у місті. За їхньою допомогою міська влада могла оперативно керувати поведінкою городян. Природно, вважає науковець, що вузькі просторові кордони впливу цих засобів і невеликий обсяг інформації, яку вони несли, обмежували просторове зростання міста [7, с. 364]. Але поселення все ж втрачало характерні ознаки села і набувало риси міста.

Український вчений Я. Грицак пояснює територіальні межі розташування міських поселень наступним чином. «Принцип був простий: якщо... міста в першу чергу були місцем зустрічі, і цим місцем зустрічі була переважно торгівля, то розрахунок був дуже простий – відстань, яку може подолати, скажімо, мешканець села, зранку вийшовши на базар, а ввечері до ночі повернувшись пішо додому» [3, с. 10]. Тож відстань приблизно у 25–30 км і була середньою просторовою межею щільності розташування міських поселень у середньовічній Європі.

На зв'язок комунікації з територіальними межами людського простору звертав увагу ще засновник Торонтської наукової школи теорії комунікації Х. Інніс. Відповідно до теорії Х. Інніса, від технології комунікації, що домінувала на конкретному етапі розвитку людства, залежали і різні типи суспільного устрою, які формувалися і еволюціонували під тиском засобів масової комунікації. На думку вченого, використання нової технології письмової комунікації дозволило правлячим елітам здійснювати керівництво більшими територіями, створюючи повноцінні імперії. При цьому держави могли розширюватися до меж, які визначалися саме можливостями і обмеженнями технології засобів комунікації [8, с. 620].

Суттєве значення для розширення території міського простору мало виникнення друкарського верстата і письмових засобів масової комунікації. На думку П. Забеліна, вплив перших масово поширюваних друкованих текстів можна порівняти із впливом соціальних мереж та інших інтернет-ресурсів на сучасне суспільство [9, с. 41]. Поява друкарства і газет сприяли прискореному поширенню інформації у межах міста і держави. ЗМІ швидко втягнули в орбіту свого впливу величезні маси людей, сприяючи їх залученню до обговорення загального кола тем.

Поява нових технологій виробництва, машинної праці призвела до кардинального зрушення у просторі і комунікаційному середовищі міста. Територіальні межі міського поселення істотно розширилися внаслідок появи нових засобів транспортної комунікації (залізниця, автомобільний та електричний транспорт), які могли швидко доставити працівників на великі відстані до промислових фабрик та заводів. Публічний простір міста й комунікаційні стратегії мешканців почали пристосовуватися до нових потреб, змінюючи тим самим обличчя і світ самого поселення. У середовищі промислового міста почали активно створюватися окремі локації, які ставали

центрами і вузлами комунікаційних процесів. Замість середньовічних ринків, вулиць і площ головними майданчиками комунікації поступово стають магазини, культурні інституції, спортивні об'єкти, кав'ярні. У містах з'являються специфічні місця, спонтанно обрані представниками певних, об'єднаних за інтересами чи захопленнями груп як центри комунікації. Зокрема, це може бути парк із дитячими атракціонами, де щодня гуляють зі своїми дітьми молоді мами, чи пейзажна алея, на якій збираються художники, реставратори і представники відповідної субкультури.

У сучасних містах виникли нові типи публічного комунікаційного простору, які не існували раніше – великі торгівельні центри і торгово-розважальні комплекси. Американський автор Т. Банерджі зазначає, що на практиці торгівельні центри «замінили міський центр і головну вулицю», оскільки в них можна спостерігати всі види активності, типові для відкритих громадських місць. Так, на думку американського дослідника, торговий центр є аналогом відкритого суспільного простору, але більш безпечним та обмеженим щодо можливості контактів із «небажаними», «чужими». Проте зміна місця локалізації простору комунікації не змінює її основних функцій [10, с. 64].

Наслідком пристосування міста до реалізації нових проявів комунікативної функції стає поширення візуалізації. Міський простір багато у чому відповідає на комунікаційні запити мешканців графічною інформацією. Як зазначає американський соціолог-урбаніст Р. Сеннетт, сучасне місто є майданчиком не для спілкування, а для спостереження, що говорить про трансформацію публічної культури, яка перетворюється із вербальної у візуальну, змінює свою форму і наповнення, але не втрачає своєї функції [10, с. 63]. Вивіски, реклама, навігація, інформаційні бігборди та сітілайти в сучасному місті виконують передусім інформаційну функцію як для замовника, так і для користувача такого повідомлення. Причому важливу роль у комунікаційному посиленні відіграє не тільки їхній текстовий зміст, а й форма, розмір чи колір. Наприклад, під час передвиборчих перегонів 2019 р. кандидати у президенти України настільки чітко ідентифікували себе з певною кольоровою гамою агітаційних матеріалів, що кольорова інформація практично заміняла собою повідомлення про персоналію претендента.

Надмірний потік інформації, який щодня отримує мешканець сучасного міста, спричиняє потребу у відокремленні необхідної для особистості і зменшенні впливу зайвої інформації. На думку О. Пічугіної, через величезну кількість подій у міській комунікації і необхідність постійного перебування у публічному просторі, городянин XXI ст. часто прагне втекти з міста, при цьому фізично залишаючись в ньому, шляхом створення власного комунікаційного простору. Городяни надягають навушники, відкривають книгу або постійно перевіряють новини чи повідомлення в Інтернеті у громадських місцях. Таким чином вони начебто виключають себе з публічного комунікативного простору. Однак варто зняти

такий щит і людина знову потрапляє до комунікативного потоку міста [1, с. 64]. Через систему месенджерів і спеціальних програм у сучасних гаджетах особа може спілкуватися лише з обраними користувачами, маючи змогу бачити комунікативні повідомлення великого загалу співрозмовників, не реагуючи на них. Тобто вплив надто активного, а інколи навіть агресивного інформаційного потоку у межах міського середовища сприяє формуванню іншого рівня комунікації, який виступає більш уособленим і персоніфікованим в умовах загального публічного простору.

Отже, підсумовуючи результати проведеного аналізу, варто зазначити, що розвиток міста як особливого соціального організму з самого початку свого існування відбувався під впливом взаємодії територіального та комунікаційного просторів. На різних історичних етапах міста постійно виконують функцію центрів комунікації, формуючи й розвиваючи нові форми масової комунікації. У межах новітніх міст з'являються окремі локації публічного простору, де відбувається сконцентрованість комунікації. Зворотною рисою поширення комунікаційного впливу сучасного міста є потреба людини сховатися від постійного потоку інформації, активне піднесення візуальної комунікації. Функціонування міського простору має суттєве смислове комунікативне навантаження, потенціал якого впливає на світосприйняття і самовизначення мешканців міста.

Актуальність зазначеної тематики зумовлює потребу дальших наукових розвідок, перспективними напрямками яких, на наш погляд, видаються дослідження історії впливу засобів масової комунікації на формування міської самоідентифікації, віддзеркалення різних проявів комунікаційних змін у суспільному просторі сучасних українських міст.

Список використаних джерел

1. Пичугина О. Урбанистическое пространство в коммуникативной оптике [Электронный ресурс] / О. Пичугина // Медиа. Информация. Коммуникация. – 2017. – № 21. – Режим доступа: <http://mic.org.ru/new/645-urbanisticheskoe-prostranstvo-v-kommunikativnoj-optik> (дата обращения: 15.05.2019). – Загл. с экрана.
2. Омельченко Н. Соціально-географічна урбаністика: досвід та історіографія [Електронний ресурс] / Н. Омельченко // Часоп. соц.-екон. географії. – 2015. – Вип. 19. – С. 157–164. – Режим доступа: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2015_19\(2\)__29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2015_19(2)__29) (дата звернення: 15.05.2019). – Назва з екрана.
3. Грицак Я. Лекції курсу «Вибрані питання європейської історії» [Електронний ресурс] / Я. Грицак. – 2016. – Режим доступа: <http://er.usu.edu.ua/handle/1/841> (дата звернення 16.05.2019). – Назва з екрана.
4. Мусиездов А. А. Проблематика городской идентичности в социологической классике / А. А. Мусиездов // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.

Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2013. – № 1045. – С. 30–36.

5. Чернявская О. С. Город как коммуникативное пространство [Электронный ресурс] / О. С. Чернявская // Город меняющийся: траектория развития и культурные пространства – 2011. – С. 24–34. – Режим доступа: <https://bitly.su/TJ5h3j> (дата обращения 12.05.2019). – Загл. с экрана.

6. Павлов Н. Л. Взаимодействие пространства созидания и пространства коммуникации [Электронный ресурс] / Н. Л. Павлов // Архитектура и современные информационные технологии. – 2012. – Режим доступа: https://marhi.ru/AMIT/2012/special_12/pavlov/pavlov2.pdf (дата обращения 14.05.2019). – Загл. с экрана.

7. Прибиткова І. М. Еволюція міських систем у часі й просторі: український варіант [Електронний ресурс] / І. М. Прибиткова // Містобудування та територіальне планування. – 2011. – Вип. 41. – С. 351–368. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2011_41_51. (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.

8. Закірова С. Технологічний детермінізм засобів масової комунікації у часі і просторі (за теоретичною концепцією Харольда Інніса) / С. Закірова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 615–629.

9. Забелин П. В. Технологии коммуникации рубежа XIX–XX веков и современная цифровая экономика: исторические аналогии / П. В. Забелин // Образовательные ресурсы и технологии. – 2018. – № 1 (22). – С. 39–43. Режим доступа: <https://doi.org/10.21777/2500-2112-2018-1-39-43> (дата обращения 16.05.2019). – Загл. с экрана.

10. Жулькевська О. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін [Електронний ресурс] / О. В. Жулькевська, М. В. Грищенко // Соціологічні студії. – 2012. – № 1. – С. 61–66. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13 (дата звернення 17.05.2019). – Назва з екрана.

До уваги держслужбовця

С. Блиндарук, мол. наук. співроб. НБУВ,
А. Головащук, мол. наук. співроб. НБУВ,
А. Колесніченко, наук. співроб. НБУВ,
П. Штих, мол. наук. співроб. НБУВ,
А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ

Коцюбинський Михайло Михайлович
(05.09.1864, Вінниця – 12.04.1913, Чернігів)

До 155-річчя з дня народження
(видання відділу науково-бібліографічної інформації)
(Закінчення, початок див. №21)

Статті в збірниках, енциклопедіях, періодичних виданнях, путівниках

1. Єфремов Сергій. З доби шукання / С. Єфремов // Книгарь : часоп. укр. письменства. – 1918. – Чис. 8. – С. 438–441.

Про творчий шлях М. Коцюбинського.

Шифр зберігання НБУВ: Ж6124

2. Міяковський В. М. Коцюбинський в його листах / В. Міяковський // Книгарь : часоп. укр. письменства. – 1919. – Чис. 22. – С. 1441–1448.

Шифр зберігання НБУВ: Ж6124

3. Єфремов Сергій. Нескінчена книга / С. Єфремов // Книгарь : часоп. укр. письменства. – 1919. – Чис. 25–26. – С. 1681–1684.

Про видання останнього тому 5-томного видання М. Коцюбинського «Твори» видавничого товариства «Криниця» (Київ, 1918).

Шифр зберігання НБУВ: Ж6124

4. Шпілевич В. Бібліографія української літератури та літературознавства за 1928 рік / В. Шпілевич ; Укр. н.-д. ін-т книгознавства ; за ред. Ю. Меженка. – Харків ; Київ, 1930. – 299 с. – (Труди Ін-ту книгознавства ; т. 3 : Пр. бібліогр. секції).

Коцюбинський Михайло: життя й творчість, праці, рецензії, інсценізація творів за Михайлом Коцюбинським, бібліографічні покажчики та огляди. – С. 83–91, 163, 164, 253.

Шифр зберігання НБУВ: Ао251827

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)6я1 Ш83

5. Василенко В. Коцюбинский Михаил Михайлович / В. Василенко // Литературная энциклопедия : в 11 т. / Коммунист. акад., Ин-т лит., искусства и языка ; редкол.: П. И. Лебедев-Полянский [и др.] ; отв. ред. А. В. Луначарский. – М., 1931. – Т. 5. – Стб. 526–535 : портр.

Шифр зберігання НБУВ: В155526

Шифр зберігання ВНБІ: Ш4я2 Л64

6. Коцюбинський М. // Євніна О. М. Дожовтнева та радянська українська література за рубежами СРСР / О. М. Євніна. – Київ, 1956. – С. 94–101.

Відомості про переклади творів письменника на чеську, німецьку, румунську, англійську, шведську, польську мови.

Шифр зберігання НБУВ: Во661155

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 Є20

7. Михаил Михайлович Коцюбинский // Украинская литература. Дооктябрьский период : рек. указ. / сост.: И. З. Бойко [и др.] ; науч. ред. А. И. Киселев ; под общ. ред. А. А. Куниной. – М., 1957. – С. 114–124.

Твори, листування та критика.

Шифр зберігання НБУВ: Во674912

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)5я1 У45

8. Колесник П. Й. Коцюбинський Михайло Михайлович / П. Й. Колесник // Українська радянська енциклопедія : у 18 т. / АН УРСР ; голов. редкол.: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. – Київ, 1962. – Т. 7. – С. 308–311 : фот.

Шифр зберігання НБУВ: В306670/7

Шифр зберігання ВНБІ: Я20 У45

9. Коцюбинський Михайло Михайлович (Козуб Захарій; Коцюба Михайло) // Українські письменники : біобібліогр. слов. : у 5 т. / уклад.: М. Пивоваров [та ін.] ; відп. ред. Є. Кирилюк. – Київ : Держ. вид-во худож. л-ри, 1963. – Т. 2 : Дожовтневий період (XIX–XX ст.). – С. 511–548.

Шифр зберігання НБУВ: В308485/3

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 У45

10. Колесник П. Коцюбинский Михаил Михайлович / П. Колесник // Краткая литературная энциклопедия / науч. совет изд-ва: А. П. Александров, А. А. Арзуманян, А. В. Арциховский [и др.] ; гл. ред. А. А. Сурков. – М., 1966. – Т. 3. – Стб. 785–786 : портр., ил.

Шифр зберігання НБУВ: В310491/3

Шифр зберігання ВНБІ: Ш4я2 К78

11. Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира : библиография

(1961–1965) : в 3 ч. / АН СССР, Фундам. б-ка обществ. наук, Б-ка Ин-та мировой лит. им. А. М. Горького (отд. ФБОН) ; сост. В. А. Либман ; науч. ред. А. Николукин ; библиогр. ред. А. М. Гуткина. – М., 1967. – Ч. 1. – 283 с.

Коцюбинський М. – С. 239–240.

Шифр зберігання НБУВ: В311329/1

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 В40

12. Коцюбинський Михайло Михайлович // Український Радянський Енциклопедичний словник : в 3 т. / АН УРСР ; голов. редкол.: М. П. Бажан (голов. ред.), І. К. Білодід, І. О. Гуржій [та ін.]. – Київ, 1967. – Т. 2. – С. 222.

Шифр зберігання НБУВ: В315879/2

Шифр зберігання ВНБІ: Я20(2УКР) У45/2

13. Саламевіч І. Кацюбінскі Міхайла Міхайлавіч / І. Саламевіч // Беларуская савецкая энцыклапедыя : в 11 т. / АН БССР ; рэдкал.: П. Броука [і інш.]. – Мінск, 1972. – Т. 5. – С. 523 : партр.

Шифр зберігання НБУВ: В319473/5

Шифр зберігання ВНБІ: Я20 Б43

14. Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира: библиография (1966–1970) : в 3 ч. / АН СССР, ИНИОН, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького ; сост.: В. А. Либман, В. П. Пироговская ; науч. ред. А. Николукин. – М., 1973.

Ч. 1. – 298 с.

Коцюбинський М. – С. 273–274.

Ч. 2. – 301–564 с.

Наукова конференція з проблеми: «Горький и М. Коцюбинский». – С. 469.

Шифр зберігання НБУВ: В325271/1, 2

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 В40

15. Молдавско-русско-украинские литературные связи : библиогр. указ. / АН Молд. ССР ; сост., вступ. ст. и коммент. П. Савки. – Кишинев : Штиинца, 1973. – 208 с.

Коцюбинський М. – С. 11, 12, 15, 17, 29, 40, 42, 46, 52–54, 58, 60, 63, 64, 66, 67, 68, 72, 73, 102, 106, 110, 117, 119, 177.

Шифр зберігання НБУВ: Ва230851

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 М75

16. Коцюбинський Михайло Михайлович (1864–1913) // Автографи українських і російських письменників : анот. покажч. / АН УРСР, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; уклад П. Г. Баб'як ; ред. Є. Є. Кравченко. – Львів, 1976. – С. 43–45.

Листи М. М. Коцюбинського до Луки Гарматія, В. М. Гната, О. С. Маковея, В. О. Шухевича з рукописних фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР.

Шифр зберігання НБУВ: Ва290447

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 А22

17. Гольденберг Л. І. Бібліографічні джерела українського літературознавства : путівник / Л. І. Гольденберг ; ред. О. В. Костенко. – Київ : Вища шк., 1977. – 198 с.

Коцюбинський М. М.: автографи, бібліографія творів, листування. – С. 27, 96–99.

Шифр зберігання НБУВ: Ва298203

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 Г63

18. Калениченко Н. Коцюбинський Михайло Михайлович / Н. Калениченко // Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / голов. редкол.: О. К. Антонов [та ін.]. – 2-ге вид. – Київ, 1980. – Т. 5. – С. 461 : іл.

Шифр зберігання НБУВ: В323608/5

Шифр зберігання ВНБІ: Я20(4УКР) У45

19. Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира : библиогр. указ. (1976–1980) / АН СССР, ИНИОН, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького ; сост.: И. Н. Исаева, Н. В. Гельфанд, В. А. Либман ; науч. ред. А. Николюкин. – М., 1983. – Ч. 2. – 208 с.

Коцюбинський М. М. – С. 179.

Шифр зберігання НБУВ: В332318/2

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 В40

20. Історія української літератури : у 2 т. / редкол.: І. О. Дзевєрін (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1987. – Т. 1 : Дожовтнева література / М. П. Бондар, О. І. Гончар, М. С. Грицюта [та ін.] ; відп. ред. М. Т. Яценко. – 632 с.

Коцюбинський М. М. – С. 327, 340, 351, 356, 359, 373, 377, 384, 414, 443, 448, 477, 480–483, 486–492, 497, 508–523, 533, 535, 546–548, 554, 558, 561, 565, 588, 601, 603–605, 615.

Шифр зберігання НБУВ: В335067/1

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я2 І–90

21. Коцюбинський Михайло Михайлович // Український Радянський Енциклопедичний словник : в 3 т. / редкол.: А. В. Кудрицький (відп. ред.) [та ін.]. – 2-ге вид. – Київ, 1987. – Т. 2. – С. 174 : портр.

Шифр зберігання НБУВ: В334254/2

Шифр зберігання ВНБІ: Я20 У45

22. Історія української літератури : у 2 т. / редкол.: І. О. Дзеверін (голова) [та ін.]. – Київ, 1988. – Т. 2 : Радянська література / Л. М. Новиченко, І. О. Дзеверін, В. Г. Дончик [та ін.] ; відп. ред. Л. М. Новиченко. – 743 с.

Коцюбинський М. М. – С. 6, 9, 17, 23, 29, 42, 51, 54, 58, 69, 74, 94, 134, 143, 219, 263, 287, 342, 344, 346, 347, 350, 366–368, 371, 410, 415, 418, 419, 460, 510, 559, 581, 585, 586, 590, 591, 599.

Шифр зберігання НБУВ: В33506/2

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я2 І-90

23. Коцюбинский М. М. // Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира : библиогр. указ. (1981–1985) / АН СССР, ИНИОН, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького ; сост. И. Н. Исаева ; науч. ред. А. Николукин. – М., 1988. – Ч. 2. – С. 172.

Шифр зберігання НБУВ: В335361/2

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 В40

24. Коцюбинский Михаил Михайлович // Украинский Советский Энциклопедический словарь : в 3 т. / редкол.: А. В. Кудрицкий (отв. ред.) [и др.]. – Киев, 1988. – Т. 2. – С. 157–158.

Шифр зберігання НБУВ: В335215/2

Шифр зберігання ВНБІ: Я20 У45

25. [Іванов Л. Д.] Михайло Коцюбинський / Л. Д. Іванов // Історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. / за ред. Н. Й. Жук, В. М. Лесина. – 3-тє вид., допов. і перероб. – Київ, 1989. – С. 222–275.

Шифр зберігання НБУВ: Ва509136

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(2=УКР)5я2 І–89

26. Гольденберг Л. І. Бібліографічні джерела українського літературознавства : путівник / Л. І. Гольденберг ; ред. О. В. Костенко. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : Вища шк., 1990. – 254 с.

Коцюбинський М. М. – С. 87, 115–118, 212.

Шифр зберігання НБУВ: Ва521994

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 Г63

27. Рід М. Коцюбинського // Шевчук В. Із вершин та низин: книжка цікавих фактів із історії української літератури. – Київ, 1990. – (Цікаве літературознавство). – С. 131.

Шифр зберігання НБУВ: Ао253469

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я2 Ш37

28. Українська література в загально-слов'янському і світовому літературному контексті : у 5 т. / АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол.: Ю. Булаховська (відп. ред.) [та ін.] ; уклад.: Б. Бендзар [та ін.]. – Київ

: Наук. думка, 1991. – Т. 4 : Літератури країн Центральної і Південно-Східної Європи на Україні. Матеріали до бібліографії (поч. ХІХ ст. – 1980 р.) – 504 с.

Зв'язки М. Коцюбинського із західнослов'янською літературою, переклади творів письменника. – С. 20, 46, 216, 233, 273, 303, 309, 357.

Шифр зберігання НБУВ: В335070/4

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 У45

29. Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. / В. Г. Дончик, В. П. Агеєва, Ю. І. Ковалів [та ін.] ; за ред. В. Г. Дончика ; голов. ред. М. С. Тимошик. – Київ : Либідь, 1993. – Кн. 1 : 1910–1930-ті роки. – 784 с.

Коцюбинський М. М. – С. 10–13, 20, 21, 29, 32, 36, 42, 59, 70, 73, 78, 101, 131, 134–136, 155, 183, 184, 201, 215, 250, 300, 310, 324, 440, 443, 454, 466, 484, 485, 505, 517, 521, 524–526, 533, 544, 551, 555, 566, 568, 594, 612, 614, 617, 625, 626, 683, 711, 743, 766.

Шифр зберігання НБУВ: В339439/1

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я2 І–90

30. Кошелівець І. Коцюбинський Михайло / І. Кошелівець // Енциклопедія українознавства : слов. ч. / голов. ред.: В. Кубійович [та ін.] ; Наук. т-во ім. Шевченка. – Перевид. в Україні. – Львів, 1994. – Т. 3. – С. 1154–1155 : портр.

Шифр зберігання НБУВ: В339091/3

Шифр зберігання ВНБІ: Я20(4УКР) Е64

31. Каленіченко Н. Коцюбинський Михайло Михайлович / Н. Л. Каленіченко, Ю. Б. Кузнецов // Українська літературна енциклопедія : у 5 т. / редкол.: І. О. Дзевєрін (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 1995. – Т. 3. – С. 32–34 : іл.

Шифр зберігання НБУВ: В335899/3

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УК)я2 У45

32. Українські письменники : покажч. бібліогр. посіб. / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України ; упоряд.: Є. К. Бабич, І. О. Негрейчук ; відп. за вип. В. О. Кононенко. – Київ, 1995. – 72 с.

Коцюбинський М. М. – С. 45–46, 47.

Шифр зберігання НБУВ: Ва561099

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 У45

33. Михайло Коцюбинський // Історичний календар Чернігівщини / упоряд., ред. О. Деко. – Київ, 1997. – С. 526.

Шифр зберігання НБУВ: Ж69516/1998–1997

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР–ЧЕ)я2 І–90

34. Українознавство : реф.-бібліогр. бюл. 1993 / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Нац. ком. істориків України ; відп. ред. Я. Ісаєвич ; упоряд.: О. Аркуша [та ін.]. – Київ ; Львів, 1997. – 368 с.

Коцюбинський М. – С. 87, 215, 224.

Шифр зберігання НБУВ: Ж69154

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4Ук)я1 У45

35. Коцюбинський Михайло Михайлович (1864–1913) // Калібаба Д. Відомі діячі культури, науки, політики Чернігівщини / Д. Калібаба ; ред.: І. Каганова, О. Астаф'єв. – Чернігів, 1998. – С. 116.

Шифр зберігання НБУВ: Ва588137

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР–ЧЕРН)д.я2 К17

36. Дроб'язко М. Ф. Сонцепоклонник: до 135-річчя від дня народження М. М. Коцюбинського (1864–1913) / М. Ф. Дроб'язко // Календар знаменних і пам'ятних дат-99.– Київ, 1999. – 3 кв. – С. 82–90 : фот. – Бібліогр.: с. 86–90.

Шифр зберігання НБУВ: Ж60630

37. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Фондація Омеляна і Тетяни Антоновичів ; [уклад.]: В. А. Бурбела, Г. М. Бурлака, С. А. Гальченко [та ін.] ; передм.: М. Г. Жулинський, С. А. Гальченко. – Київ, 1999. – 864 с.

Коцюбинський М. М. – С. 13, 14, 16, 17, 28, 35, 46, 101, 124, 136, 143, 161, 187, 191, 209–211, 312, 375, 378, 380, 382, 445, 453, 461, 470, 502, 525, 539, 564, 585, 591, 595, 666.

Шифр зберігання НБУВ: Вс34032

Шифр зберігання ВНБІ: Я181(4УКР)24 П-90

38. Чабаненка В. Кацюбінські Міхаїл Міхайлавіч / В. Чабаненка // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоу [і інш.]. – Мінск, 1999. – Т. 8. – С. 192–193 : партр.

Шифр зберігання НБУВ: В341126/8

Шифр зберігання ВНБІ: Я20(4БЕЛ) Б43

39. Хоменко Б. В. Коцюбинський Михайло Михайлович / Б. В. Хоменко // З-над Божої ріки : літ. біобібліогр. слов. Вінниччини / упоряд. і заг. ред. А. М. Подолинного ; редкол.: А. М. Подолинний, М. П. Стрельбицький, Б. В. Хоменко, М. С. Шлеймович, Л. М. Шпильова. – Вінниця, 2001. – 408 с. – С. 168–169 : фот.

Шифр зберігання НБУВ: Ва639546

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)д.я2 З–11

40. Коцюбинський Михайло Михайлович // Довідник з історії України / Ін-т істор. дослідж. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка ; за заг. ред.: І. Підкови, Р.

Шуста. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – Київ, 2002. – С. 360–361.

Шифр зберігання НБУВ: Вc36382

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4Ук)я2 Д58

41. Михайло Коцюбинський: письменник, культурний діяч // Народжені Україною : мемор. альм. : у 2 т. – Київ, 2002. – Т. 1. – С. 808–809 : фот. – (Золоті імена України).

Шифр зберігання НБУВ: В346899/1

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР)д.я2 Н30

42. Особові архівні фонди Інституту рукопису : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; авт. кол.: О. С. Боляк, С. О. Булатова, Т. І. Воронкова [та ін.] ; редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 2002. – 767 с.

Коцюбинський М. М. – С. 74, 120, 150, 172, 186, 200, 233, 273, 366, 367, 402, 479, 517, 613.

Шифр зберігання НБУВ: Вc37277

Шифр зберігання ВНБІ: Я181(4УКР)2 О-75

43. Українознавство : наук. бібліогр. довід. : у 2 т., 4 ч. / М-во освіти і науки України, Н.-д. ін-т українознавства ; [уклад.: П. П. Кононенко, Л. К. Токар]. – Бровари, 2002. – Т. 1, ч. 1 : Загальна українознавча бібліографія. – 224 с.

Коцюбинський М. – С. 103, 183, 246.

Шифр зберігання НБУВ: В349582/1, ч.1

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4Ук)я1 У45

44. Бібліографія записок Наукового товариства імені Шевченка. Томи І–ССХІ. 1892–2000 / Наук. т-во ім. Шевченка, Коміс. бібліогр. і книгознавства, Наук.-довід. вид. ; уклад. В. Майхер ; ред. О. Купчинський. – Львів, 2003. – 741 с.

Коцюбинський М. – С. 235, 251, 370, 377, 393, 408, 509, 526.

Шифр зберігання НБУВ: Ва662199

Шифр зберігання ВНБІ: Я172(4Ук)12 3-32

45. Коцюбинський Михайло Михайлович: український письменник і громадський діяч // Провідники духовності в Україні : довідник / за ред. акад. І. Ф. Кураса. – Київ, 2003. – С. 252–253.

Шифр зберігання НБУВ: Ва646191

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР)д.я2 П-18

46. Дорофєєва Н. Коцюбинський Михайло Михайлович (1864–1913): письменник, громадський діяч / Н. Дорофєєва // Видатні постаті України : біогр. довід. – Київ, 2004. – С. 431–436 : фот.

Шифр зберігання НБУВ: Вc40641

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР)д.я2 В42

47. Коцюбинський Михайло Михайлович // Палієнко М. «Кієвская старина» у громадському та науковому житті України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) : монографія / М. Палієнко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; ред. І. Давидко. – Київ, 2005. – С. 253.

Шифр зберігання НБУВ: Ва672367

Шифр зберігання ВНБІ: Я172(4УКР)12 К38

48. Палієнко М. «Кієвская старина» (1882–1906) : сист. покажч. змісту журн. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; ред. І. Давидко. – Київ : Темпора, 2005. – 608 с.

Коцюбинський М. – С. 235, 301, 329.

Шифр зберігання НБУВ: Ва672369

Шифр зберігання ВНБІ: Я172(4УКР)12 К38

49. Українознавство : наук. бібліогр. довід. : у 2 т., 4 ч. / М-во освіти і науки України, Н.-д. ін-т українознавства ; [уклад.: П. Кононенко, Л. Токар]. – Київ : НДІУ, 2006. – Т. 1, ч. 2 : Загальна українознавча бібліографія. – 250 с.

Коцюбинський М. – С. 57, 58, 61, 64, 69, 71, 73, 91, 108, 112, 113, 120, 139.

Шифр зберігання НБУВ: В349582/1, ч. 2

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4Ук)я1 У45

50. Лазанська Т. Коцюбинський Михайло Михайлович / Т. Лазанська // Енциклопедія історії України : [у 10 т.] / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2008. – Т. 5. – С. 249 : портр.

Шифр зберігання НБУВ: В348560/5

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР)я2 Е64

51. Михайло Коцюбинський // Усі українські письменники : біогр. нарис, літ.-худож. огляд, перелік основних творів, літ. для додаткового користування, термінол. слов. / упоряд.: Ю. І. Хізова, В. В. Щоголева. – Харків, 2009. – С. 187–194.

Шифр зберігання НБУВ: Ва711480

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я2 У75

52. Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870–2008 : бібліогр. покажч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; уклад.: Т. Добко, Я. Кравець, Н. Дацькова, М. Чиж ; редкол.: О. Онищенко (голова) [та ін.]. – Київ, 2010. – 246 с.

Коцюбинський М. – С. 46, 48, 119, 120, 124, 165, 192.

Шифр зберігання НБУВ: Вc49658

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 У45

53. Коцюбинський Михайло // Українські письменники: біографії, огляди творчості, літературні напрями і течії, літературознавчий словник. – Київ, 2013. – С. 136–142.

Надані біографічні дані, огляди творчості, перелік основних творів та додаткова література про письменника.

Шифр зберігання НБУВ: Ва772934

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я2

54. Дзюба І. М. Коцюбинський Михайло Михайлович / І. М. Дзюба // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2014. – Т. 15. – С. 65–68 : фот.

Шифр зберігання НБУВ: С10197/15

Шифр зберігання ВНБІ: Я20(4УКР) Е64

55. Ігнатецька І. Поет краси природи та краси людської душі : до 150-річчя від дня народження М. Коцюбинського (1864–1913) / підгот. І. Ігнатецька // Дати і події: календар знаменних дат. – 2014, 2-ге півріччя. – № 2 (4). – С. 79–83 : портр.

Шифр зберігання НБУВ: Ж74230

Шифр зберігання ВНБІ: Я25 Д21

56. Яценко О. М. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013) / О. М. Яценко, Н. І. Любовець ; редкол.: В. І. Попик (голова) [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж. – Київ, 2015. – 469 с. – (Джерела укр. біографістики ; вип. 3).

Коцюбинський М. – С. 37, 38, 39, 43, 50, 51, 88.

Шифр зберігання НБУВ: Со34122

Шифр зберігання ВНБІ: Я101(4УКР) Я92

57. Історія України : наук.-допом. бібліогр. покажч. за 2014 р. / М-во культури України, Нац. іст. б-ка України ; упоряд.: Н. Г. Вощевська, Д. Г. Стегній, Т. А. Приліпко [та ін.] ; ред.: А. В. Скорохатова, З. Х. Мусіна ; відп. за вип. А. В. Скорохатова. – Київ, 2016. – 656 с.

Коцюбинський М. – С. 280, 282, 301–302.

Шифр зберігання НБУВ: Ж67033/2014–2016

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР)я1 І–90

58. Історія України : наук.-допом. бібліогр. покажч. за 2015 р. / М-во культури України, Нац. іст. б-ка України ; упоряд.: Н. Г. Вощевська, О. В. Литвин, Д. Г. Стегній [та ін.] ; ред.: А. В. Скорохатова, З. Х. Мусіна ; відп. за вип. А. В. Скорохатова. – Київ, 2017. – 656 с.

Коцюбинський М. – С. 85, 293, 319, 321.

Шифр зберігання НБУВ: Ж67033/2015–2017

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР)я1 І–90

59. Історія України : наук.-допом. бібліогр. покажч. за 2016 р. / М-во культури України, Нац. іст. б-ка України ; упоряд.: Н. Г. Вощевська, О. В. Литвин, Д. Г. Стегній [та ін.] ; ред.: А. В. Скорохватава, З. Х. Мусіна ; відп. за вип. А. В. Скорохватава. – Київ, 2017. – 644 с.

Коцюбинський М. – С. 355.

Шифр зберігання НБУВ: Ж67033/2016–2017

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР)я1 І–90

Вшанування пам'яті М. Коцюбинського

60. Музей Коцюбинського М. М. у Вінниці // Українська радянська енциклопедія : у 18 т. / АН УРСР ; голов. редкол.: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. – Київ, 1962. – Т. 7. – С. 311 : фот.

Шифр зберігання НБУВ: В306670/7

Шифр зберігання ВНБІ: Я20 У45

61. Музей Коцюбинського М. М. у Чернігові // Українська радянська енциклопедія : у 18 т. / АН УРСР ; голов. редкол.: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. – Київ, 1962. – Т. 7. – С. 311–312 : фот.

Шифр зберігання НБУВ: В306670/7

Шифр зберігання ВНБІ: Я20 У45

62. Грицюта Н. Музей Коцюбинського М. М. / Н. Грицюта // Краткая литературная энциклопедия / науч. совет изд-ва: А. П. Александров, А. А. Арзуманян, А. В. Арциховский [и др.] ; гл. ред. А. А. Сурков. – М., 1966. – Т. 3. – Стб. 786.

Про історію заснування Чернігівського та Вінницького літературно-меморіального музеїв М. М. Коцюбинського.

Шифр зберігання НБУВ: В310491/3

Шифр зберігання ВНБІ: Ш4я2 К78

63. Памятники истории и культуры Винницкой области : науч.-вспом. библиогр. указ. / упр. культуры Винниц. обл. исполкома, Гос. обл. универс. науч. б-ка им. К. А. Тимирязева, Обл. б-ка для детей им. И. Я. Франко, Обл. орг. укр. О-ва охраны памятников истории и культуры ; сост.: Г. Н. Авраменко, В. Б. Бочкова, Л. М. Шпилекая, Т. А. Мрищук ; отв. за вып. А. Й. Лучко. – Винница, 1986. – 107 с.

Коцюбинський М. – 22 (с. 100)*, 25 (вкл. між с. 32–33), 26 (с. 72–73, 75), 33 (с. 37), 38 (с. 44), 70, 122 (с. 202), 125 (с. 63, 104), 167–169, 186, 644, 645.

Примітки: * у дужках вказано посилання на сторінки відповідного видання, де розміщено інформацію про пам'ятники, встановлені на честь М. Коцюбинського.

Шифр зберігання НБУВ: Ва514025

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР–ВІН)я1 П15

64. Коцюбинський М. М. (1864–1913) // Їх іменами названі вулиці м. Чернігова : бібліогр. покажч. / Черніг. Держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. І. Короленка ; складач Л. В. Студьонова ; за участі Н. В. Романчук ; наук. консультант В. У. Черноус. – Чернігів, 1987. – С. 13.

Шифр зберігання НБУВ: Р55710

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР)д.я1 Ї-5

65. [Коцюбинський Михайло] // Чернігівщина : енциклопед. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1990. – С. 354–362 : фот.

Про вулицю М. Коцюбинського, могилу на Болдиній горі, літературно-меморіальний музей, музей бібліотеку, садово-паркову скульптуру, меморіальну дошку в Чернігові, народний історико-літературний музей, погруддя, пам'ятник у с. Вихвостові Городнянського р-ну.

Шифр зберігання НБУВ: Ао252170

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР-ЧЕР)я2 Ч49

Також див. п. 15.

66. Єрмоленко О. Музей Коцюбинського М. М. у Чернігові / О. Єрмоленко // Українська літературна енциклопедія : в 5 т. / редкол.: І. О. Дзеверін (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 1995. – Т. 3. – С. 35 : іл.

Шифр зберігання НБУВ: В335899/3

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УК)я2 У45

67. Квятковська Л. Музей Коцюбинського М. М. у Вінниці / Л. Квятковська // Українська літературна енциклопедія : у 5 т. / редкол.: І. О. Дзеверін (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 1995. – Т. 3. – С. 34 : іл.

Шифр зберігання НБУВ: В335899/3

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УК)я2 У45

68. Піскова Е. Літературно-меморіальні музеї Коцюбинського Михайла / Е. Піскова // Енциклопедія історії України : у 10 т. / голов. редкол.: В. А. Смолій [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2008. – Т. 5. – С. 250 : фот.

Вінницький літературно-меморіальний музей М. Коцюбинського, Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. Коцюбинського.

Шифр зберігання НБУВ: В348560/5

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР)я2 Е64

69. Лауреати Чернігівської обласної премії імені Михайла Коцюбинського (1992–2011) : біогр. довід. / Черніг. обл. держ. адмін., Голов. упр. культури, туризму та охорони культур. спадщини, Черніг. літ.-мемор. музей-заповідник М. Коцюбинського ; редкол.: В. М. Тканко (голова) [та ін.]. – Чернігів, 2011. – 112 с. : 8 с. іл.

Постанова про заснування обласної премії ім. М. Коцюбинського від 5 грудня 1991 р. – С. 102–104; Положення про обласну премію ім. М. Коцюбинського від 14 червня 2010 р. – С. 105–107.

Шифр зберігання НБУВ: Ва749927

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)д.я2 Л28

70. Чернігівці – лауреати державних премій: до 210-ї річниці утворення Чернігівської губернії та 80-річчя Чернігівської області / упоряд.: Т. П. Журавльова, Л. П. Ларіонова, С. М. Сергеева ; Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського. – 2-ге вид., випр. і допов. – Чернігів, 2012. – 416 с.

Коцюбинський М. – С. 69, 139, 328.

Шифр зберігання НБУВ: Ва756509

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР–ЧЕР)д.я2 Ч49

71. Обласна премія ім. М. Коцюбинського // Степаненко М. Літературні, літературно-мистецькі премії в Україні / М. Степаненко. – Полтава, 2014. – С. 176–180.

Шифр зберігання НБУВ: Ва776656

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)п7я2 С79

Також див. п. 17.